

Тема:

Обмеження права на правничу допомогу в СІЗО неприпустиме – заява РАУ

с. 5

Підготовка до ратифікації Конвенції про захист професії адвоката вийшла на фінішну пряму

с. 6

Дайджест діяльності комітетів та секцій НААУ за травень – червень 2026 року

с. 7

Історія адвокатури:
Ад'ютант, дипломат, адвокат і бібліограф:
життєпис доктора
Осипа Суховерського

с. 59

ЗМІСТ

Новини та події

Привітання з Днем Конституції України	3
НААУ представила ССВЕ адвокатську реформу та виклики. ...	3
Обмеження права на правничу допомогу в СІЗО неприпустиме — заява РАУ	5
Підготовка до ратифікації Конвенції про захист професії адвоката вийшла на фінішну пряму	6

Комітети НААУ

Дайджест діяльності комітетів та секцій НААУ за травень — червень 2026 року	7
---	---

Цікава тема

А. Саченко

Оскарження рішень експертних команд з оцінювання повсякденного функціонування особи: межі втручання та критерії вмотивованості	29
--	----

Міжнародний досвід

Я. Покой

Між історією та сучасністю: звичай у сучасному польському трудовому праві	32
---	----

Цивільні справи

О. Печений

Деякі проблеми встановлення опіки і призначення опікуна: формування практики	36
--	----

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Ізовітова Л. П.

Голова Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Гвоздй В. А.

Заступник Голови Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Кухар О. І.

Заступник Голови Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Місяць А. П.

в. о. Голови Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури

Крупнова Л. В.

Заступник Голови Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури України

Болдін М. Я.

Голова Вищої ревізійної комісії адвокатури

Ковтун М. С.

Шеф-редактор офіційного бюлетня «Вісник НААУ»

Офіційний бюлетень Національної асоціації адвокатів України

Реєстраційне свідоцтво серія КВ № 20370-10170 Р від 19.11.13 р.

Засновник

Національна асоціація адвокатів України

Юридична та фактична адреса засновника:

04070, м. Київ, вул. Борисоглібська, 3, поверх 2

Секретаріат НААУ

(044) 392-73-71
факс: (044) 392-73-70
E-mail: info@unba.org.ua
www.unba.org.ua

О. Кулик

Недійсні правочини у тендерній пропозиції: чи зобов'язаний замовник надавати їм правову оцінку? ... 45

О. Розгон

Поділ спільного майна подружжя: вихід судом за межі позовних вимог і всупереч принципу диспозитивності..... 48

Практика ЄСПЛ

В. Ковтун, М. Ковтун

«Domján Remedy»: компенсаційний засіб правового захисту..... 56

Історія адвокатури

А. Бойда

Ад'ютант, дипломат, адвокат і бібліограф: життєпис доктора Осипа Суховерського (1888 — 1962) 59

30-річчя Конституції України: відбулася онлайн-лекція з історії конституційного процесу 63

Історію адвокатури Дрогобиччини вивчатимуть з НААУ 63

На Мостищині з'явилася навчальна аудиторія та музейна експозиція з історії адвокатури..... 64

Головний редактор
Ізвітова Л. П.

Шеф-редактор
Ковтун М. С.

Загальний дизайн
Гладченко Ю. О.

Реєстраційне свідоцтво:
серія КВ № 20370-10170Р

Видавець
ТОВ «ФАКТОР-МЕДІА»

Редакція:
вул. Сумська, 106а,
м. Харків, 61002, Україна
тел.: (057) 76-500-76

e-mail: mskovtyn@gmail.com

www.i.factor.ua

Періодичність виходу
раз на місяць

Дата виходу
30.06.2026 р.

© ТОВ «ФАКТОР-МЕДІА», 2026.
Усі права на публікації захищені.
Відтворення та поширення
(розповсюдження) у будь-який
спосіб творів (окремих частин

творів), розміщених у бюлетені «Вісник Національної асоціації адвокатів України», допускається лише за дозволом Національної асоціації адвокатів України. При відтворенні матеріалів, що містяться у бюлетені «Вісник Національної асоціації адвокатів України», посилання на видання і вказівка імені (псевдоніма) автора твору обов'язкові.

ПРИВІТАННЯ З ДНЕМ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Шановні колеги!

Вітаю вас із Днем Конституції України.

Для адвокатури це свято має особливе значення. Конституція закріплює цінності, без яких неможливі справедливий суд, право на захист і довіра людини до держави. Основний Закон гарантує кожному право на професійну правничу допомогу, а також незалежність адвокатури.

Сьогодні, в умовах війни, ці гарантії проходять щоденну перевірку практикою. Право на захист має залишатися реальним у суді, у слідчому ізоляторі, у спілкуванні адвоката з клієнтом, у дотриманні адвокатської таємниці та повазі до професійних гарантій адвоката.

Українські адвокати щодня утверджують верховенство права своєю роботою на захист людини. Ми відстоюємо права військовослужбовців, внутрішньо переміщених осіб, потерпілих від війни, підозрюваних і обвинувачених, усіх, хто потребує правничої допомоги.

Дякую кожному за професійну стійкість, відповідальність і вірність присязі. Бажаю сил, єдності та віри в Україну, у право і в нашу спільну перемогу.

**З повагою,
Голова НААУ, РАУ
Лідія ІЗОВІТОВА**

НААУ ПРЕДСТАВИЛА ССВЕ АДВОКАТСЬКУ РЕФОРМУ ТА ВИКЛИКИ

Реформа адвокатури, євроінтеграційні зобов'язання України, гарантії незалежності професії та практики адвокатського самоврядування в європейських країнах — ці питання стали предметом обговорення Ради адвокатів та правничих товариств Європи (ССВЕ).

У засіданнях, які проходили 28 — 29 травня у Люблянці (Словенія), взяла участь провідний експерт НААУ з питань євроінтеграції **Ганна Удовенко**.

Під час засідання Комітету ССВЕ з питань Центральної та Східної Європи (РЕСО) вона представила ключові ініціативи, пов'язані з євроінтеграцією, захистом незалежності адвокатури та реалізацією Дорожньої карти з питань верховенства права, затвердженої розпорядженням Кабміну від 14.05.2025 № 475-р.

Учасників поінформували про стан приєднання України до Конвенції Ради Європи про захист професії

адвоката. У НААУ нагадали, що підписанню міжнародного договору передували публічні звернення до Президента, Уряду, Мін'юсту та МЗС, а також координація позицій із Постійним представництвом України при ЄС та Раді Європи. 13 травня Комітет Верховної Ради з питань правової політики провів спеціальне робоче засідання за участю НААУ, де обговорювалися проєкт закону про ратифікацію та графік його розгляду. Позиція інституту адвокатури полягає в тому, що ратифікація Конвенції та реформа адвокатури за Дорожньою картою є паралельними процесами, тому ратифікацію не слід відкладати до завершення реформи.

Ганна Удовенко також представила результати роботи Комітету НААУ з питань захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності. Серед проблемних тенденцій було названо перешкоджання адвокатській

діяльності з боку територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, випадки публічного ототожнення адвоката з клієнтом, обшуки без ухвали слідчого судді, а також використання мобілізаційних процедур як інструменту тиску на адвокатів.

Ще одна тема, порушена на засіданні, стосувалася діяльності Робочої групи НААУ з імплементації Дорожньої карти з питань верховенства права. Група працює з січня 2026 року і охоплює вісім тематичних підгруп відповідно до розділів майбутнього Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»: доступ до професії та цифровий іспит, організація самоврядування, дисциплінарні процедури, гарантії адвокатської діяльності, прозорість і фінансовий контроль, євроінтеграція та цифровізація, безперервний професійний розвиток адвокатів. На основі виконаної роботи НААУ підготувала консолідований звіт, який подано до Генерального директорату Європейської комісії з питань розширення та східного сусідства (DG ENEST) і передано ССВЕ для структурованого діалогу щодо Кластеру 1. Крім того, ще у жовтні 2025 року Рада адвокатів України достроково виконала вимогу Дорожньої карти щодо гармонізації з Директивами 77/249/ЄЕС та 98/5/ЄС, ухваливши рішення № 100 про регулювання діяльності іноземних адвокатів в Україні.

Також ішлося про спроби державного втручання в адвокатське самоврядування у проєкті Антикорупційної стратегії на 2026 — 2030 роки. Документ, підготовлений Національним агентством з питань запобігання корупції, містить окремий розділ про адвокатуру, який передбачає втручання у формування органів самоврядування, кваліфікаційний іспит, дисциплінарні провадження та фінансове управління. У зв'язку із цим НААУ звернулася до ССВЕ з проханням підтримати українську адвокатуру. Серед можливих форматів — порівняльне опитування адвокатур-членів щодо відносин адвокатури і держави в антикорупційних питаннях, підготовка зведеного резюме для діалогу з українськими органами влади та інституціями ЄС у межах Кластеру 1, а також розгляд можливості публічної заяви ССВЕ.

Учасники засідання обговорили моделі адвокатського самоврядування в різних країнах, зокрема статус президентів національних асоціацій і умови здійснення ними адвокатської практики.

Також ішлося про сплату щорічних внесків адвокатами із зупиненим правом на здійснення адвокат-

ської діяльності. За інформацією, озвученою під час засідання, у більшості європейських країн такі адвокати продовжують сплачувати внески — у повному або зменшеному розмірі. Україна належить до небагатьох країн, де адвокати зі зупиненим правом на здійснення адвокатської діяльності не сплачують внески за весь період зупинення.

Додатково учасників поінформували про новий спільний проєкт НААУ та Міжнародної асоціації юристів (IBA), спрямований на захист адвокатської таємниці та інституційних цифрових систем в умовах війни. Проєкт розрахований на шість місяців і передбачає незалежну оцінку кіберризиків, розробку практичного посібника з кібербезпеки для українських адвокатів, навчальну програму через Вищу школу адвокатури та аудит безпеки Єдиного реєстру адвокатів України.

На пленарній сесії ССВЕ розглядалися питання діяльності та розвитку організації, затвердження фінансової звітності за 2025 рік, планування заходів на 2027 рік, а також реалізація пріоритетів ССВЕ. Особливо обговорювалися захист прав людини та визначення лауреата Премії ССВЕ у цій сфері, протидія відмиванню коштів, розвиток Європейської платформи обміну інформацією між адвокатурами та позиції ССВЕ щодо актуальних законодавчих ініціатив ЄС.

«Участь НААУ в роботі органів ССВЕ є частиною постійного діалогу з європейськими партнерами щодо гарантій незалежності адвокатури, виконання євроінтеграційних зобов'язань України та наближення професійного самоврядування до європейських стандартів», — прокоментувала підсумки засідань Ганна Удовенко.

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА ПРАВНИЧУ ДОПОМОГУ В СІЗО НЕПРИПУСТИМЕ – ЗАЯВА РАУ

Рада адвокатів України заявила про неприпустимість обмеження права на професійну правничу допомогу, гарантій адвокатської діяльності та конфіденційності спілкування адвоката з клієнтом у слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби України.

Підставою для позачергового засідання та заяви РАУ став наказ Міністерства юстиції України від 11.05.2026 № 1209/5 «Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства юстиції України», зареєстрований у Мін'юсті 11 травня 2026 року за № 647/46041.

Цим наказом унесено зміни до Правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів ДКВС. За змістом змін, у період дії воєнного стану особам, які надають правничу допомогу ув'язненим і засудженим, що підозрюються або обвинувачуються у кримінальних правопорушеннях проти основ національної безпеки України, забороняється проносити комп'ютерну техніку. Для здійснення відповідних повноважень, а також для ознайомлення таких ув'язнених і засуджених із документами на електронних носіях передбачено використання комп'ютерної техніки, що перебуває на балансі СІЗО.

У РАУ наголосили, що забезпечення режиму безпеки у слідчих ізоляторах є законною метою держави, однак така мета не може досягатися шляхом звуження змісту права на захист, втручання у конфіденційність спілкування адвоката з клієнтом, створення ризиків доступу третіх осіб до адвокатської таємниці або вста-

новлення меншого обсягу процесуальних гарантій для окремої категорії підозрюваних і обвинувачених.

Правничу допомогу у кримінальному провадженні включає роботу з електронними матеріалами справи, аналіз доказів, підготовку процесуальних документів, систематизацію інформації та формування позиції захисту. Тому позбавлення адвоката можливості використовувати власну комп'ютерну техніку впливає на реальний обсяг, оперативність і якість правничої допомоги.

У заяві РАУ нагадала, що стаття 59 Конституції гарантує кожному право на професійну правничу допомогу, а стаття 64 Конституції не допускає обмеження цього права навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану. Також наведено позицію Конституційного Суду у рішенні від 30.09.2009 № 23-рп/2009, за якою право на правову допомогу є конституційним, невід'ємним правом людини і має загальний характер.

РАУ закликала Міністерство юстиції невідкладно переглянути наказ № 1209/5 у відповідній частині та відновити порядок, який дозволяє адвокату використовувати власну комп'ютерну техніку за умови режимного огляду без доступу до змісту документів і матеріалів. Також РАУ звернулася до Кабміну, профільних парламентських комітетів, Омбудсман та Офісу Генпрокурора з проханням надати оцінку цим змінам і вжити заходів для недопущення звуження права на захист та гарантій адвокатської діяльності.

З текстом Заяви РАУ можна ознайомитися за посиланням: [URL: lnk.ua/36tSdZZns](http://lnk.ua/36tSdZZns).

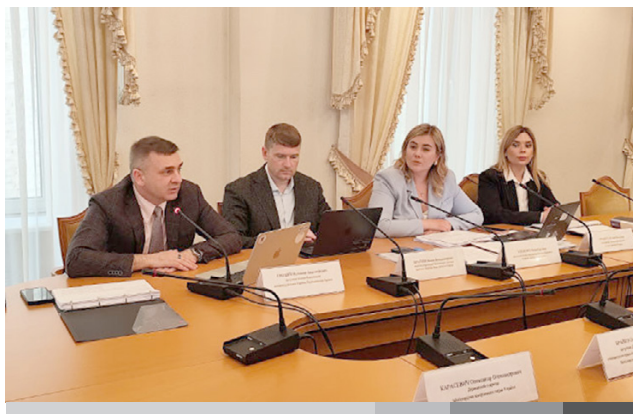

ПІДГОТОВКА ДО РАТИФІКАЦІЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРОФЕСІЇ АДВОКАТА ВИЙШЛА НА ФІНІШНУ ПРЯМУ

9 червня у Комітеті Верховної Ради з питань правової політики відбулася робоча зустріч щодо підготовки до ратифікації Конвенції Ради Європи про захист професії адвоката. Міністерство юстиції та НААУ узгодили підходи до законопроектів щодо ратифікації та імплементації Конвенції. На підготовку проектів законів, які буде запропоновано до розгляду, учасникам відведено 10 днів.

Відкриваючи зустріч, голова підкомітету з питань організації та діяльності адвокатури, органів надання правової допомоги **Володимир Ватрас** повідомив, що переважна більшість пропозицій НААУ та Мін'юсту збігаються, тому обговорення зосередили на питаннях, які ще потребували узгодження.

Заступниця міністра юстиції **Людмила Кравченко** подякувала НААУ за опрацювання пропозицій міністерства та підтвердила готовність Мін'юсту враховувати позиції народних депутатів, адвокатури і членів робочої групи у подальшій роботі над проектом.

Позицію адвокатури представив заступник голови НААУ, РАУ **Валентин Гвоздій**. Він повідомив, що Асоціація проаналізувала спірні питання і готова зняти частину розбіжностей, зокрема щодо кола осіб,

на яких поширюватимуться окремі гарантії. Сторони також зблизили підходи щодо захисту працівників НААУ та органів адвокатського самоврядування, гарантій доступу адвоката до клієнта, процесуальних гарантій адвоката у кримінальному провадженні та порядку проникнення до володіння адвоката. Формулювання, щодо яких відмінності зберігаються, домовилися доопрацювати на основі компромісних редакцій.

Учасники зустрічі дійшли спільної думки, що ратифікаційний та імплементаційний пакет має охоплювати саме питання, пов'язані з Конвенцією. Робота над Дорожньою картою з питань верховенства права триватиме паралельно у межах робочої групи за участю Мін'юсту та НААУ.

Підсумовуючи зустріч, **Володимир Ватрас** запропонував зафіксувати досягнуті домовленості в оновленій порівняльній таблиці. Протягом наступних 10 днів учасники мають завершити роботу над узгодженими текстами, після чого проекти законів буде запропоновано до розгляду в установленому порядку. Таким чином, підготовча робота до ратифікації Конвенції вийшла на фінішну пряму.

ДАЙДЖЕСТ ДІЯЛЬНОСТІ КОМІТЕТІВ ТА СЕКЦІЙ НААУ ЗА ТРАВЕНЬ — ЧЕРВЕНЬ 2026 РОКУ

КОМІТЕТ ЗАХИСТУ ПРАВ АДВОКАТІВ ТА ГАРАНТІЙ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

За період з **20 травня** по **20 червня** представники Комітету забезпечили участь у **18 слідчих (розшукових) діях** — обшуках. Окрім цього, було розглянуто **12 звернень** адвокатів.

5 червня опубліковано статтю члена Комітету **Євгенія Іванченка** на тему «**Фактична перевірка і умовний адміністративний арешт майна: урок однієї справи**».

У березні 2026 року податкова служба в Одеській області вирішила провести фактичну перевірку діяльності одного підприємця. Підставою стали дані з системи обліку реєстраторів розрахункових операцій: нібито ФОП працював виключно за готівку та продавав підакцизні товари. Інспектори прибули на об'єкт без попередження, провели контрольну закупівлю, придбали підакцизний товар і отримали фіскальний чек.

Після цього вони пред'явили документи на перевірку родичу підприємця, який діяв за довіреністю. Той відмовив у допуску.

Податкова не стала зволікати. Посадова особа одразу винесла рішення про умовний адміністративний арешт майна ФОП. Це один із найбільш болючих інструментів податкового контролю: майно формально залишається у власності, але розпоряджатися ним без дозволу керівника податкового органу вже не можна. Податкова звернулася до суду з проханням підтвердити обґрунтованість арешту, і суд першої інстанції це прохання задовольнив.

Підприємець оскаржив рішення в апеляції. І саме тут справа набула принципового значення. П'ятий апеляційний адміністративний суд не лише скасував рішення першої інстанції, а й відмовив податковій у підтвердженні арешту взагалі. А пізніше Верховний Суд навіть не відкрив касаційне провадження.

Апеляційний суд виходив із кількох ключових обставин. По-перше, на момент розгляду справи вже давно сплив 96-годинний строк, протягом якого суд повинен був підтвердити обґрунтованість арешту. Після його закінчення арешт припиняється автоматично — і немає сенсу його «підтверджувати». По-друге, відмову в допуску до перевірки висловив не сам платник, а третя особа за довіреністю. Суд підкреслив: така особа не була наділена повноваженнями вирішувати питання допуску до фактичної перевірки, тому її дії не можна автоматично прирівнювати до відмови самого підприємця.

Крім того, апеляція ретельно перевірила документи, які податківці пред'явили перед початком перевірки. Виявилось, що копія наказу була оформлена з порушеннями, а направлення на перевірку не містило обов'язкових реквізитів — зокрема, дати початку перевірки та посилань на наказ. Також суд звернув увагу на невідповідність між підставами, зазначеними в наказі, та реальним предметом перевірки: у наказі йшлося про порушення у сфері розрахункових

операцій, а до предмета перевірки включили ще й питання дотримання трудового законодавства.

Цікаво, що самі дії інспекторів частково спростували позицію податкового органу: придбавши піддакцизний товар і отримавши фіскальний чек, вони фактично зафіксували наявність безготівкових розрахунків на об'єкті.

Апеляційний суд зазначив, що перша інстанція не дала належної оцінки всім цим обставинам і не забезпечила достатнього обґрунтування свого рішення — з посиланням на практику ЄСПЛ.

Ця справа стала наочним уроком. Вона продемонструвала, що умовний адміністративний арешт майна — це не автоматична санкція за будь-яку відмову у допуску до перевірки. Для його застосування податковий орган повинен довести не лише формальну наявність підстав для перевірки, а й дотримання всієї процедури: правильне оформлення документів, наявність повноважень у особи, яка відмовляє у допуску, та дотримання жорстких процесуальних строків.

Для адвоката це означає, що в подібних спорах недостатньо сперечатися лише щодо суті порушень. Потрібно ретельно перевіряти процесуальний бік: чи правильно оформлений наказ і направлення, чи має особа, якій пред'явили документи, повноваження відмовляти у допуску, чи не сплинув 96-годинний строк. Саме сукупність таких процесуальних порушень дозволила апеляційному суду повністю зняти арешт і поставити податковий орган на місце.

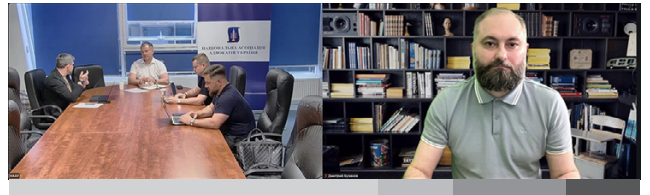
Детальніше за посиланням: URL: surl.li/udqexm.

Опубліковано статтю членів Комітету **Віталія Федірко, Ігоря Діордіца, Катерини Морозової** «Організаційно-правове забезпечення цифровізації судочинства в Україні: сучасний стан, проблеми та перспективи вдосконалення», оприлюднену у «Журналі східноєвропейського права».

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/ynccol.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ВЗАЄМОДІЇ ІЗ ЗМІ

Відбулося чергове засідання Комітету НААУ, присвячене питанням розвитку адвокатської присутності в медіапросторі, підвищенню ефективності комунікації адвокатури та напрацюванню законодавчих механізмів протидії поширенню недостовірної інформації.

У ході засідання члени Комітету виступили з ініціативою створення професійної мережі медійно активних адвокатів. Першим кроком має стати формування переліку адвокатів, які активно працюють на YouTube, у Telegram, TikTok та Instagram, після чого необхідно провести їх відбір та залучення до подальшої співпраці. Він наголосив, що до такої мережі мають увійти правники, які системно створюють якісний фаховий контент та здатні професійно доносити позицію адвокатури до суспільства.

Учасники підтримали підхід, за яким ключовим критерієм відбору має бути не кількість підписників, а якість контенту та репутація адвоката. Під час дискусії окремо наголошувалося на необхідності уникати співпраці з особами, діяльність яких ґрунтується на скандальному чи провокаційному контенті, оскільки це може негативно вплинути на сприйняття адвокатури.

Представники НААУ повідомили, що для реалізації цієї ініціативи буде створено спільний електронний документ із переліком медійно активних адвокатів. Члени Комітету отримають доступ до його редагування та зможуть пропонувати власних кандидатів.

Окрему увагу учасники приділили підготовці навчального інтенсиву з медіакомунікацій. До проведення заходу залучено радника Голови НААУ з питань диджиталізації та соціальних мереж **Артемія Грабенка**. Перший інтенсив заплановано провести у Києві у форматі пілотного заходу для групи до десяти учасників. Дату проведення визначатимуть шляхом опитування через Google Form. За результатами тестового запуску буде ухвалено рішення щодо масштабування проєкту.

Значну частину засідання присвятили обговоренню законодавчих ініціатив у сфері медіа. Крім того, члени Комітету підтримали ідею проведення міжгалузевого круглого столу за участю народних депутатів, представників медіа, громадських організацій та експертного середовища. За підсумками засідання визначено відповідальних осіб за формування мережі медійних адвокатів, підготовку навчального інтенсиву, опрацювання законодавчих ініціатив та організацію круглого

столю. Робота за всіма напрямами продовжиться паралельно.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ МІЖНАРОДНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

20 травня опубліковано статтю представника НААУ в Угорщині (м. Будапешт) **Віктора Ясевіна** на тему «**Погашення та зняття судимості в Угорщині**».

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/zerjzw.

21 травня опубліковано статтю представника НААУ в Республіці Кіпр (м. Ларнака) **Вікторії Поліщук** на тему «**Спори з державою на Кіпрі: 4 судові орієнтири, які варто врахувати бізнесу та громадянам**».

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/ruktxh.

27 травня опубліковано статтю представника НААУ в Республіці Молдова (м. Кишинів) **Юрія Григоренка** на тему «**Антикорупція, активи, суди: молдовський досвід для України**».

Детальніше за посиланням: URL: surl.lt/mrdcrq.

4 червня у Лондоні відбувся **UK-Ukraine English Law Forum**, який покликаний стати платформою правничого діалогу між правничими спільнотами України та Великої Британії. Серед ключових тем — застосування англійського права, комерційні спори, арбітраж і медіація в контексті інвестицій та післявоєнної відбудови України.

Участь у заході, організованому Міністерством юстиції Великої Британії спільно з Британським інститутом міжнародного та порівняльного права (BIICL), взяв представник НААУ у Великій Британії **Олександр Черних**.

Рівень форуму засвідчив склад його учасників: до заходу долучилися представники державних інституцій, професійного самоврядування, суддівського корпусу, академічного середовища та юридичного бізнесу. З вітальними промовами виступили директорка і CEO BIICL **Соня Скїтс**, державна міністерка з питань судів і правничих послуг Міністерства юстиції Великої Британії **Сара Сакман**, в. о. міністра юстиції України **Людмила Сугак**, голова Ради адвокатури Англії та Уельсу (The Bar Council) **Кірсті Браймлоу** та президент Правничого товариства Англії та Уельсу (The Law Society of England and Wales) **Марк Еванс**.

Модерувала захід **Марія Тимофієнко**, директорка Форуму, наукова співробітниця Британського інституту міжнародного та порівняльного права (BIICL).

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/gaglrq.

8 червня опубліковано у співавторстві статтю представника НААУ в Республіці Франція (м. Лілль) **Марини Семенової** на тему «**Цивільний стан та договірне регулювання сімейних відносин: порівняльний аналіз правових моделей України та Франції**».

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/pkzfiw.

Розпорядженням голови НААУ, РАУ № 159 від 03.06.2026 **представником НААУ у Федеративній Республіці Німеччина, у місті Дюссельдорф**, призначено адвоката **Вячеслава Уса**.

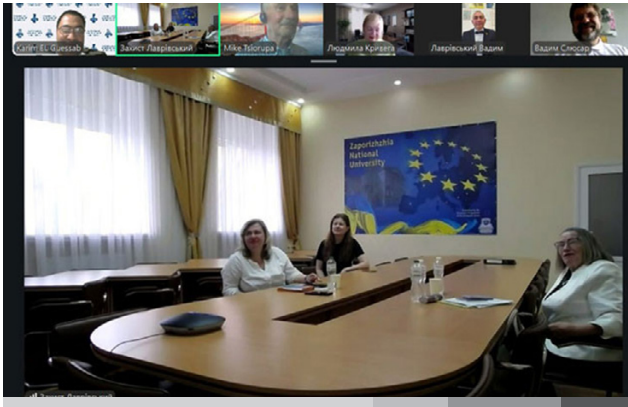
Вячеслав Ус здійснює професійну діяльність у сфері права з 1981 року, а адвокатську діяльність — з 1996 року. У різні періоди він обіймав керівні посади в органах юстиції, працював помічником народного депутата та помічником голови обласної ради. Є членом Вищої ревізійної комісії адвокатури України. Нині

проживає та здійснює професійну діяльність у Німеччині як іноземний адвокат при Rechtsanwaltskammer Düsseldorf.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/yhmtor.

Коли говорять про адвокатську етику, зазвичай мають на увазі правила професійної поведінки та дисциплінарну відповідальність за їх порушення. Втім, вона також відображає роль адвокатури в суспільстві, межі

професійного обов'язку, довіру до адвоката та моральні колізії, з якими правник стикається у роботі з клієнтом. Саме такий підхід покладено в основу дисертації «Феномен адвокатської етики у соціально-філософському аналізі», яку підготував і захистив у Запорізькому національному університеті представник НААУ у Чеській Республіці **Вадим Лаврівський**. З текстом дисертації можна ознайомитися на сайті Запорізького національного університету.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/vxbhrl.

У 2026 році Німецький фонд міжнародного правового співробітництва IRZ планує провести **багатосторонню програму стажування для молодих адвокатів** із країн-партнерів. Учасники пройдуть вступний семінар у Бонні та стажування в адвокатських фірмах Німеччини.

Програма реалізується IRZ спільно з Федеральною палатою адвокатів Німеччини та Німецькою асоціацією адвокатів. Вона розрахована на адвокатів, які працюють у сфері цивільного, торговельного або господарського права та володіють німецькою мовою, включно з юридичною термінологією.

Стажування триватиме з 27 вересня до 31 жовтня 2026 року. З 28 вересня до 2 жовтня у Бонні відбудеться

ся вступний семінар з німецького та європейського цивільного, торгового і господарського права, а також процедури подання скарг до ЄСПЛ. З 5 до 28 жовтня учасники проходять стажування в німецьких адвокатських фірмах, після чого 30 жовтня у Бонні відбудеться підсумковий семінар.

До участі можуть подаватися молоді адвокати, а також кандидати, які перебувають щонайменше на останньому році практичної підготовки на адвоката. У разі потреби IRZ може вимагати проходження мовного тесту.

Участь у програмі не передбачена для адвокатів, які працюють у німецькій юридичній фірмі, у фірмі з офісами в Німеччині або у фірмі, пов'язаній партнерськими відносинами з німецькою юридичною фірмою.

Організатори покривають проживання та харчування під час вступного і підсумкового семінарів, переїзд від місця проведення семінару до місця стажування та назад, а також надають дотацію на проживання під час стажування у розмірі 550 євро. Витрати на дорогу до Німеччини і назад, а також міжнародне медичне страхування учасники оплачують самостійно.

Для участі необхідно **до 17 липня 2026 року** надіслати до IRZ електронною поштою на адресу khairy@irz.de заповнену анкету, фото, резюме німецькою мовою та підтвердження рівня володіння німецькою мовою. Анкету потрібно подати у форматі Word.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/qcrjmh.

12 червня опубліковано статтю представника НААУ в Королівстві Бельгія (м. Шарлеруа) **Зухейра Абдельгіфа** на тему «**Як правильно оформити оренду житла у Бельгії**».

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/hoiztw.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ, КОМПЕНСАЦІЙНИХ МЕХАНІЗМІВ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДНОВЛЕННЯ

25 травня опубліковано статтю члена Комітету Анастасії Григор'євої на тему «Війна, діти і статус: чому в судах виникають спори».

Детальніше за посиланням: [URL: surl.cc/dctlnb](https://surl.cc/dctlnb).

Комітет підготував другий випуск **Узагальнень для родин зниклих безвісти, військовополонених та загиблих військовослужбовців**.

Родини військовослужбовців, які зникли безвісти, перебувають у полоні або загинули під час захисту України, часто мають діяти одночасно в кількох правових процедурах. Для цього важливо розуміти, до яких органів звертатися, які документи збирати і які соціальні гарантії передбачені законом. Видання має практичний формат і побудоване як набір алгоритмів дій у конкретних ситуаціях.

Крім правових роз'яснень, видання містить інструменти для безпосереднього звернення до компетентних органів. У тексті розміщено QR-коди та активні посилання на офіційні сайти, електронні кабінети, онлайн-форми звернень, документи для завантаження та інші сервіси, які можуть знадобитися родинам зниклих безвісти, військовополонених і загиблих військовослужбовців. Всі узагальнення, пам'ятки та чек-листи доступні на сайті асоціації у розділі методичних матеріалів.

Детальніше за посиланням: [URL: surl.li/odpxuk](https://surl.li/odpxuk).

Комітет продовжує роботу над форматами допомоги військовим, ветеранам, членам їхніх родин і бізнесу,

що зазнав шкоди внаслідок війни. Про це говорили під час засідання Комітету, що проходило 2 червня в офісі НААУ.

Голова Комітету **Андрій Єрмак** повідомив, що після попередньої зустрічі у Миколаєві було оформлено і направлено до Кабінету Міністрів та міністерств 11 конкретних напрацювань. За його словами, підхід Комітету полягає в тому, щоб не лише фіксувати проблемні питання, а пропонувати готові рішення.

Одним з обговорюваних питань став розвиток проєкту «Адвокат+». Йдеться про закріплення адвокатів за військовими бригадами для надання первинної правничої допомоги військовим і їхнім родинам. Учасники вивчили отримані звернення, зворотний зв'язок і стан готовності нових бригад долучатися до реалізації проєкту.

Зазначалося, що запити військовослужбовців не обмежуються проходженням служби, ВЛК, виплатами чи переведенням. Значна частина звернень стосується сімейних, спадкових, кредитних питань, виконавчих проваджень та інших життєвих ситуацій.

Також учасники представили цифрову платформу проєкту «Адвокат+». Через неї можна буде залишати заявки на первинну консультацію, а адвокати опрацюватимуть їх через CRM-систему. Платформа передбачає базу знань, відгуки та механізм долучення нових адвокатів.

Обговорювалася і співпраця у сфері ветеранської політики, зокрема адаптована комунікація з ветеранами, методичні рекомендації, підтримка повернення ветеранів до юридичної професії та взаємодія з радою ветеранів на місцях.

Детальніше за посиланням: [URL: surl.li/sdwalt](https://surl.li/sdwalt).

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЗАПОБІГАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, СКОЄНИМ СТОСОВНО АДВОКАТІВ

9 червня на сайті НААУ та у виданні «Закон і Бізнес» опубліковано інтерв'ю голови Комітету **Юрія Григоренка**, присвячене адміністративно-правовим механізмам захисту гарантій адвокатської діяльності.

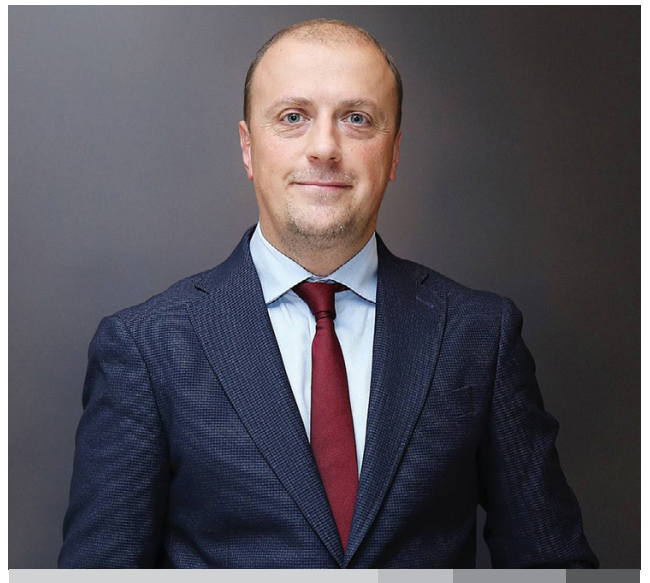
Автор звертає увагу на недостатню системність застосування адміністративно-деліктних інструментів захисту адвокатів, зокрема положень частини 5 статті 212-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо відповідальності за порушення права на отримання інформації у відповідь на адвокатський запит.

У публікації акцентовано увагу на повноваженнях рад адвокатів регіонів щодо складання протоколів про адміністративні правопорушення, необхідності уніфікації практики їх застосування та підготовки методичних матеріалів для органів адвокатського самоврядування.

Детальніше за посиланням: surl.li/brqqkx.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРИВАТИЗАЦІЇ

21 травня на сайті Факти ICTV опублікована стаття **Андрія Шабельнікова** «Мобілізація

заброньованих: чи законно та як оскаржувати такі дії ТЦК в Україні».

Детальніше за посиланням: surl.li/ztxmiu.

1 червня на сайті НААУ опублікована стаття членкині Ради Комітету **Ярослави Анохіної** «Митні правила 2026 року: пільги, режими, судова практика».

Детальніше за посиланням: surl.li/fbosityk.

4 червня на сайті Kuiv1 опублікована стаття **Андрія Шабельнікова** «Чому не нараховується кешбек на АЗС та як його повернути».

Детальніше за посиланням: surl.li/cc/bmuseu.

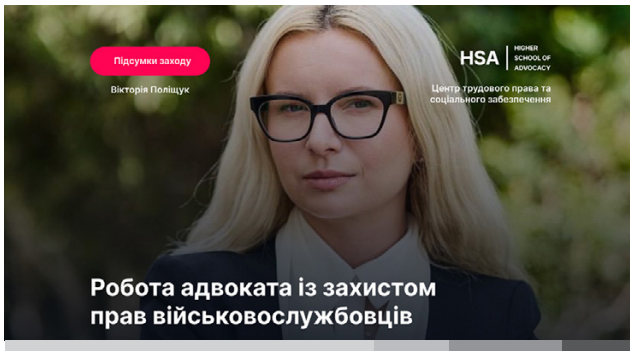
4 червня на сайті Informator опублікована стаття **Андрія Шабельнікова** про посилення фінмоніторингу в сфері нерухомості через зміни до порядку подання нотаріусами повідомлень про договори оренди.

Детальніше за посиланням: surl.li/uqvezr.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ТРУДОВОГО ПРАВА

Публікації членів Ради Комітету Вікторія Поліщук:

- Трудові відносини в умовах воєнного стану. Питання бронювання працівників.
- Практика Верховного Суду з трудових спорів за травень 2026 року.
- Робота адвоката із захистом прав військово-службовців.

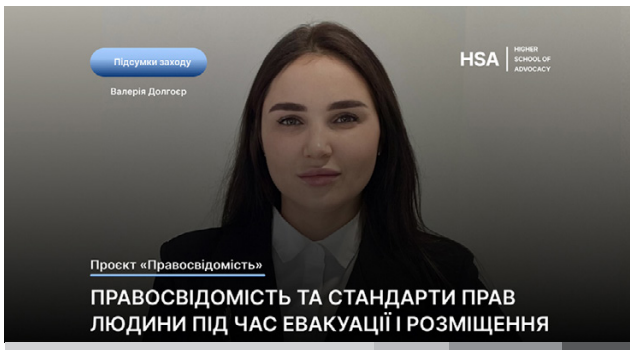
— Судова практика з питань грошового забезпечення військовослужбовців та членів їх родин за червень 2026 року.

— Судова практика з питань мобілізації, військового обліку та бронювання працівників за травень 2026 року.

— Правові новини у сфері трудового права та соціального забезпечення за травень-червень 2026 року.

Валерія Долгоєр:

— Сучасний стан та перспективи впровадження гендерного мейнстримінгу і гендерного врядування в Україні.

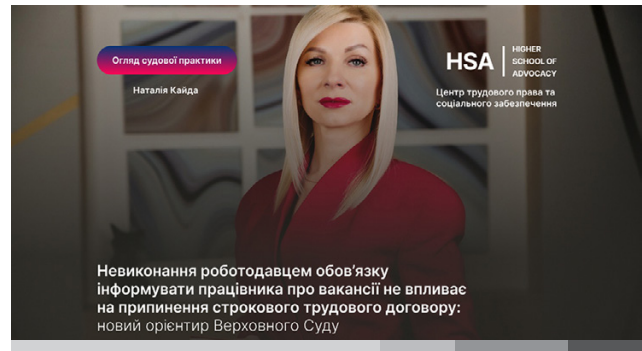
— Проєкт Правосвідомість «Правосвідомість та стандарти прав людини під час евакуації і розміщення».

— Проєкт Правосвідомість «Роль держави та правозастосування у сфері евакуації і розміщення».

Наталія Кайда:

— Відмежування мобінгу від правомірних управлінських рішень роботодавця: аналіз практики Верховного Суду.

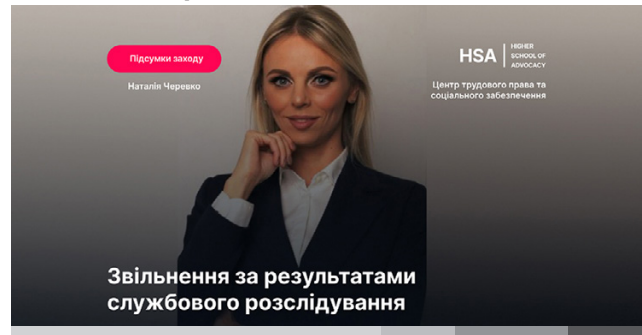
— Юрисдикція спорів про відшкодування шкоди в порядку регресу, завданої незаконним звільненням працівника публічної служби.

— Неповідомлення про вакансії не заважає звільненню за строковим договором: позиція Верховного Суду.

— Скасування дисциплінарних стягнень військовослужбовцю: повернення недоотриманого грошового забезпечення.

Наталія Черевко:

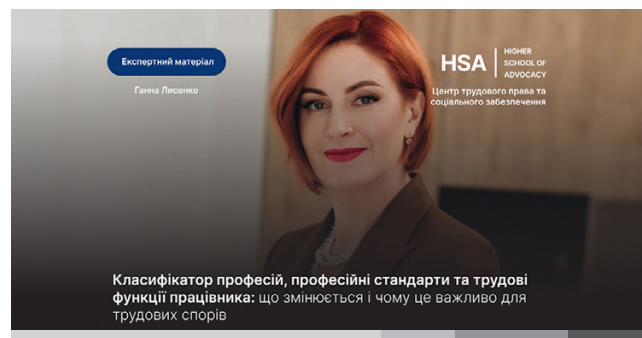
— Використання службового автомобіля в особистих цілях як підстава для звільнення керівника.

— Звільнення за результатами службового розслідування.

— Смерть працівника припиняє трудовий спір, а зарібок за прогул не успадковується.

Ганна Лисенко:

— Класифікатор професій, професійні стандарти та трудові функції працівника.

Ганна Лисенко та Наталія Кайда:

— Нестандартні звільнення працівників: приховані підстави.

У червні Комітет опрацював законопроект № 13478-1 щодо відновлення конкурсів на державній службі та дійшов висновку, що повернення конкурсного відбору після воєнних спрощень є необхідним кроком. Водночас документ передбачає низку винятків і перехідних механізмів для осіб, призначених без конкурсу під час воєнного стану, що потребує додаткового врегулювання.

У Комітеті застерegli, що окремі положення можуть послабити принцип відкритого конкурсу, зокрема через запровадження внутрішніх конкурсів, розширення можливостей кар'єрного просування без відкритого відбору та нову систему оцінювання службової діяльності. НААУ концептуально підтримала законопроект, але запропонувала доопрацювати його, обмеживши випадки відступу від відкритого конкурсу, посиливши незалежність оцінювання та механізми оскарження його результатів.

Детальніше за посиланням: [URL: Ink.ua/e8fnE5HAa](http://Ink.ua/e8fnE5HAa).

12 червня у США за ініціативи Комітету відбулась фахова дискусія на тему «Захист прав військово-службовців, ветеранів та членів їхніх родин».

У межах заходу обговорювались питання щодо: грошового забезпечення військовослужбовців, захисту прав військовослужбовців у справах про дисциплінарні стягнення, судової практики з житлових питань військовослужбовців, пенсійного забезпечення військовослужбовців: судова практика та проблеми виконання судових рішень, позиції Верховного Суду щодо трудових прав та гарантій працівників, які проходять військову службу. Лекторами виступили: **Вікторія Поліщук, Наталія Кайда, Наталія Черевко, Ганна Лисенко**.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ СІМЕЙНОГО ПРАВА

21 травня на сайті США НААУ були оприлюднені підсумки заходу на тему «Чи обов'язковий висновок органу опіки та піклування при вирішенні сімейних спорів: актуальна судова практика», лектором якого виступила голова Комітету **Лариса Гретченко**. Лектор докладно проаналізувала разом з учасниками висновок органу опіки та піклування при вирішенні сімейних спорів.

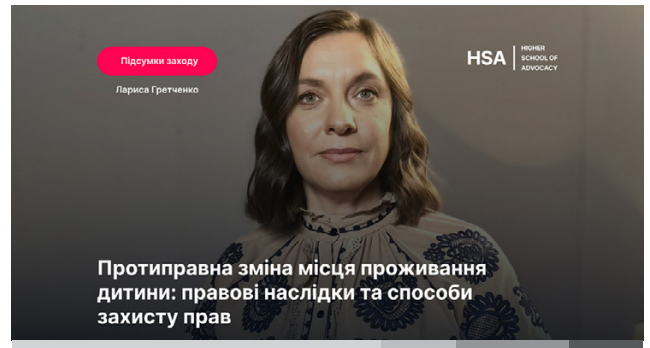
Детальніше за посиланням: [URL: Ink.ua/g8s1Oyaly](http://Ink.ua/g8s1Oyaly).

У травні голова Комітету **Лариса Гретченко** та її заступники **Світлана Савицька** і **Юрій Бабенко** виступили у тематичній сесії «Захист найкращих інтересів дитини в умовах війни» на Міжнародному форумі адвокатів «**Kharkiv Unbreakable 2026**».

Про особливості реалізації принципу найкращих інтересів дитини в умовах війни розповіла голова **Лариса Гретченко**. Вона нагадала, що забезпечення прав дітей є однією зі стратегічних цілей державної політики, а сам принцип має бути дороговказом у всіх рішеннях, які стосуються життя дитини.

Детальніше за посиланням: [URL: Ink.ua/TwjmqEz5v](http://Ink.ua/TwjmqEz5v).

26 травня на сайті США НААУ були оприлюднені підсумки заходу на тему «Протиправна зміна місця проживання дитини: правові наслідки та способи захисту прав», лектором якого виступила голова Комітету **Лариса Гретченко**. Лектор докладно проаналізувала разом з учасниками протиправну зміну місця проживання дитини.

Детальніше за посиланням: [URL: Ink.ua/57c0gQ5gf](http://Ink.ua/57c0gQ5gf).

4 червня на сайті США НААУ були оприлюднені підсумки заходу на тему «Найбільш поширені категорії судових справ з питань отримання компенсації за зруйноване війною майно», лектором якого виступила голова Комітету **Лариса Гретченко**. Лектор докладно проаналізувала разом з учасниками судові справи з питань отримання компенсації за зруйноване війною майно.

Детальніше за посиланням: [URL: Ink.ua/zZKewNzgy](http://Ink.ua/zZKewNzgy).

4 червня на сайті НААУ був опублікований **Бюлетень за I квартал 2026 року**. Це 24-й випуск інформаційного дайджесту у сфері сімейного права. До видання увійшли новели законодавства, зареєстровані

законопроекти, практика Верховного Суду, практика ЄСПЛ, а також тематичні публікації.

Детальніше за посиланням: URL: lnk.ua/SjwXZRZBK.

9 червня у НААУ відбулась фахова дискусія на тему «Усиновлення як найпріоритетніша форма влаштування дитини у сім'ю: виклики сьогодення», організована Комітетом.

Відкриваючи захід, голова Комітету **Лариса Греченко** звернула увагу, що в умовах воєнного стану практика у сфері усиновлення не може залишатися незмінною. Війна впливає як на практичні аспекти прийняття рішень про усиновлення, так і на процесуальні питання. Вона навела судову статистику за 2025 рік: протягом року на розгляді перебували близько 5 тис. справ про усиновлення громадянами України, які проживають на території України; ухвалено 4371 рішення, задоволено 4276 заяв, а близько 900 справ залишилися нерозглянутими на кінець звітного періоду.

Детальніше за посиланням: URL: lnk.ua/lGE6FkGMx.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ

У червні опубліковано статтю **Олександра Черних, Тетяни Васильєвої, Іллі Бардіна** на тему «Виконавче провадження у 2026 році: цифровізація без зайвої бюрократії».

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ ПРАВ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Родини дітей з інвалідністю стикаються з додатковими вимогами під час виїзду за кордон, зокрема щодо консульського обліку. Що відбувається та які зміни потрібні для усунення перешкод — про це говорили під

час круглого столу «Кордони без бар'єрів для родин дітей з інвалідністю», що відбувся 18 травня.

Відкриваючи обговорення, голова Комітету **Олександр Вознюк** пояснив, що круглий стіл присвячений Правилам перетинання державного кордону громадянами України, затвердженим постановою Кабміну від 27.01.95 № 57, та проблемі їх застосування до родин дітей з інвалідністю. За його словами, йдеться про вимоги, які правники та представники громадського сектору розглядають як дискримінаційні щодо дітей з інвалідністю, які перетинають кордон. Адже такі додаткові умови встановлені на підзаконному рівні, і в контексті євроінтеграційних процесів відповідні акти потребують перегляду.

Детальніше за посиланням: URL: lnk.ua/05p2GpDUm.

25 травня відбувся круглий стіл на тему «Базові соціальні послуги для ветеранів — забезпечення, доступність, отримання». Головою Комітету **Олександром Вознюком** та членкинею Комітету **Іванною Костракевич** було обговорено основні проблеми ветеранської політики. Особливу увагу було звернуто на питання грошового забезпечення військовослужбовців. Особливо порушено проблему військовослужбовців, які отримали поранення та травми у 2022 році. Наголошено також на необхідності вдосконалення житлових програм для ветеранів. Особливо наголошено на необхідності психологічної підтримки ветеранів та членів їхніх сімей.

9 червня відбувся круглий стіл на тему «ВЛК та ЕКОПФО за кордоном», який організував Комітет. Модерував зустріч голова Комітету **Олександр Вознюк**.

Детальніше за посиланням: URL: lnk.ua/a3trqzPH.

10 червня на сайті НААУ була опублікована стаття членкині Ради Комітету **Юлії Орлової** на тему «**Коли ім'я стає підставою для відмови у паспорті**».

Детальніше за посиланням: URL: lnk.ua/64xIQYxqh.

КОМІТЕТ МЕДИЧНОГО І ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ПРАВА ТА БІОЕТИКИ

Активності членів Комітету

20 травня член Ради Комітету **Ольга Данченко** брала участь у засіданні робочої групи АПУ, присвяченому обговоренню законопроекту № 15150 щодо правового регулювання репродуктивних прав, з доповіддю на тему: «**Модель постмортальної репродукції за проєктом оновленого ЦК України: переваги та недоліки**».

21 травня голова Комітету **Ірина Сенюта** брала участь як доповідачка у майстер-класі на тему: «**Мистецтво лікування. Львівська весна**» з темою виступу «**Правниче панно в мистецтві лікування**».

22 травня голова Комітету **Ірина Сенюта** в рамках Всеукраїнської науково-практичної конференції «Інтеграційні парадигми територіальної цілісності держави: український конституційний досвід» виступила з доповіддю на тему «**Трансформація національної системи охорони здоров'я: конституційний досвід та євроінтеграційні підходи**».

28 травня член Ради Комітету **Вікторія Валах** брала участь у III Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні напрями змін в управлінні охороною здоров'я: модернізація, якість, психологія та комунікація» (м. Одеса) з доповідями на тему «**Стрес пацієнта під час звернення до лікаря: психологічні причини та базові права пацієнта**» та «**Спілкування лікаря і пацієнта: коли неввічливість стає порушенням прав**».

5 червня член Ради Комітету **Сергій Антонов** брав участь у Міжнародній науково-практичній конференції «Державна політика у сфері протидії торгівлі людьми і незаконній міграції: сучасні виклики для України та світу» (Львівський державний університет внутрішніх справ) з доповіддю на тему «**Правові та організаційні механізми запобігання експлуатаційним практикам у транскордонних програмах донорства ооцитів: міжнародний досвід**».

6 червня голова Комітету **Ірина Сенюта** брала участь як доповідачка у Всеукраїнському конгресі дерматоонкології, дерматохірургії та дерматопатології

з темою виступу «**Юридична безпека дерматовенеролога та дерматолога-хірурга: відповідність спеціалізації, посадові обов'язки та дії при невідкладних станах**».

10 червня член Ради Комітету **Юлія Миколаєць** повела вебінар на тему «**Правовий статус жінок в ОМС під час воєнного стану: виїзд за кордон, військовий облік, гарантії та обмеження**».

11 червня голова Комітету **Ірина Сенюта** прочитала лекцію для суддів місцевих загальних судів на базі Львівського регіонального відділення НШСУ. Тема лекції «**Актуальні питання медичного права в цивільних і кримінальних провадженнях**».

12 червня голова Комітету **Ірина Сенюта** брала участь у IV щорічній Науково-практичній конференції з міжнародною участю «Сучасна морфологія: виклики та досягнення» та виступила з доповіддю на тему «**Нормативне регулювання патологоанатомічної діагностики: новели та контроверсії**».

12 червня член Ради Комітету **Ольга Данченко** брала участь в обговоренні проєкту нового Цивільного кодексу України в частині застосування допоміжних репродуктивних технологій, організованому Головою Верховної Ради Русланом Стефанчуком.

16 червня член Ради Комітету **Ольга Данченко** брала участь у засіданні Міністерства у справах ветеранів України щодо подолання викликів у сфері ДРТ в частині надання медичних послуг родинам військовослужбовців з доповіддю на тему: «**Судова практика у справах щодо права розпорядження репродуктивним біологічним матеріалом після загибелі військовослужбовця**».

17 червня член Ради Комітету **Юлія Миколаєць** провела вебінар на тему «**Аналіз судової практики з трудових спорів 2025 — 2026**».

19 червня голова Комітету **Ірина Сенюта** виступила співорганізатором та модерувала науковий захід на тему «**Розвиток медичного права як навчальної дисципліни: новели, виклики та євроінтеграційні перспективи**», на якому буде презентовано навчальні курси у сфері медичного права Ради Європи HELP «Основні принципи захисту прав людини у сфері біомедицини» та «Психічне здоров'я та права людини».

19 червня голова Комітету **Ірина Сенюта** брала участь як член Науково-консультативної ради при Голові ВРУ у круглому столі «Тридцять років Конституції України: здобутки та виклики сучасності».

19 червня член Ради Комітету **Валах Вікторія** брала участь в Науково-практичному круглому столі «Розвиток медичного права як навчальної дисципліни: новели, виклики та євроінтеграційні перспективи» (м. Львів) з доповіддю на тему «**Викладання медичного і фармацевтичного права в ОНМедУ: локальна модель інтеграції прав людини, біоетики та євроінтеграційних стандартів у підготовку медичних і фармацевтичних фахівців**».

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ

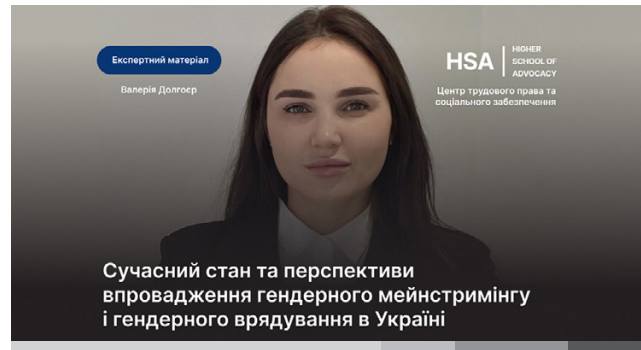
27 травня у НААУ відбулася фахова дискусія на тему «Гендерна політика та урядування в юридичній практиці», ініційована Комітетом. Під час заходу учасники обговорили методичні рекомендації, підготовлені для використання у юридичній практиці та правопросвітництві.

Голова Комітету **Анатолій Тельман** наголосив, що питання гендерного урядування, гендерно орієнтованого бюджетування, забезпечення прав ветеранів і ветеранок, захисту прав військовослужбовців та стратегічного бачення до 2030 року вже вийшли за межі академічного дискурсу і стали частиною професійної відповідальності адвокатури. Він відзначив, що війна зробила помітнішими питання участі жінок у військових формуваннях, їхнього матеріального та соціального забезпечення, а також прихованої дискримінації чоловіків, яка через суспільні стереотипи не завжди виноситься на обговорення.

Детальніше за посиланням: URL: lnk.ua/EC5xxQf1a.

28 травня на сайті ВША НААУ був опублікований експертний матеріал заступниці голови Комітету **Валерії Долгоєр** на тему «**Сучасний стан та перспективи**

впровадження гендерного мейнстрімінгу і гендерного урядування в Україні».

Детальніше за посиланням: URL: lnk.ua/1VmullLdN.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

26 травня опубліковано статтю члена Комітету **Володимира Мацка** на тему «**Презумпція тримання під вартою, або Чому застава втрачає альтернативність**».

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/npfnkp.

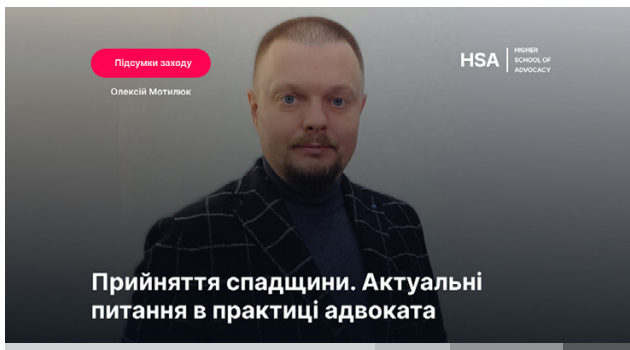
У НААУ на прохання Комітету ВРУ з питань правоохоронної діяльності проаналізували **проект Закону № 15192 від 24.04.2026 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за публічне заперечення Голодомору 1932-1933 років в Україні та наругу над пам'яттю мільйонів жертв Голодомору».**

Автори законодавчої ініціативи пов'язують необхідність законодавчих змін з викликами національної безпеки в умовах збройної агресії та інформаційно-психологічних операцій проти української ідентичності. Проектом пропонується доповнити статтю 442 КК відповідальністю за виправдовування та публічне заперечення геноциду, а також ввести окрему статтю 442-2 щодо публічного заперечення Голодомору як геноциду Українського народу.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/wvklqg.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

21 травня на сайті ВША НААУ були оприлюднені підсумки заходу на тему «**Прийняття спадщини. Актуальні питання в практиці адвоката**», лектором якого виступив член Ради Комітету **Олексій Мотилук**.

Лектор докладно проаналізував разом з учасниками актуальні питання в практиці адвоката щодо прийняття спадщини.

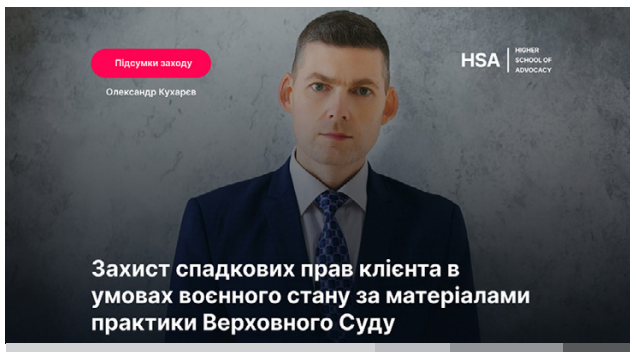
Детальніше за посиланням: URL: Ink.ua/xD7kNwNEg.

У травні радник Комітету **Олександр Кухарев** прочитав лекцію на тему «**Сучасні тенденції спорів про визнання заповітів недійсними**» для суддів місцевих загальних судів. Особливу увагу під час заходу було приділено питанням обрання належного та ефективного способу захисту стосовно нікчемного заповіту, а також окремим підставам визнання недійсними оспорюваних заповітів.

22 травня на сайті НААУ був опублікований дайджест практики Верховного Суду у справах про захист честі, гідності та ділової репутації, підготовлений членкинею Ради Комітету **Вікторією Кучерявенко**.

Детальніше за посиланням: URL: Ink.ua/V2SKv71m1.

26 травня на сайті ВША НААУ були оприлюднені підсумки заходу на тему «**Захист спадкових прав клієнта в умовах воєнного стану за матеріалами практики Верховного Суду**», лектором якого виступив радник Комітету **Олександр Кухарев**. Лектор

докладно проаналізував разом з учасниками практику ВС щодо захисту спадкових прав клієнта в умовах воєнного стану.

Детальніше за посиланням: URL: Ink.ua/un4CS1jBb.

5 червня на сайті ВША НААУ були оприлюднені підсумки заходу на тему «**Встановлення факту смерті vs оголошення померлим щодо осіб, зниклих безвісти за особливих обставин**», лектором якого виступив член Ради Комітету **Олексій Мотилук**. Лектор докладно проаналізував разом з учасниками встановлення факту смерті vs оголошення померлим щодо осіб, зниклих безвісти за особливих обставин.

Детальніше за посиланням: URL: Ink.ua/0hEtQCqH.

28 травня на сайті НААУ була опублікована стаття членкині Ради Комітету **Вікторії Сандулеєвої** на тему «**Реклама споживчих товарів, які не є лікарськими засобами, та недобросовісна конкуренція: як не натрапити на штрафи АМКУ**».

Детальніше за посиланням: URL: Ink.ua/plW8D0uRM.

28 травня на сайті НААУ була опублікована стаття членкині Ради Комітету **Вікторії Кучерявенко** на тему «**Дифамаційні спори: хто і що має доводити**».

Детальніше за посиланням: URL: Ink.ua/0YFLA8siH.

2 червня на сайті НААУ була опублікована стаття членкині Ради Комітету **Вікторії Кучерявенко** на тему «**Спростування в Інтернеті: коли окреме провадження не спрацює**».

Детальніше за посиланням: URL: Ink.ua/Nr4cRA3db.

7 червня голова Комітету **Олег Простибоженко** прокоментував проєкт нового Цивільного кодексу: чому виникла необхідність його змінювати? Які зміни запропоновані в підходах до регулювання сімейних відносин і чим це аргументовано? Чим пояснюються нові юридичні терміни: «доброзвичайність», «посідання» та інші.

Запис програми: Ink.ua/sZOafTQFQ.

10 червня на сайті НААУ була опублікована стаття секретаря Комітету **Валерії Шкварко** на тему «**Авто після ДТП: як рахувати компенсацію під час поділу між подружжям**».

Детальніше за посиланням: URL: Ink.ua/3CKMRyу7B.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЕЛЕКТРОННОГО СУДОЧИНСТВА ТА КІБЕРБЕЗПЕКИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

27 травня заступниця голови **Тетяна Рабко** провела вебінар Вищої школи адвокатури НААУ «**Штучний інтелект у ролі консультанта. Чи приймає суд його висновки?**», під час якого розглянула можливості використання штучного інтелекту в адвокатській діяльності, особливості оцінки судом висновків, підготовлених із застосуванням ШІ, а також пов'язані правові та етичні ризики.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/racyne.

9 червня **Тетяна Рабко** провела вебінар «**Електронне судочинство. Процесуальні вимоги, технічні ризики та актуальна судова практика**», присвячений практичним аспектам роботи з підсистемою «Електронний суд», дотриманню процесуальних вимог, мінімізації технічних ризиків та аналізу актуальної судової практики.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/ihfmcj.

21 червня опубліковано статтю **Тетяни Рабко** «**Підписання позову за допомогою QR-коду**», у якій висвітлено практичні аспекти використання цифрових інструментів під час подання процесуальних документів та особливості підтвердження електронного підпису.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/xzhcwp.

2 червня член Ради **Ігор Гордусь** провів вебінар для адвокатів Запорізької області на тему «**Поділ майна подружжя в епоху цифрових активів. Криптовалюти, токени, NFT у сімейних спорах**». Під час заходу розглянуто особливості правового режиму цифрових активів, проблемні питання їх ідентифікації та оцінки, а також підходи до поділу криптовалюти, токенів і NFT у сімейних спорах.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/ecopfy.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

28 — 29 травня відбулася Всеукраїнська науково-практична конференція «Інноваційні напрями соціально-економічного розвитку АПК України в умовах євроінтеграції», участь у заході взяла членкиня Ради Комітету **Ольга Щербакова** з доповіддю на тему

«**Від поля до ринку ЄС: бренд і технологія як правові інструменти конкурентоспроможності аграрного бізнесу**».

Детальніше за посиланням: URL: lnk.ua/uyWQyNlr5.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ БІЗНЕСУ ТА ІНВЕТОРИВ

У травні відбувся пілотний майстер-клас із тактичної медицини «**STOP THE BLEED**» для адвокатів, організований Комітетом спільно з Контрольно-рятувальною службою «Північ».

Захід став продовженням серії практичних ініціатив, спрямованих на підвищення рівня безпеки та підготовки адвокатської спільноти в умовах воєнного часу. Тренінг проводили сертифіковані інструктори за стандартами ТЕСС/ТССС, які є представниками офіційного центру NAEMT в Україні. Учасники отримали базові знання та практичні навички з тактичної медицини і домедичної допомоги.

Детальніше за посиланням: URL: lnk.ua/IRNuaghLR.

22 травня у НААУ відбувся круглий стіл на тему «**Виклики, які зазнає бізнес в 2026 році**», організований Комітетом. Модерував дискусію заступник голови Комітету **Сергій Лисенко**.

Детальніше за посиланням: [URL: lnk.ua/wGAzolzH2](https://lnk.ua/wGAzolzH2).

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ БАНКРУТСТВА

15 червня опубліковано наукову статтю експерта Комітету **Артема Данілова** «**Медіація як інструмент модернізації процедур банкрутства в Україні**».

Детальніше за посиланням: [URL: surl.li/lehjtt](https://surl.li/lehjtt).

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ МИТНОГО ТА ПОДАТКОВОГО ПРАВА

21 травня на сайті НААУ опубліковано матеріал «**Звітність цифрових платформ не має розкривати адвокатську таємницю — НААУ**», підготовлений за результатами опрацювання Комітетом проекту Закону України № 15111-д «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо впровадження міжнародного автоматичного обміну інформацією про доходи, отримані через цифрові платформи, та оподаткування таких доходів».

Детальніше за посиланням: [URL: surl.li/dwwilx](https://surl.li/dwwilx).

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЕКСПЕРТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

4 червня у НААУ за ініціатииви Комітету відбувся круглий стіл на тему «**Судово-медична експертиза: від оцінки ступеня тілесних ушкоджень до ідентифікації невстановлених осіб**».

Під час заходу учасники обговорили актуальні питання організації та проведення судово-медичних експертиз.

Детальніше за посиланням: [URL: lnk.ua/tv43rB8kb](https://lnk.ua/tv43rB8kb).

5 червня голова Комітету **Віолета Федчишина** взяла участь у **VI Всеукраїнському форумі судових експертів «Сучасна судова експертиза: стан, проблеми та перспективи розвитку в умовах глобальних викликів»**. Організатором заходу виступив Львівський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України.

Форум об'єднав представників Міністерства юстиції, судової влади, правоохоронних органів, наукових установ та експертної спільноти для обговорення актуальних викликів і перспектив розвитку судової експертизи в Україні.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ АГРАРНОГО, ЗЕМЕЛЬНОГО ТА ДОВКІЛЕВОГО ПРАВА

20 травня на сайті НААУ був опублікований дайджест із земельних спорів — «**Огляд практики Верховного Суду за I квартал 2026 року**».

До видання увійшли правові позиції Великої Палати Верховного Суду, Касаційного цивільного суду, Касаційного господарського суду та Касаційного адміністративного суду. Огляд містить стислий виклад обставин 9 справ, позицій судів попередніх інстанцій, правових висновків Верховного Суду, а також посилення на повні тексти судових рішень.

Детальніше за посиланням: URL: lnk.ua/ODmxbQkoi.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЛОБІЮВАННЯ

Семінар «**Можливості державних реєстрів у роботі адвоката: практичні інструменти ДП «НАІС»** організував Комітет НААУ з питань лобіювання спільно з ДП «Національні інформаційні системи».

Відкриваючи обговорення, голова Комітету **Олексій Шевчук** зазначив, що адвокати мають отримувати самостійний доступ до реєстрів нарівні з іншими учасниками системи правосуддя. За його словами, йдеться про реєстри, які потрібні адвокату для ефективного захисту клієнта: зокрема, щоб оперативно отримати інформацію, належно виконати судову ухвалу, перевірити реєстрові дані та не втрачати час у ситуаціях, коли від швидкості дій залежить результат справи.

Але багато адвокатів досі не знають про можливість доступу до окремих реєстрів. На це звернула увагу заступниця генерального директора ДП «НАІС» **Наталія Нестор**. Саме це підприємство адмініструє державні реєстри при Міністерстві юстиції. Її колега — директор департаменту обробки та аналітики даних ДП «НАІС» **Леонід Буравльов** — уточнив, що цифрові інструменти вже стали частиною правничої роботи, оскільки допомагають адвокатам оперативно отримувати достовірну інформацію, оцінювати ризики та приймати правові рішення.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/cteses.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

29 травня опубліковано статтю члена Комітету **Ірини Тодорич** на тему: «**Фактична перевірка. Коли навіть належні документи не рятують від штрафу?**».

Під час фактичної перевірки для бізнесу важливо не лише мати документи товарного обліку, а й надати їх у належний момент. Адже якщо платник згадує про документи вже після прийняття податкового повідомлення-рішення, їх наявність не врятує від штрафу.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/krmjhi.

МОЛОДІЖНИЙ КОМІТЕТ НААУ — UNBA NEXTGEN

19 травня у НААУ відбувся практичний воркшоп, присвячений головним правилам професії та тонкощам дисциплінарної практики. Захід пройшов

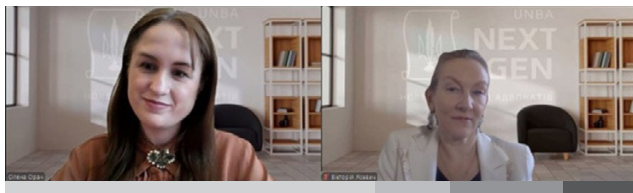

у змішаному форматі: учасники спілкувалися як живо у залі НААУ, так і долучалися онлайн.

Модератором зустрічі виступив голова Комітету UNBA NextGen **Ігор Андрєєв**.

Головним запрошеним спікером став **Віктор Вовнюк** — керівник Секретаріату ВКДКА. Він допоміг учасникам розібратися в складних процедурних питаннях без сухої теорії, перевівши фокус на реальні кейси.

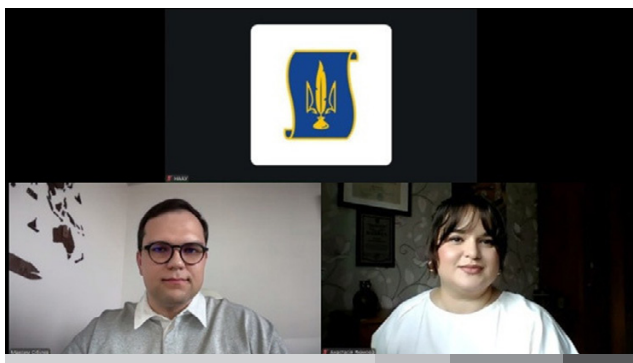
У травні відбувся вебінар на тему «**Навики фінансової грамотності для молодих адвокатів як основа налагодження партнерства та бренду**», організованого Молодіжним комітетом НААУ у Львівській області.

Модерувала захід регіональна представниця Комітету **Олена Орач**. Спікеркою виступила фінансова директорка та менторка з фінансів **Вікторія Ясевич**.

Детальніше за посиланням: URL: lnk.ua/8XGje9P4Q.

20 травня у НААУ відбувся вебінар «**Level Up: як адвокату перейти в автономне плавання?**». Захід було проведено за участю членкині Комітету НААУ з питань цивільного права та процесу **Анастасії Якімової**.

Модератор заходу — представник UNBA NextGen у Луганській області **Максим Сібілев** — зазначив, що юридичний ринок має багато професіоналів із значним досвідом, але частина з них залишається «невидимою» в інформаційному просторі. Декому вдається перетворити практику на актив, який працює на статус і довіру.

Детальніше за посиланням: URL: lnk.ua/2vSPkzGvP.

21 травня в рамках роботи Молодіжного комітету НААУ в Чернівецькій області була організована **зустріч студентів із молодими адвокатами** у форматі відкритого діалогу на тему: «**Від студента до адвоката: реальні історії успіхів, помилок і перемог**». Захід організувала регіональна представниця Молодіжного комітету НААУ у Чернівецькій області **Олена Фонарюк**. На зустріч були запрошені 5 молодих адвокатів Чернівецької області.

У травні в НААУ відбулася зустріч зі студентами факультету міжнародної торгівлі та права Державного торговельно-економічного університету.

Зі студентами спілкувалися голова Молодіжного комітету НААУ **Ігор Андрєєв** та керівник секретаріату ВКДКА **Віктор Вовнюк**.

Спікери розповіли про систему органів адвокатського самоврядування, їхні функції та роль у забезпеченні незалежності адвокатської професії. Окремо йшлося про набуття статусу адвоката, професійну підготовку, вимоги до стажу, складання кваліфікаційного іспиту та особливості адвокатської діяльності.

Детальніше за посиланням: URL: lnk.ua/nX7VFNCpj.

24 травня на мальовничому узбережжі Чорного моря відбувся надзвичайно атмосферний захід «**Біг. Кава. Нетворкінг**».

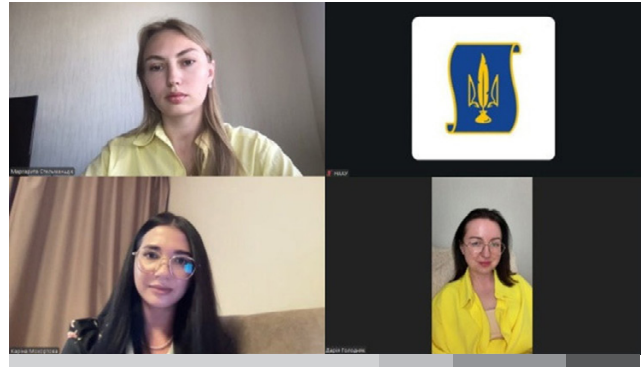

Регіональні представниці Молодіжного комітету НААУ в Одеській області — **Іванна Марціс, Каріна Мохортова та Вікторія Пінчук** — створили унікальний неформальний простір для колег.

25 травня відбулась дискусійна панель на тему «**PRO бренд: як молодому адвокату заявити про себе в мережі**». Модерувала захід представниця Молодіжного комітету НААУ у Миколаївській області **Ірина Цибко**. Запрошеною спікеркою була маркетолог **Анна Романчук**. Вона надала адвокатам поради щодо використання соцмереж як допоміжного інструменту роботи адвоката. Основний акцент під час заходу було зроблено на використанні Instagram. Втім, окремо згадувались Facebook, TikTok і YouTube у контексті аудиторії та реакцій користувачів.

Детальніше за посиланням: URL: lnk.ua/DgccY5ELB.

26 травня у НААУ відбувся вебінар на тему «**Адвокат у соцмережах — необхідність чи вибір?**», який ініціював Молодіжний комітет НААУ в Одеській області. Спікерками заходу стали членкиня Комітету з питань адміністративного права та процесу Ради адвокатів Одеської області **Дарія Голодняк** та маркетологиня **Маргарита Стельманщук**. Модерувала захід регіональна представниця Молодіжного комітету НААУ в Одеській області **Каріна Мохортова**.

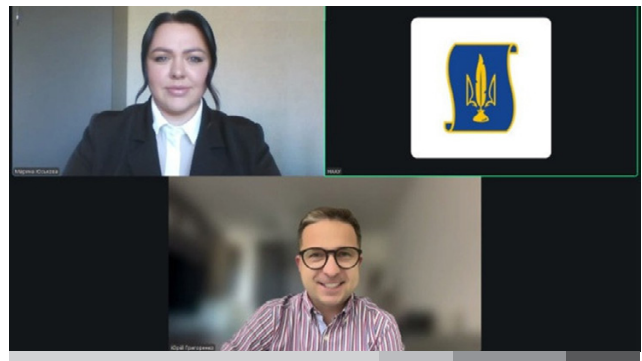

Детальніше за посиланням: URL: lnk.ua/lGwuht5lR.

28 травня у НААУ відбувся вебінар на тему «**Від найму до власної практики: як наважитись стати адвокатом та почати працювати на себе**», який відбувся за ініціативи Молодіжного комітету НААУ у м. Києві. Спікеркою виступила адвокат, медіатор, полковник та ветеран поліції **Наталія Зіненко**. Модерувала захід регіональна представниця Молодіжного комітету НААУ у м. Києві **Ольга Бодян**.

Детальніше за посиланням: URL: lnk.ua/NazbUxmKF.

28 травня у НААУ відбувся вебінар, організований представницею Молодіжного комітету НААУ у Полтавській області **Мариною Юськовою**. Запрошеним спікером виступив голова Комітету НААУ з питань запобігання адміністративним правопорушенням, скоєним стосовно адвокатів, **Юрій Григоренко**.

Він звернув увагу на поведінку осіб, які шукають правничу допомогу. Перед зверненням вони часто шукають інформацію в інтернеті, порівнюють фахівців і лише після цього контактують з адвокатом. Тому рішення про звернення може формуватися ще до першого спілкування.

Детальніше за посиланням: URL: lnk.ua/noi4Vtwt3.

29 травня у НААУ відбувся вебінар на тему «**3D-технології: нові можливості для адвоката**», організований Молодіжним комітетом НААУ за підтримки Ради адвокатів Луганської області та Університету Короля Данила. Спікером заходу виступив доцент кафедри права Університету **Артем Коваленко**. Модерував захід представник Комітету у Луганській області **Максим Сібілев**.

Детальніше за посиланням: URL: lnk.ua/Gr81fTPT3.

29 травня відбулося засідання Ради адвокатів Волинської області. На зустрічі були присутні регіональні представники UNBA NextGen у Волинській області **Тарас Манькут** та **Наталія Савчук**.

29 травня голова Молодіжного комітету НААУ **Ігор Андрєв** та регіональні представники з м. Києва та Київської області — **Дмитро Баранник**, **Лев Корнілов**, **Олександр Хоменко**, **Тетяна Козян** та **Ольга Бодян** долучилися до Всеукраїнського правового турніру з кримінального права Crime Law Games як судді.

Організаторами турніру виступили — Рада молодих юристів України, Факультет права та міжнародних

відносин Державного університету «Київський авіаційний інститут» та АО «Василь Рябченко та партнери».

30 травня у м. Вінниця у форматі офлайн-зустрічі, в рамках Молодіжного комітету НААУ у Вінницькій області провели захід на тему «**Цифрові інструменти у роботі адвоката. Як організувати роботу у сучасних реаліях**».

Адвокат **Тетяна Рабко** надала дуже інформативну та цікаву інформацію з приводу використання цифрових інструментів, лайфхаків з питань електронного судочинства.

3 червня регіональні представники Молодіжного комітету НААУ у місті Києві **Світлана Михайлик** та **Ольга Бодян** провели зустріч зі студентами юридичного факультету Національного транспортного університету.

Під час заходу майбутнім правникам було презентовано адвокатуру як самостійну та суспільно важливу правничу професію, висвітлено особливості роботи адвоката, умови доступу до професії та можливості професійної реалізації для молодих юристів.

4 червня у НААУ відбулась фахова дискусія на тему «**Типові помилки адвокатів у судових засіданнях: думка судді**», організована Молодіжним комітетом НААУ у Волинській області. Модерувала захід регіональна представниця цього комітету **Наталія Савчук**. Спікеркою виступила голова Ковельського міськрайонного суду Волинської області **Тетяна Денисюк**.

Детальніше за посиланням: URL: lnk.ua/5OMClgS4J.

8 червня у НААУ відбувся вебінар на тему «**Психологія успішного старту адвоката**», організованого представницею Молодіжного комітету НААУ у місті Києві **Ольгою Бодян**. Спікеркою виступила практикуюча психологиня **Марина Назарова**.

Детальніше за посиланням: URL: lnk.ua/ofPZ4qMfe.

11 червня у НААУ відбулись лекція та відкрита дискусія зі студентами Навчально-наукового інституту управління, технологій та правових наук Національного транспортного університету на тему **«Відверта розмова про адвокатуру: реальний шлях у професії, перші кроки та помилки»**, організована Молодіжним комітетом НААУ у Київській області. Модерувала захід регіональна представниця Комітету **Тетяна Козян**. Спікеркою виступила адвокатка **Антоніна Ярем**.

Детальніше за посиланням: URL: lnk.ua/5B7MBdoj5.

11 червня у НААУ відбувся вебінар на тему **«Складні клієнти: як не втратити професійну рівновагу?»**, організований Молодіжним комітетом НААУ у Волинській області. Модерувала захід регіональна представниця **Наталія Савчук**, спікеркою виступила лікар-невролог та психіатр, член Європейської асоціації психіатрів **Ірина Сович**.

Детальніше за посиланням: URL: lnk.ua/qFPmB7BN0.

12 червня регіональні представники Молодіжного комітету НААУ у Миколаївській області провели офлайн-захід на тему **«Адвокатура нового покоління: від першого клієнта до фінансової безпеки»**.

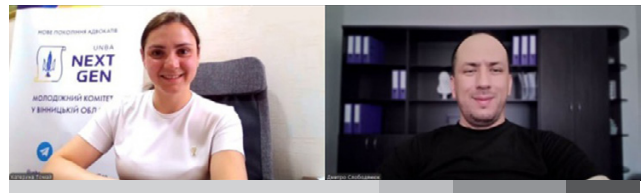
Захід став практичним містком між досвідом керівництва адвокатського самоврядування та енергією нового покоління правників. Замість сухої теорії, учасники розбирали реальні кейси у трьох блоках:

Професійна безпека: В. о. голови Ради адвокатів Миколаївської області **Дмитро Бараненко** розібрав типові помилки початківців, через які виникають скарги в КДКА, та дав чіткі поради, як захистити себе та дотриматися адвокатської етики.

Фінансова легальність: Регіональний представник Молодіжного комітету НААУ **Дмитро Слободянюк** пояснив нюанси оподаткування (самозайнятість vs АО/бюро), правила ведення обліку доходів і захисту від штрафів з ЄСВ та ПДФО.

Маркетинг та клієнти: Регіональна представниця Молодіжного комітету НААУ **Ірина Цибко** поділилася інструментами розвитку особистого бренду в соцмережах, етичними методами нетворкінгу та алгоритмом першої консультації для успішного укладення договору.

16 червня у НААУ відбувся вебінар на тему **«Шлях до професії адвоката: помічник адвоката & юрист»**,

організований Молодіжним комітетом НААУ у Вінницькій та Миколаївській областях.

Два маршрути порівняли регіональні представники Комітету **Катерина Томай**, яка працювала помічницею адвоката, і **Дмитро Слободянюк**, який мав досвід юрисконсульта.

16 червня регіональна представниця Молодіжного комітету НААУ у Черкаській області **Людмила Ракоїд** виступила перед студентами Фахового коледжу Східноєвропейського університету імені Рауфа Аблязова з відкритою лекцією **«Як побудувати кар'єру правника?»**.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ АДВОКАТСЬКОЇ ПРАКТИКИ

1 червня у НААУ за ініціативи Комітету відбувся круглий стіл, присвячений захисту конституційних прав громадян на стадії досудового розслідування. Учасники наголосили, що ефективний захист прав людини потребує належного судового контролю, зрозумілих правил для всіх сторін кримінального процесу

та дієвих механізмів реагування на порушення. Захід став початком серії професійних обговорень щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства.

Детальніше за посиланням: URL: lnk.ua/8Lseinov8.

8 червня у НААУ за ініціативи Комітету відбувся круглий стіл «**Правова визначеність у розмінуванні: спільний діалог держави, операторів і правників**». Учасники обговорили проблеми правозастосування у сфері гуманітарного розмінування та необхідність формування єдиного підходу до оцінки діяльності операторів.

Під час дискусії наголошувалося, що гуманітарне розмінування є комплексним процесом, який включає нетехнічне та технічне обстеження, очищення територій і контроль якості. Водночас відсутність вибухонебезпечних предметів за результатами обстеження не свідчить про безпідставність проведених робіт, адже саме вони підтверджують безпечність території.

Детальніше за посиланням: URL: lnk.ua/4h5heU2Fg.

12 червня за ініціативи Комітету спільно з Радою адвокатів Івано-Франківської області відбувся міжрегіональний круглий стіл «**Проблемні питання застосування норм КПК**». Захід об'єднав адвокатів, суддів, прокурорів, представників правоохоронних органів, науковців та народних депутатів України.

Метою круглого столу стало узагальнення проблемних питань застосування норм Кримінального процесуального кодексу України, підготовка практичних рекомендацій та напрацювання пропозицій щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства.

Модератором заходу виступив заступник голови Комітету **Володимир Мартиненко**. Під час пленарно-

го засідання учасники обговорили нормативні прогалини у кримінальному процесуальному законодавстві, практику застосування норм КПК, особливості оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування, а також актуальні законодавчі зміни у сфері кримінальної юстиції.

Відеопублікації членів Ради Комітету:

— **Андрій Ізовіта** — «Оскарження в досудовому розслідуванні»;

— **Володимир Мартиненко** — «Правова визначеність у гуманітарному розмінуванні: адвокати і держава шукають рішення».

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ НАФТИ, ГАЗУ ТА НАДРОКОРИСТУВАННЯ

18 червня на сайті НААУ опублікована стаття голови Комітету **Сергія Антоненко** про вивіз мито на граніт. Адвокат проаналізував Закон від 9 червня 2026 року № 4903-ІХ, який запроваджує вивіз мито на природний камінь у розмірі 0,3 євро за кілограм.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/kivgcn.

СПІВПРАЦЯ КОМІТЕТІВ

29 травня представники Комітету захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності НААУ і Комітету з питань захисту прав людини провели виїзний візит до відділу поліції № 2 Бучанського районного

управління та ізолятора тимчасового тримання № 6 в Ірпені, що стало продовженням дискусії щодо недопуску адвокатів до підзахисних. До візиту долучився представник Уповноваженого **Андрій Овсієнко**. Така форма діалогу дозволила адвокатам ознайомитися з організацією роботи підрозділу та порядком забезпечення доступу захисників до осіб, які перебувають в ІТТ, зокрема процедурами допуску адвоката до клієнта, організацією комунікації та реалізацією конфіденційних побачень. Під час обговорення учасники звертали увагу на практичні розбіжності у застосуванні норм Кримінального процесуального кодексу та внутрішніх відомчих процедур поліції, які можуть ускладнювати реалізацію права затриманої особи на захист. Голова Комітету НААУ з питань захисту прав людини **Ганна Колесник** наголосила, що така форма діалогу дозволяє переходити від фіксації проблем до практичного їх вирішення та вживання конкретних кроків для усунення проблемних питань. Результати візиту можуть бути використані для підготовки узагальнених пропозицій та рекомендацій щодо уніфікації практики, що сприятиме зменшенню конфліктних ситуацій і підвищенню рівня дотримання гарантій права на захист.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/qmzttq.

Захист прав громадян на досудовому розслідуванні потребує передусім належного судового контролю, зрозумілих правил для сторін кримінального провадження та практичних механізмів реагування на порушення.

Про це говорили учасники круглого столу «**Захист конституційних прав громадян України у досудовому розслідуванні**», який відбувся 1 червня за ініціативи Комітету НААУ з питань верховенства права

у співпраці з Комітетом НААУ з питань адвокатської практики.

Відкриваючи дискусію, голова Комітету з питань верховенства права **Марина Ставніччук**, яка виступила модератором, зазначила, що метою заходу є визначення питань для подальшої роботи щодо формування правозастосовної практики, яка ґрунтується на верховенстві права, повазі до гідності, прав і свобод людини, гарантій їх реалізації.

Співмодератор, заступник голови Комітету з питань адвокатської практики **Володимир Мартиненко** наголосив, що захід об'єднує міжкомітетську роботу в НААУ та має допомогти напрацювати практичні зміни для етапу досудового розслідування. За його словами, ці напрацювання мають стати частиною загальної роботи над оновленням кримінального процесуального закону, щоб захист прав і законних інтересів громадян був забезпечений зрозумілими правилами для всіх сторін кримінального процесу.

Детальніше за посиланням: URL: surl.lt/wstauo.

Учасники круглого столу «**Судово-медична експертиза: від оцінки ступеня тілесних ушкоджень до ідентифікації невстановлених осіб**», обговорили актуальні зміни в організації судово-медичної експертизи та практичні аспекти роботи з експертними висновками.

Захід організували комітети НААУ з питань експертного забезпечення адвокатської діяльності та з питань кримінального права і процесу.

Підсумовуючи, учасники круглого столу підкреслили: оцінка висновку судово-медичної експертизи не обмежується його медичною частиною. Для адвоката критично важливо аналізувати процесуальне

походження матеріалів, переданих експерту, — хто їх отримав, у який спосіб долучив і чи можна їх надійно ідентифікувати. Саме ці обставини часто визначають доказове значення експертного висновку.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/qlifbn.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ

Балтійські арбітражні дні 2026, що відбулися **13 — 15 червня** в Ризі та Юрмалі (Латвія), зібрали провідних фахівців у сфері арбітражу з Європи для трьох днів змістовних панельних дискусій і нетворкінгу. Програма конференції охопила п'ять ключових тем — арбітраж у контексті транскордонних угод (зокрема, корпоративні спори), пошук активів та примусове виконання арбітражних рішень, інвестиційний арбітраж, енергетика та будівництво, а також використання технологій в юридичній сфері — з регіональним фокусом на німецькомовні країни, Центральну і Східну Європу.

Кристина Хріпкова, членкиня Комітету з питань альтернативного вирішення спорів НААУ та членкиня Правління Української арбітражної асоціації, взяла участь у засіданні круглого столу «Інституційне кафе» в рамках Балтійських арбітражних днів 2026. Учасники

обговорили шість ключових тем, що формують сучасний порядок денний міжнародного арбітражу.

З основними доповідями виступили д-р Магнус Еско Лангер та професор Анн ван Аакен. Урочиста вечірня пройшла в історичному будинку Малої Гільдії в Ризі, де також було проведено благодійний збір коштів на підтримку України (для закупки генераторів для лікарні) — зі спеціальними виступами Девіда Гріна, колишнього президента Юридичного товариства Англії та Уельсу, та д-ра Юстса Карлсона.

ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ ЕКСПЕРТНИХ КОМАНД З ОЦІНЮВАННЯ ПОВСЯКДЕННОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ОСОБИ: МЕЖІ ВТРУЧАННЯ ТА КРИТЕРІЇ ВМОТИВОВАНОСТІ

Андрій Саченко, адвокат, регіональний представник Комітету медичного і фармацевтичного права та біоетики НААУ у Миколаївській області

У статті досліджується практика щодо оскарження рішень Експертних команд з оцінювання повсякденного функціонування особи¹ після набрання чинності реформованим порядком установлення інвалідності з 1 січня 2025 року. Систематизовано загальні причини відмов на стадії формування медичних документів і процедури оцінювання, а також проаналізовано недоліки чинного механізму адміністративного оскарження: відсутність затвердженої методичної настанови з оцінювання критеріїв Міжнародної класифікації функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я² та невизначеність граничної кількості направлень на додаткове обстеження. Визначено стандарт вмотивованості рішень ЕКОПФО та сформульовано практичні рекомендації для осіб, які оскаржують ці рішення.

З 1 січня 2025 року в Україні почала функціонувати нова інституційна модель установлення інвалідності. Медико-соціальні експертні комісії (МСЕК) поступилися місцем Експертним командам з оцінювання повсякденного функціонування особи, діяльність яких регулюється постановою Кабінету Міністрів України від 15.11.2024 № 1338 «Про оцінювання повсякденного функціонування особи»³ та наказом Міністерства охорони здоров'я «Зміни до деяких нормативно-правових актів Міністерства охорони здоров'я України» № 2067 від 10.12.2024. Нова система принципово змінила методологічний підхід при встановленні інвалідності: підставою для встановлення групи інвалідності є не лише медичний діагноз, а ступінь обмеження повсякденного функціонування особи відповідно до принципів Міжнародної класифікації функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я.

Оскарження рішення ЕКОПФО включає два рівні: (1) адміністративне оскарження до Центру оцінюван-

ня функціонального стану особи (вищий орган) та (2) судовий захист в адміністративних судах.

Системний аналіз практики ЕКОПФО виявляє дві категорії причин відмов: — ті, що виникають ще до розгляду справи командою (на стадії формування медичної документації), та — ті, що є результатом безпосередньої оцінки.

ПРИЧИНИ ДО РОЗГЛЯДУ СПРАВИ

По-перше, це відсутність прив'язки діагнозів до МКХ-10. Направлення на оцінювання містить лише клінічні описи без відповідних кодів, що унеможливорює правильне спрямування справи до профільної команди відповідно до постанови № 1338. Порушення цього правила на практиці призводить до оцінювання справи непрофільними фахівцями і, як наслідок, до відмови.

По-друге, невідповідність зазначеного основного діагнозу тому, що реально підтверджено

¹ Далі за текстом — ЕКОПФО, або «команди».

² Далі за текстом — МКФ.

³ Далі за текстом — постанова № 1338.

інструментальними дослідженнями. Наприклад, у ВЛК основними вказані міжхребцевий остеохондроз та спондилоартроз (коди М42.10, М54.1), однак сімейний лікар у направленні ЕКОПФО зазначає інший код, і профільні відсотки втрати працездатності за основними діагнозами просто «зникають» з розгляду.

По-третє, відсутність у медичній документації фіксації функціональних наслідків захворювання. Лікарі обмежуються констатацією діагнозу, не описуючи, яким чином конкретне захворювання впливає на здатність пацієнта до пересування, праці, самообслуговування. Відсутність таких записів у виписках форми 027/о або 028/о позбавляє ЕКОПФО доказової бази для застосування критеріїв МКФ.

По-четверте, незроблені або неналежно оформлені інструментальні дослідження. Для кардіологічних захворювань — відсутність велоергометрії та фіксації функціонального класу серцевої недостатності; для неврологічних — ЕНМГ; для опорно-рухового апарату — рентген з функціональними пробами, МРТ. Без цих досліджень ступінь порушення функцій залишається недоведеним. Непоодинокі випадки, коли лікарі відмовляються видавати направлення на такі дослідження, обмежуючи можливості пацієнта.

По-п'яте, непрописання скарг пацієнта в медичних висновках. Скарги є початковою ланкою формування діагнозу і відображають реальне обмеження функціонування. Їх відсутність у консультаційних висновках і виписках суттєво ускладнює обґрунтування права на встановлення інвалідності.

ПРИЧИНИ НА СТАДІЇ РОЗГЛЯДУ СПРАВИ ЕКОПФО

По-перше, оцінювання лише за одним (основним) захворюванням при наявності декількох. ЕКОПФО нерідко обчислює відсоток втрати працездатності лише за провідним діагнозом і не враховує решту, хоча саме їх сукупність могла б утворити підставу для встановлення вищої групи або більшого відсотка. Зокрема, при ВЛК з множинними діагнозами встановлюється 15–25 % по одному із захворювань, тоді як інші взагалі не оцінюються.

По-друге, формальний підхід до оцінювання критеріїв. Оцінювання тривалістю 2 — 3 хвилини без реального дослідження функціонального стану пацієнта, без перевірки здатності до самообслуговування і трудової діяльності, є типовою скаргою заявників.

Рішення приймається «по документах», без змістовного спілкування з особою.

По-третє, маніпуляція переліком захворювань постанови № 1338. Частина лікарів і членів ЕКОПФО помилково або свідомо інтерпретує цей перелік як вичерпний. Це хибне трактування: постанова № 1338 передбачає, що підставою є обмеження функціонування за будь-яким захворюванням, навіть якщо воно прямо не згадане в переліку, — якщо таке захворювання дає обмеження за критеріями МКФ.

По-четверте, ненаправлення на дообстеження там, де воно є об'єктивно необхідним. Якщо наявні документи не дозволяють однозначно встановити ступінь обмеження, ЕКОПФО наділена правом скерувати особу на дообстеження. Проте команди нерідко уникають цього, приймаючи рішення на підставі неповної картини.

Безпосередньо система адміністративного оскарження рішень ЕКОПФО є дворівневою: первинне оскарження — до самої ЕКОПФО або Центру оцінювання функціонального стану особи, вторинне — до адміністративного суду. Попри формальну повноту цього ланцюжка, його практичне функціонування виявляє низку системних недоліків.

Найсуттєвішою прогалиною є те, що жодним нормативно-правовим актом не затверджено детальну методичну настанову, яка б описувала покроковий алгоритм оцінювання кожного із семи критеріїв МКФ. Постанова № 1338 наводить загальні визначення ступенів обмеження (помірний, виражений, серйозний), однак не встановлює об'єктивних вимірюваних показників для переходу між ними.

Наслідком є суттєва суб'єктивність оцінювання: два різні склади ЕКОПФО можуть прийти до протилежних висновків за однакового функціонального стану пацієнта. Прикладом слугує «сіра зона» між першим і другим ступенем обмеження за критерієм трудової діяльності: чи є часткова неможливість виконувати роботу в повному обсязі «значним обмеженням кваліфікації» (перший ступінь, третя група) або «нездатністю до окремих видів трудової діяльності» (другий ступінь, друга група) — залежить від розсуду конкретної команди.

Крім того, постанова № 1338 наділяє ЕКОПФО правом направити особу на дообстеження у разі недостатності наданих документів для прийняття рішення. Однак ані сама постанова, ані наказ МОЗ № 2067 не встановлюють: (а) максимальної кількості таких

направлень по одній справі; (б) граничного строку, протягом якого дообстеження має бути завершено і справа остаточно вирішена; (в) правових наслідків для ЕКОПФО у разі безпідставного направлення на дообстеження замість прийняття рішення по суті.

На практиці це породжує дві протилежні проблеми. З одного боку, ЕКОПФО може фактично нескінченно відтягувати прийняття несприятливого рішення, поспідовно направляючи особу на обстеження за обстеженням — без реальної потреби в додаткових даних. З іншого боку, команди іноді приймають рішення на підставі явно неповної документації, уникаючи направлення на дообстеження, коли воно є об'єктивно необхідним для з'ясування ступеня обмеження.

Відсутність граничного числа звернень на дообстеження також ускладнює судовий контроль: суд не може кваліфікувати чергове скерування на обстеження як зловживання процедурою, оскільки законодавство не встановлює відповідної межі.

Діюче законодавство не закріплює чіткого граничного строку, протягом якого Центр оцінювання зобов'язаний розглянути скаргу та прийняти рішення. Це відкриває можливість для затягування процедури — на що вказує, зокрема, справа № 160/15804/25⁸, де суд констатував протиправну бездіяльність Центру і зобов'язав його розглянути матеріали. Відсутність автоматичних правових наслідків (наприклад, задоволення скарги за замовчуванням або права на позачергове звернення до суду) знижує ефективність адміністративної ланки оскарження.

Навіть у разі скасування рішення ЕКОПФО судом та зобов'язання провести повторне оцінювання, ані постанова № 1338, ані наказ № 2067 не встановлюють строку виконання такого рішення і не передбачають відповідальності команди за зволікання. Це знецінює судовий захист, перетворюючи вигреш у суді на початок нового очікування — з такою самою непередбачуваністю результату.

МІЖ ІСТОРІЄЮ ТА СУЧАСНІСТЮ: ЗВИЧАЙ У СУЧАСНОМУ ПОЛЬСЬКОМУ ТРУДОВОМУ ПРАВІ

Яків Покой, юрист, доктор права, Університет Ягеллонський у Кракові¹

У статті розглядається концепція звичаю та його історична роль як джерела права у Польщі. Аналізується значення звичаю у сучасному трудовому праві, вказуючи на те, що він не є формальним джерелом права. Пояснюється, що звичай може виконувати лише допоміжну роль, насамперед у тлумаченні договорів та способів виконання зобов'язань. Особлива увага приділяється питанню оплати праці. Підкреслюється, що практика на робочому місці не створює автоматично претензій працівників. На завершення зазначається, що звичай доповнює право, але не може замінити чи модифікувати його.

ЩО ТАКЕ ЗВИЧАЙ?

З точки зору сучасного практикуючого юриста, звичай може здаватися своєрідним анахронізмом або навіть пережитком минулих епох. Проте ці уявлення є докорінно хибними. Згідно з визначенням у словнику звичай — це «традиція, конвенція, обряд, формула, практика». Тому звичай має фундаментальне значення в категорії джерел правових знань (*fontes iuris cognoscendi*). Як писав польський політичний мислитель XVI століття Анджей Фрич Моджевський: «Звичаї — це джерела та початки, з яких випливає і впливає право».

Отже, що ж таке звичай і яка його роль упродовж історії? Звичай супроводжував людей з давніх часів, слугуючи природним джерелом вирішення конфліктів. Як зазначає професор Гжегож М. Ковальський, «право, сформоване звичаєм або похідне від нього, сприймається як найдосконаліше виконання вимоги справедливості»².

З часом звичай був замінений нормами статутного права. Однак це не повністю його усунуло. Зрештою, звичай мав поступитися першістю статутному праву та знайти нову, допоміжну роль. Адже «загальне канонічне право трактувало звичай як вторинне джерело стосовно статутів. Роль звичаю полягала в допов-

ненні статутного права, сприянні його тлумаченню. Ця ідея була виражена в правилі: *Consuetudo est optima legum interpretatio*³. Тому звичай сприймався як «найкраще тлумачення законів».

ЗВИЧАЙ ТА ТРУДОВЕ ПРАВО

Трудове право, як галузь права з сильним захисним та напівімперативним характером, базується, переважно, на законодавчих нормах. Водночас практика трудових відносин показує, що, окрім формальних джерел трудового права, значну роль відіграє повторювана поведінка сторін трудових відносин, яку звичай називають робочою практикою або звичаєм. Це ставить питання про юридичне значення звичаю у трудовому праві та про те, чи може він і якою мірою, впливати на зміст прав та обов'язків працівників, зокрема у сфері оплати праці.

У сучасній високоформалізованій та складній правовій системі, на перший погляд, немає місця для застосування звичаю. Однак звичай застосовується там, де позитивне право не охоплює певну сферу суспільного життя. Як справедливо зазначається в літературі з цього питання: «Звичаєве право ґрунтується на практиці та традиції. Перш за все, воно компенсує відсутність усталеного права, створюючи обов'язкові норми

¹ ORCID: 0000-0001-7266-5552.

² G. M. Kowalski, *Zwyczaj i prawo zwyczajowe w doktrynie prawa i praktyce sądów miejskich karnych w Polsce (XVI-XVIII w.)*, Kraków 2013, s. 34.

³ W. Uruszczak, *Zwyczaj ziemskie w Statutach Kazimierza Wielkiego*, „*Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego*” 3/1999, s. 179.

поведінки, як уже зазначав Граціан у своєму визначенні звичаю: *est jus quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur, quum deficit lex*»⁴.

Розуміння звичаю в трудовому праві має бути найближчим до його розуміння в приватному праві. Сучасні визначення звичаю в приватному праві такі: «Звичай — це модель поведінки, ставлення, практика поведінки, що повторюється в певному місці, середовищі та соціальних відносинах. Ця практика повинна характеризуватися своєю одноманітністю, а також тим, що вона повинна розвиватися спонтанно в межах певної групи суб'єктів та для вирішення питання. Її коріння лежить як у певній звичці, так і в тенденції продовжувати повторювати дію так само, як і раніше»⁵.

ЗВИЧАЙ ТА СИСТЕМА ДЖЕРЕЛ ТРУДОВОГО ПРАВА

Відправною точкою для розгляду ролі звичаю в трудовому праві є аналіз системи джерел трудового права. Чинні нормативні акти чітко вказують на те, що ці джерела включають загальнозастосовні правові акти, а також специфічні для компанії та автономні акти, такі як колективні трудові договори, колективні угоди, положення та статuti. Звичай не згадується в цьому каталозі, що не випадково. У судових рішеннях іноді джерелами трудового права також вважаються певні події чи явища, які можуть впливати на зміст трудових відносин (наприклад, практика компанії)⁶.

Відсутність нормативної легітимності звичаю як джерела трудового права означає, що він не може самостійно створювати права та обов'язки сторін трудових відносин. Зокрема, він не може замінити або змінити зміст трудового договору, правил оплати праці чи колективного договору. Зайняття іншої позиції підірвало б принцип правової визначеності та послабило б захисну функцію трудового права. Водночас це

не означає, що звичай є абсолютно несуттєвим з точки зору трудових відносин. Однак його значення розкривається лише опосередковано та додатково, через посилання на положення цивільного законодавства, що застосовуються до трудових відносин.

Судова практика вказує на те, що звичай може стосуватися організаційних питань та належної поведінки працівника на робочому місці, а не розміру винагороди, що належить працівнику. Наприклад, це стосується обов'язку звертатися до солдатів із зазначенням їхніх військових звань⁷, дозволу правління материнської компанії надавати премію працівнику дочірньої компанії⁸, терміни повідомлення роботодавця про запити на відпустку⁹ та порядку прийняття рішення про надання дискреційної премії¹⁰.

У судовій практиці Верховного Суду наголошується, що звичай служить для визначення обов'язків працівників у певних умовах робочого місця¹¹. У цитованому рішенні справа стосувалася несанкціонованої відсутності на роботі, яка, через звичаєве схвалення працівника відділу кадрів, не могла бути кваліфікована як така. Крім того, звичай служить інструментом для тлумачення положень колективних договорів¹². Доктрина наголошує, що звичай повинен лише доповнювати сферу законодавчих норм¹³.

Слід наголосити, що для визнання звичаю джерелом трудового права не обов'язково, щоб він був визначений таким чином будь-яким органом державної влади. У цьому сенсі звичай існує незалежно від волі відповідних органів влади. Інакше ситуація склалася в публічному праві, де: «Акт визнання звичаю нормою звичаєвого права означає його включення до чинної правової системи. Це відбувається в результаті рішення державного органу, уповноваженого видавати рішення (зазвичай суду чи трибуналу). Це передбачає розшифровку судом існування звичаю безпосередньо шляхом встановлення існування звичаю та його

⁴ A. Petrani, Zwyczaj w polskim prawie kościelnym, „Prawo kanoniczne: kwartalnik prawno-historyczny” 1958, t. 1, z. 1-2, s. 327.

⁵ K. Trzciński, Zwyczaj i prawo zwyczajowe jako źródła prawa prywatnego, „Rejent” 1998, nr 3(83), s. 159.

⁶ A. Sobczyk (red.), Kodeks pracy. Komentarz, LEX/el. 2025, art. 9.

⁷ Wyrok Sądu Najwyższego z 9.01.2024 r., sygn. III PSKP 27/23.

⁸ Wyrok Sądu Najwyższego z 22.09.2021 r., sygn. III PSKP 33/21.

⁹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 listopada 2006 r., sygn. I PK 128/06.

¹⁰ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 stycznia 2016 r., sygn. II PK 301/14.

¹¹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 października 2003 r., sygn. I PK 425/02.

¹² Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 27 marca 2007 r., sygn. II PZP 3/07

¹³ A. Preisner, Zwyczaj i prawo zwyczajowe [w:] J. Trzciński (red.), Charakter i struktura norm konstytucyj, Warszawa 1997, s. 193.

найменування (визначення), найчастіше поєднуючи це із застосуванням звичаю для вирішення справи»¹⁴.

Найважливіше те, що звичай, як джерело неписаного права, має невід'ємну характеристику здатності зникати та ставати неефективним через природне невикористання. Як справедливо зазначається в літературі з цього питання: «Однак, нам слід пам'ятати про практику інституту *desuetudo* (відмовитися від звички), який у певному сенсі є посиланням на звичаєве право з точки зору його незастосовності. Він полягає в тому, що певні норми статутного права не дотримуються і не застосовуються. Отже, вони вважаються незастосовними, особливо за змінених політичних та соціальних умов. Таким чином, застосовується поведінковий критерій застосовності права, одночасно заснований на аксіологічних елементах»¹⁵.

ПОСИЛАННЯ НА ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА МЕЖІ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ

Юридичне значення звичаю в трудовому праві впливає, перш за все, з механізму належного застосування положень цивільного права. У цьому контексті ключове значення мають правила, що стосуються наслідків правових актів, тлумачення декларацій про наміри та способу виконання зобов'язань.

Звичай може слугувати орієнтиром для визначення наслідків заяв про наміри, а також для тлумачення договірних положень, якщо їхній зміст є неоднозначним. Його також можна використовувати для оцінки того, чи було зобов'язання виконано належним чином, відповідно до прийнятих правил співпраці між сторонами. Однак це не означає, що звичай може призвести до створення нового зобов'язання або до зміни його розміру.

Особливо важливо розрізнити спосіб виконання зобов'язання та саму суть зобов'язання. Звичай може впливати на перше, але не може формувати друге. Це стосується, зокрема, грошових виплат, таких як винагорода або її індексація, які мають бути чітко встановлені джерелами трудового права або деклараціями про наміри сторін. Тому якщо позитивне право вимагає декларації про наміри органу компанії, звичай не може її замінити¹⁶.

ЗВИЧАЇ ТА ВИНАГОРОДА ЗА ПРАЦЮ

Оплата праці є основним принципом переговорів у трудових відносинах і, як така, підлягає особливому правовому захисту. Принципи її визначення повинні впливати безпосередньо з трудового договору або правил компанії. У цьому контексті роль звичаю особливо обмежена. На практиці виникають ситуації, коли роботодавець протягом багатьох років впроваджував певну політику винагороди, включаючи, наприклад, регулярне коригування заробітної плати або виплату додаткових пільг. Хоча такі дії можуть сприйматися як усталена практика з точки зору працівника, це не є автоматично юридично обов'язковим звичаєм у розумінні закону.

Щоб вважатися юридично значущим звичаєм, необхідно не лише спостерігати довгострокову та повторювану поведінку, але й продемонструвати взаємну готовність обох сторін розглядати практику як обов'язкову норму. У випадку фінансових виплат цю умову особливо важко виконати, оскільки рішення щодо оплати праці зазвичай залежать від поточного економічного становища роботодавця та не обов'язково відображають намір назавжди зв'язати роботодавця певним зобов'язанням.

Важливо, що просте прийняття працівниками виплати певних пільг не є звичайною нормою. Згода на сприятливі рішення не може бути ототожнена з укладенням угоди або вираженням волі щодо постійної структури трудових відносин певним чином. Тому звичаєві норми не можуть бути незалежною основою для прав працівників та замінювати чітко виражені угоди сторін трудових відносин¹⁷.

ІНТЕРПРЕТАЦІЙНА ФУНКЦІЯ ЗВИЧАЮ

Найбільш виправданим використанням звичаю в трудовому праві є його інтерпретаційна функція. Він може служити для визначення справжнього наміру сторін та мети укладеного договору, особливо в ситуаціях, коли договірні положення є неточними або неповними.

За такого підходу звичай не є самостійною підставою для позову, а лише інструментом, що дозволяє реконструювати зміст існуючого зобов'язання.

¹⁴ P. Kuczma, Prawo zwyczajowe jako niepisane źródło prawa, „Przegląd prawa konstytucyjnego” 2024, nr 4(80), s. 29.

¹⁵ R. Jastrzębski, Prawo zwyczajowe a zwyczaj. Zwyczaje spadkowe włościan w II Rzeczypospolitej, „Miscellanea historico-iuridica” 2025, t. 24(2), s. 636.

¹⁶ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 listopada 2008 r., sygn. I PK 82/08.

¹⁷ T. Nowakowski, Zwyczaj w zakładzie pracy jako źródło premii pracowniczej — glosa — II PK 122/18, „Monitor Prawa Pracy” 2020, nr 10, s. 33-34.

Наприклад, якщо певна виплата виплачувалася регулярно, відповідно до об'єктивних критеріїв, з самого початку трудових відносин, її можна вважати частиною узгодженої винагороди, навіть якщо це не було прямо зазначено в договорі. Однак вирішальним фактором є узгоджений намір сторін, а не просте повторення поведінки.

ВІДХИЛЕННЯ ВІД УСТАЛЕНОЇ ПРАКТИКИ

Навіть якщо припустити, що певна практика компанії досягла рівня звичаю, вона не є незмінною. Роботодавець може відхилитися від неї, особливо якщо для цього є вагомі економічні чи організаційні причини. Однак відхилення від звичаю не повинно здійснюватися довільно. Це вимагає прозорості комунікації та врахування інтересів працівників, а також потенційних колективних наслідків, таких як ризик колективного спору. Слід наголосити, що відхилення від практики не означає автоматично, що вона визнається джерелом трудового права. Навпаки, у багатьох випадках це підтверджує, що відповідна практика була

виключно політикою роботодавця, а не обов'язковою нормою.

ВИСНОВКИ

Звичай у трудовому праві не є автономним джерелом прав та обов'язків для сторін трудових відносин. Його роль є допоміжною та обмежується тлумаченням і уточненням способу виконання існуючих зобов'язань. Він не може призвести до створення нових претензій працівників, зокрема щодо оплати праці, а також не може замінити юридично обов'язкові заяви про наміри.

Давня корпоративна практика, навіть якщо вона вигідна для працівників, не є тим самим, що й звичай у цивільному праві. У системі трудового права перевагу мають встановлені норми та прямо узгоджені договірні положення. Звичай може доповнювати їх, але не замінювати. Такий підхід підтримує баланс між захистом працівників та принципом правової визначеності та передбачуваності, який залишається основою трудових відносин.

ПОРУШУЮТЬ ТВОЇ ПРАВА?

КОМІТЕТ ЗАХИСТУ
ПРАВ АДВОКАТІВ НААУ

☎ телефонуй

(067) 692-44-43*

*гаряча лінія працює цілодобово

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ВСТАНОВЛЕННЯ ОПІКИ І ПРИЗНАЧЕННЯ ОПІКУНА: ФОРМУВАННЯ ПРАКТИКИ

Олег Печений, доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету України імені Ярослава Мудрого, к. ю. н., член НКР при ВС

В умовах тривалого воєнного конфлікту зростає кількість людей, які за станом здоров'я та іншими показниками потребують опіки чи піклування, що зумовлює зростання кількості звернень до судів, органів опіки і піклування, динаміки і складності спірних ситуацій. За обставин війни суди стикаються з проблемою територіальної юрисдикції, необхідністю оперативного призначення опікуна, його заміни, призначенні іншого опікуна або кількох опікунів (наприклад, при виїзді в іншу місцевість, за кордон тощо). При цьому слід враховувати існування соціальних критеріїв встановлення опіки і призначення особи опікуном, а також існуючу в Україні модель

інституту опіки і піклування, яка заснована на пріоритеті сімейного характеру опіки.

Сучасна динаміка застосування законодавства України про опіку і піклування у розрізі його функціонування у реаліях воєнних років окреслює коло проблем встановлення опіки, призначення опікуна, у тому числі і при визнанні особи недієдатною. Звернення до практики застосування інституту опіки і піклування судами і нотаріальними органами дозволяє відслідкувати певні тенденції, які наразі формуються у правозастосовній практиці.

ЗАГАЛЬНИЙ СТАН ПРОБЛЕМ, ЩО ВИНИКАЮТЬ ПРИ ОБМЕЖЕННІ ДІЄДАТНОСТІ ОСОБИ, ВИЗНАННІ ЇЇ НЕДІЄДАТНОЮ

Питання визнання особи недієдатною, обмеження її дієдатності, підстав та правових наслідків досить часто виникають у правозастосовній практиці, аналізуються у фахових публікаціях з цих питань¹. Наразі перед теорією цивільного права і практикою застосування цивільно-правих норм стоїть завдання переосмислення функціонування інституту опіки і піклування, зумовлене необхідністю перегляду і переосмислення його природи, руху від надмірного одержавлення опіки і піклування, їх виключно соціальної складової до більш природної приватної природи, пошуку шляхів взаємодії інституту опіки з дотичними конструкціями сімейного і спадкового права, моде-

люванням у судовій та нотаріальній практиці різних підходів до застосування, визначення критеріїв, меж та обмежень у визначенні кандидатури опікуна, особливостей їх застосування.

Актуальність обраної тематики зростає у зв'язку із зростанням випадків застосування опіки і піклування, зокрема у випадку безвісної відсутньої особи, встановлення опіки над майном, необхідності пошуку форм ефективного управління майном безвісної відсутньої особи.

Вирішення питання про визнання особи недієдатною, обмеження дієдатності супроводжується встановленням над цією особою опіки чи піклування, призначенням опікуна (піклувальника). Визначення кандидатури опікуна (піклувальника) здійснюється заявником, але призначення опікуна здійснюється судом за поданням органу опіки і піклування. Частина 1

¹ Печений О. П. Практичні аспекти та процесуальні особливості обмеження дієдатності фізичної особи. Вісник Національної асоціації адвокатів України. 2021. № 10 (77). С. 39-45. Печений О. П. Проблемні питання судової експертизи у цивільних справах про визнання особи недієдатною та обмежено дієдатною. Мала енциклопедія нотаріуса. 2024. № 4. (136). С. 43-47.

ст. 60 Цивільного кодексу України² закріплює імперативне правило про те, що у разі визнання особи недієздатною опіка над нею встановлюється судом, таке саме правило передбачене ч. 2 ст. 60 ЦК і щодо осіб, які в судовому порядку обмежені у цивільній дієздатності³.

ПРОБЛЕМИ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У СПРАВАХ ПРО ОБМЕЖЕННЯ ДІЄЗДАТНОСТІ ОСОБИ, ВИЗНАННЯ ЇЇ НЕДІЄЗДАТНОЮ

Висновок судової експертизи у справах цієї категорії є ключовим доказом. Процесуальний закон вказує, що суд за наявності достатніх даних про психічний розлад здоров'я фізичної особи призначає для встановлення її психічного стану судово-психіатричну експертизу (ч. 1 ст. 298 Цивільного процесуального кодексу України⁴). Цей нормативний припис вказує на призначення експертизи, а не обов'язкове її призначення, але практичний підхід зумовлює саме таке розуміння, оскільки складно уявити вирішення судом питання дієздатності без проведення судової експертизи щодо психічного стану особи або стану її здоров'я взагалі.

Наразі проблемні питання судової практики проаналізовані у чинній постанові Пленуму Верховного Суду України № 3 від 28.03.1972 «Про судову практику в справах про визнання громадянина обмежено дієздатним чи недієздатним». Безперечно, за більш ніж півсторіччя, які минули з часу прийняття цієї постанови, змінився і базовий стан правового регулювання у цій сфері, і процесуальне законодавство та практика його застосування, і навіть стан розвитку судової медицини і психіатрії. Тому зазначена постанова може використовуватися лише як рекомендаційний документ і застосуватися з урахуванням існуючих правових і соціальних реалій. У постанові Пленуму ВСУ вказується, що при проведенні підготовки справи до судового розгляду від заявника повинні бути витребувані дані про психічну хворобу, недоумство громадянина або зловживання спиртними напоями чи наркотичними засобами. Даними про психічну хворобу можуть

бути довідки про стан здоров'я, виписка з історії хвороби й інші документи, видані лікувально-профілактичними закладами. В справах про визнання громадян обмежено дієздатними такими даними можуть бути акти міліції і громадських організацій, рішення товариських судів та інші докази, які підтверджують факти зловживання спиртними напоями або наркотичними засобами, а також що громадянин ставить себе і свою сім'ю в тяжке матеріальне становище. Незважаючи на застарілість термінології, це роз'яснення цілком вкладається у приписи чинного процесуального законодавства, за нормами якого з метою з'ясування обставин справи суд у цих справах може *за власною ініціативою* витребувати необхідні докази (ч. 2 ст. 294 ЦПК). Це є особливістю розгляду усіх справ окремого провадження, де, на відміну від позовного, суд посідає активну позицію у доказовій діяльності. Відповідно до ч. 4 ст. 6 Закону України «Про психіатричну допомогу» відомості про стан психічного здоров'я особи та надання їй психіатричної допомоги можуть бути надані без згоди особи або без згоди її законного представника для судового розгляду за письмовим запитом суду.

Суд за наявності достатніх даних для встановлення психічного стану особи призначає судово-психіатричну експертизу (ч. 1 ст. 298 ЦПК), але навіть приблизно законодавець не вказує питань, які суд ставить на вирішення експерта. Під поняттям «достатні дані» слід розуміти будь-яку інформацію, що дозволяє зробити припущення про наявність у особи психічного розладу. Такі дані можуть міститися в довідці про лікування в психіатричній лікарні, довідці про психіатричний діагноз тощо. Одного клопотання сторони про призначення експертизи відносно іншого громадянина недостатньо, тому що тоді мова буде йти про втручання в приватну сферу⁵.

Достатність даних у кожному окремому випадку визначає суддя виходячи з конкретних обставин. Неможливо допускати призначення такої експертизи тільки на підставі заяви про порушення справи без достатньо обґрунтованих припущень про наявність

² Далі за текстом — ЦК.

³ Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2 т. 7-ме вид., переробл. і допов. / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, В. В. Цюри. Київ: Юрінком Інтер, 2025. Т. 1. 1220 с. С. 132-133.

⁴ Далі за текстом — ЦПК.

⁵ Васильєв С. В. Цивільний процес: навчальний посібник. Х.: ТОВ «Одіссей», 2008. С. 308. Маркова О. О., Садикова Я. М. Окреме провадження у цивільному процесі України: навчальний посібник. Суми: 2014. С. 39.

у громадянина душевної хвороби⁶. Значення судово-психіатричної експертизи у справах про оцінку дієздатності фізичної особи є істотним для суду, саме на висновок експерта останній спирається при ухваленні рішення. Крім того, визнання особи недієздатною може бути підставою для визнання недійсним шлюбу, договору або іншого правочину (ч. 2 ст. 40 ЦК), зокрема заповіту цієї особи. Відповідно висновок судово-психіатричної експертизи може вплинути і на вирішення такого спору, тому він має істотне значення.

У вказаній постанові Пленуму ВСУ «Про судову практику в справах про визнання громадянина обмежено дієздатним чи недієздатним» роз'яснюється, що в ухвалі про призначення експертизи на вирішення експертів мають бути поставлені такі питання:

- 1) чи хворіє громадянин на психічну хворобу;
- 2) чи розуміє він значення своїх дій та чи може керувати ними.

Така редакція питань на вирішення експертів-психіатрів пропонується і в науковій літературі. Іноді до них додається питання про здатність особи брати участь у судовому засіданні, але зазвичай у наданні відповіді на це питання експертами відмовляється, оскільки його вирішення не належить до компетенції судових експертів. Інститут судової психіатрії Міністерства охорони здоров'я України рекомендує використовувати наступну редакцію основних питань (завдань), що вирішуються:

Чи страждає особа (П. І. Б.) на будь-який психічний розлад? Якщо так, то чи є цей розлад хронічним та стійким? (ст. 36, 39 ЦК)

Чи здатний П. І. Б. за своїм психічним станом усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними? (ст. 39 ЦК)⁷.

Судово-психіатрична експертиза необхідна для з'ясування критеріїв недієздатності. Спеціальні пізнання потрібні не стільки для встановлення наявності психічного захворювання (оскільки діагноз особі вже встановлено лікарями і його правильність не ставиться під сумнів) або психічного розладу (медичний критерій), а й для з'ясування здатності громадянина розуміти свої дії або керувати ними (юридичний, або психологічний критерій)⁸.

На практиці виникає питання, коли особа не страждає психічним захворюванням, але не розуміє значення своїх дій, не може керувати ними, зокрема коли особа перебуває у комі, внаслідок стійкого органічного ураження головного мозку (центральної нервової системи), яке унеможливорює будь-яку інтелектуальну та вольову діяльність. Кома є соматичним станом, зумовленим фізіологічним порушенням роботи мозку, не є психічним захворюванням. Але таке глибоке ураження центральної нервової системи (зокрема, внаслідок інфекції), яке призвело до коми, як стан особи, за медичним критерієм може прирівнюватися до важкого психічного розладу.

Суд, розглядаючи справу за участю присяжних, призначає ухвалою, винесеною у судовому засіданні, судово-психіатричну експертизу. У справах цієї категорії експертиза проводиться амбулаторно. Як правило, заявник вже у заяві по справі викладає клопотання про призначення судової експертизи або додає таке клопотання до заяви. Законом визначено, що суб'єктом проведення цього виду експертизи є державна спеціалізована установа (ч. 4 ст. 7 Закону України «Про судову експертизу»), експертизу проводять у державній установі «Інститут судової психіатрії Міністерства охорони здоров'я України» (Інститут) та її територіальних філіях (п. 6 Порядку проведення судово-психіатричної, судово-психологічної та комплексної судової психолого-психіатричної експертиз, затвердженого наказом МОЗ України від 23.12.2025 № 1935, далі — Порядок № 1935). При призначенні експертизи суд визначає експертну установу, вказує відповідну її філію. Слід звернути увагу, що конкретну експертну установу визначає у клопотанні про призначення експертизи заявник, який може вибрати будь-яку філію інституту, незалежно від її територіального розташування, місця постійного проживання заявника та інших факторів. Заявник вправі, з урахуванням завантаженості конкретної експертної установи, обрати для проведення експертизи територіальну філію Інституту в іншій області. Зазначення як експертної установи філії Інституту в іншій області, ніж та, де проживає заявник чи особа, щодо якої призначено експертизу, не є підставою для суду відмовити у призначенні експертизи.

⁶ Окреме провадження: монографія / В. В. Комаров, Г. О. Світлична, І. В. Удальцова; за ред. В. В. Комарова. Х.: Право, 2011. С. 75.

⁷ URL: cmhmda.org.ua/sudovo-ekspertna-diyalnist-instytutu-sudovoyi-psyhiatriyi/sudovo-psyhiatrychna-ekspertyza/vydy-sudovo-psyhiatrychnykh-ekspertyz-i-pytannya-shho-vyryshuyutsya/.

⁸ Окреме провадження: монографія / В. В. Комаров, Г. О. Світлична, І. В. Удальцова; за ред. В. В. Комарова. Х.: Право, 2011. С. 76, 79-80.

Предметом експертизи є психічний стан особи у юридично значимі проміжки часу, відповідно до компетенції експерта належить установлення наявності психічного захворювання особи та експертна оцінка цього захворювання, зокрема визначення хронічного або стійкого характеру психічного захворювання. Слід враховувати, що судово-психіатрична експертиза не повинна виконувати суто діагностичні функції, адже саме по собі діагностичне формулювання не вказує на тяжкий рівень порушення психічної сфери, за якого особа втрачає здатність усвідомлено керувати своїми діями.

При проведенні судово-психіатричної експертизи з'ясовується наявність чи відсутність психічного розладу в особі, щодо якої призначена ця експертиза. При проведенні судово-психіатричної експертизи (за винятком посмертної судово-психіатричної експертизи) наявність чи відсутність психічного розладу в особі, щодо якої призначена ця судова експертиза, з'ясовується шляхом проведення психіатричного огляду. Психіатричний огляд проводиться після встановлення особи за документом, що посвідчує особу. При проведенні судово-психіатричної експертизи судово-психіатричний експерт (експерти) оцінює (оцінюють) об'єктивний анамнез особи, щодо якої призначена ця експертиза, дані про спадковість психічних розладів, особливості психічного розвитку, сімейний і соціальний статус, особливості реагування на різні життєві ситуації, психічні травми, особливості психічного стану та поведінки під час проведення цієї судово-психіатричної експертизи та в період часу, щодо якого судово-психіатричному експерту (судово-психіатричним експертам) поставлені питання. Судово-психіатричний експерт (судово-психіатричні експерти) оцінює (оцінюють) особливості зовнішнього вигляду, міміки, руху і мови особи, щодо якої проводиться судово-психіатрична експертиза, а також її манеру триматися під час обстеження. При виявленні короткочасних порушень свідомості описується їх тривалість, зовнішні прояви (збліднення шкіри, наявність додаткових рухів тощо) для уточнення характеру цього патологічного стану (п. 23 Порядку № 1935). За потреби та з дотриманням вимог ст. 6 Закону України «Про судову експертизу» судова експертиза може проводитись за місцеперебуванням особи, щодо якої призначено судову експертизу, за умови забезпечення експертові безперешкодного доступу до неї.

Судова експертиза може встановити характер і ступінь психічного захворювання особи, що виникло ще до розгляду справи в суді, коли особа перебувала в численних правовідносинах. Юридична доля цих відносин, безумовно, залежить від дієздатності учасників, тому якщо буде встановлено, що хтось із них у момент укладання договору, іншого правочину не міг керувати своїми діями, то такі правовідносини з самого початку мали певні дефекти суб'єктного складу їх учасників. Важливим є висновок Верховного Суду, що предметом судової діяльності у цьому випадку є безпосереднє визначення наявності підстав для встановлення такого правового стану фізичної особи, як недієздатність. *За рішенням суду фізична особа визнається недієздатною повністю, а не відносно конкретного правочину, вчиненого нею*⁹.

При цьому для випадків обмеження цивільної дієздатності особи таких випадків ЦК України не передбачає. Це зумовлює дослідження питань психічного стану особи.

Проведення судово-психіатричної експертизи у комісійному складі, а не експертом одноособово, не є формальністю, а є імперативною вимогою, порушення якої є підставою для скасування судового рішення.

Так, зі змісту висновку судово-психіатричного експерта від 19.02.2021 № 60 вбачається, що він складений комісією експертів-психіатрів, але з листа відділення судово-психіатричної експертизи № 5 Львівської обласної клінічної психіатричної лікарні від 28.05.2021 № 150 вбачається, що огляд особи проводився експертом одноособово, однак експертне рішення приймалось в складі трьох експертів за результатами доповіді експерта-доповідача, вивчення матеріалів цивільної справи, архівної медичної та експертної документації.

Статтею 78 ЦПК передбачено, що суд не бере до уваги докази, що одержані з порушенням порядку, встановленого законом. Обставини справи, які за законом мають бути підтверджені певними засобами доказування, не можуть підтверджуватися іншими засобами доказування.

Згідно з частинами першою — третьою статті 89 ЦПК суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів. Жодні докази не мають для суду заздалегідь встановленої сили. Суд оцінює належність, допустимість, достовірність кожного доказу окремо, а також

⁹ Постанова КЛС ВС від 17.04.2024 у справі № 686/12049/23. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/118626768/.

достатність і взаємний зв'язок доказів у їх сукупності. Суд надає оцінку як зібраним у справі доказам у цілому, так і кожному доказу (групі однотипних доказів), який міститься у справі, мотивує відхилення або врахування кожного доказу (групи доказів).

Отже, місцевий суд, з висновками якого передчасно погодився суд апеляційної інстанції, на вказане належної уваги не звернув, не урахував положення статей 78, 89 ЦПК та не встановив на підставі допустимих доказів наявність підстав для скасування судового рішення про визнання заявника недієздатним.

Таким чином, враховуючи те, що огляд ОСОБА_1 проводився лише одним експертом, а її клопотання про призначення у справі повторної судово-психіатричної експертизи розглянуте не було, та з урахуванням того, що у справах окремого провадження призначення експертизи є обов'язком суду, висновок місцевого суду, з яким погодився суд апеляційної інстанції, про відсутність підстав для задоволення заяви колегія суддів вважає передчасним.

Оскільки місцевий суд допустив порушення норм процесуального права, що унеможливило встановлення фактичних обставин, які мають значення для правильного вирішення справи, апеляційний суд на вказане належної уваги не звернув, а суд касаційної інстанції позбавлений процесуальної можливості встановлювати нові обставини, які не були встановлені судами попередніх інстанцій, касаційна скарга підлягає задоволенню частково, а оскаржені судові рішення скасуванню, з направленням справи на новий розгляд до місцевого суду.

При новому розгляді справи місцевому суду на підставі належних та допустимих доказів слід встановити наявність або відсутність підстав для скасування судового рішення, яким заявника визнано недієздатним¹⁰.

ОПЛАТА ВАРТОСТІ СУДОВО-ПСИХІАТРИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

На практиці гостро постає питання про оплату вартості судово-психіатричної експертизи. Стаття 15 Закону України «Про судову експертизу» у відповідних нормах містить приписи, які допускають двояке розуміння. З одного боку, проведення судових експер-

тиз судово-психіатричними установами здійснюється за рахунок коштів бюджетів, а з іншого, — проведення експертиз на замовлення підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, їх захисників, законного представника, потерпілого (у цьому переліку відсутній заявник), його представника здійснюється за рахунок замовника. Витрати на проведення судових експертиз судово-психіатричними установами у цивільних відшкодовуються в порядку, передбаченому чинним законодавством, що не узгоджується із приписами ч. 7 ст. 294 ЦПК, за якою у справах окремого провадження судові витрати при ухваленні рішення не відшкодовуються, якщо інше не встановлено законом. Видається, що у цих справах перевага у застосуванні повинна віддаватися саме нормам ЦПК як кодифікованому акту законодавства¹¹.

Верховний Суд у постанові КЦС ВС звернув увагу на застосування ч. 7 ст. 294 ЦПК у частині того, що в окремому провадженні судові витрати не відшкодовуються.

Керуючись положеннями ст. 137 ЦПК, суд апеляційної інстанції не звернув уваги на те, що відповідно до частини першої статті 42 ЦПК сторони є учасниками справи у справах позовного провадження, тоді як справа, в якій прийнято оскаржувану постанову, розглянута в порядку окремого провадження.

У справах окремого провадження учасниками справи є заявники, інші заінтересовані особи (ч. 3 ст. 42 ЦПК).

Порядок розгляду справ окремого провадження визначений ст. 294 ЦПК.

Відповідно до ч. 7 ст. 294 ЦПК при ухваленні судом рішення судові витрати не відшкодовуються, якщо інше не встановлено законом.

З огляду на викладене відшкодування витрат на правничу допомогу можливе у справах позовного провадження, у справах окремого провадження судові витрати не відшкодовуються.

Вирішуючи питання про відшкодування витрат на правничу допомогу, суд апеляційної інстанції на зазначене уваги не звернув та дійшов помилкового висновку про можливість стягнення такого відшкодування у справі, яка розглянута за правилами окремого провадження¹².

¹⁰ Постанова КЦС ВС від 16.11.2022 у справі № 442/1422/20. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/107441671.

¹¹ Печений О. П. Проблемні аспекти судової експертизи у цивільних справах про оцінку цивільної дієздатності фізичної особи. Судово-експертна діяльність: збереження наукового та кадрового потенціалу в умовах воєнного стану: IV Всеукраїнський форум судових експертів (м. Львів, 7 червня 2024 р.). Матеріали IV Всеукраїнського форуму судових експертів. Одеса: Видавництво «Юридика», 2024. 428 с. С. 307-308.

¹² Постанова КЦС ВС від 25.03.2020 у справі № 607/1219/18. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/88601366.

В іншій справі Верховний Суд, здійснивши аналіз ч. 2 ст. 299 ЦПК, вказав, що наведене правило є спеціальним під час вирішення питання про судові витрати у такій категорії справ. Хоча Верховний Суд виснував, що на рахунок держави у справах окремого провадження про визнання фізичної особи недієздатною відносяться усі судові витрати — як судовий збір, так і витрати, пов'язані з розглядом справи, що узгоджується з правилом ч. 1 ст. 133 ЦПК (постанова Верховного Суду від 14.12.2022 у справі № 637/909/21), але апеляційний суд не врахував викладеного, у зв'язку з чим дійшов помилкового висновку про покладення судових витрат за проведення судово-психіатричної експертизи на орган опіки та піклування виконавчого комітету Харківської міської ради, неправильно застосувавши загальні правила розподілу судових витрат (ч. 2 ст. 141 ЦПК). У зв'язку з цим Верховний Суд додаткову постанову Харківського апеляційного суду від 10.06.2025 змінив, виклавши абзац 2 її резолютивної частини у такій редакції: «Судові витрати за проведення судово-психіатричної експертизи віднести на рахунок держави»¹³.

ВИЗНАЧЕННЯ КАНДИДАТУРИ, ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОМ ОПІКУНА

Наслідком визнання особи недієздатною є встановлення опіки і призначення опікуна. При застосуванні ст. 60, 63 ЦК перед судами постало проблемне питання призначення опікуном над недієздатною фізичною особою мобілізованого військовослужбовця, а в окремих справах, коли суд відхилив подання органу опіки і піклування про призначення такої особи опікуном, — тимчасове покладення обов'язків опікуна над недієздатним на орган опіки і піклування до призначення йому опікуна. Прикладом є наступна справа. Рішенням Рахівського районного суду Закарпатської області від 20.12.2024, залишеним без змін постановою Закарпатського апеляційного суду від 25.06.2025, визнано П. недієздатним, встановлено опіку над останнім. Тимчасово покладено обов'язки опікуна над не-

дієздатним на орган опіки та піклування Виконавчого комітету Ясінської селищної ради Рахівського району Закарпатської області. В іншій частині заявлених вимог відмовлено, щодо призначення заявника опікуном рідного дядька відмовлено. Судові рішення у цій частині відмови мотивовано необґрунтованістю подання органу опіки і піклування про призначення опікуном недієздатного. На думку судів, подання жодним чином не мотивовано, не відповідає вимогам закону щодо його обґрунтованості та змісту. Подання органу опіки та піклування має рекомендаційний характер, оскільки формулювання в самому поданні «вважає за доцільне рекомендувати» прямо вказує на це. Суд може взяти до уваги таке подання тільки в сукупності з іншими доказами та фактичними обставинами справи, однак як самостійний доказ таке подання не може мати вирішального сенсу. Заявник призваний на військову службу за мобілізацією і проходить військову службу, що унеможливує фактичне виконання ним обов'язків опікуна. Суди вказали, що у П. є інші рідні та близькі особи, які могли надавати йому допомогу та піклуватися про нього не на постійній основі, що перешкоджає призначити опікуном саме заявника. Судові рішення оскаржено у касаційному порядку, а ухвалою від 05.11.2025 справу передано на розгляд Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду і згодом прийнято останньою до розгляду¹⁴.

Отже, у цій справі спірним питанням є можливість призначення опікуном над недієздатною фізичною особою мобілізованого військовослужбовця. Питання є актуальним і значущим для формування практики у спірній категорії справ, аналіз Єдиного державного реєстру судових рішень свідчить про наявність значної кількості справ, у яких суди першої, апеляційної та касаційної інстанцій зупинили провадження до розгляду Об'єднаною палатою цієї справи^{15 16 17}.

При дослідженні поставленого питання слід підходити до його вирішення максимально широко, моделюючи відповідь у розрізі меж і обмежень права на опіку, що є природним правом особи, яка потребує догляду.

¹³ Постанова ККС ВС від 05.11.2025 у справі № 638/14006/18. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/131821337#.

¹⁴ Ухвала Третньої судової палати Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 05.11.2025 у справі № 305/1557/24. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/131791713.

¹⁵ Ухвала Івано-Франківського апеляційного суду від 20.01.2026 у справі № 351/1434/24. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/133472093.

¹⁶ Ухвала Львівського апеляційного суду від 15.12.2025 у справі № 456/1800/24. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/132671906.

¹⁷ Ухвала Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 04.02.2026 у справі 299/7281/24. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/133909191.

Відповідно до ст. 292 ЦК малолітня, неповнолітня особа, а також фізична особа, яка визнана недієздатною або цивільна дієздатність якої обмежена, має право на опіку або піклування. Право на опіку є особистим немайновим правом, що забезпечує природне існування фізичної особи. За своєю сутністю право на опіку тісно пов'язане з фізичною особою, остання не може відмовитися від особистих немайнових прав, а також не може бути позбавлена цих прав. Право на опіку за ст. 292 ЦК має розглядатися із відповідними нормами Сімейного кодексу України¹⁸, але питання, які вирішуються за допомогою СК, не охоплюють усіх правовідносин, що стосуються особистого немайнового права на опіку і піклування¹⁹. Відповідно до ч. 4 ст. 2 СК не регулює сімейні відносини між тіткою, дядьком та племінниками, а також між іншими родичами за походженням. Стосовно обмеження особистих немайнових прав слід звернути увагу, що обмеження особистих немайнових прав фізичної особи, встановлених ЦК та іншим законом (ч. 2 ст. 274 ЦК), *можливе лише у випадках, передбачених ними*. По справам, де поставали такі питання, суди здебільшого не наводили випадків обмеження особистого немайнового права на опіку, передбаченого законами, не обґрунтовували його застосування до цієї ситуації.

Відносини з опіки є за своєю природою цивільно-правовими і регулюються гл. 6 ЦК. Відповідно до ст. 55 ЦК метою встановлення опіки є забезпечення особистих немайнових і майнових прав та інтересів малолітніх, неповнолітніх осіб, а також повнолітніх осіб, які за станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої права і виконувати обов'язки. Аналіз гл. 6 ЦК свідчить, що нею встановлюються підстави встановлення опіки та піклування, порядок призначення опікуна чи піклувальника, межі та обмеження щодо призначення опікуна. Так, ст. 64 ЦК визначено випадки, коли фізична особа не може бути опікуном або піклувальником. За змістом цієї статті, опікуном або піклувальником не може бути фізична особа:

- яка позбавлена батьківських прав, якщо ці права не були поновлені;
- поведінка та інтереси якої суперечать інтересам фізичної особи, яка потребує опіки або піклування.

¹⁸ Далі за текстом — СК.

¹⁹ Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2 т. 7-ме вид., переробл. і допов. / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, В. В. Цюри. Київ: Юрінком Інтер, 2025. Т. 1. 1220 с. С. 679.

²⁰ Соцька А. М. Правова характеристика суб'єктів здійснення опіки і піклування над повнолітніми недієздатними особами та особами, дієздатність яких обмежена. *Juris Europensis Scientia*. Вип. 1. 2023. С. 109-113. URL: jes.nuoua.od.ua/archive/1_2023/21.pdf.

Цей перелік обмежувальних обставин є вичерпним і розширювальному тлумаченню не підлягає. За змістом ст. 64 ЦК вбачається, що у ній відсутні положення, які б дозволяли стверджувати, що інші обмеження у призначенні опікуна чи піклувальника можуть бути передбачені законами або іншими нормативно-правовими актами. Такі норми у ст. 64 ЦК **відсутні**. Деталізація правового регулювання опіки і піклування здійснюється Правилами опіки та піклування, які затверджені наказом Державного комітету України у справах сім'ї та молоді Міністерства освіти України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України від 26.05.99 № 34/166/131/88. Відповідно судам, які урахували визначені таким нормативно-правовим актом, як Правила, критерії призначення особи опікуном, слід мати на увазі, що Правила було затверджено до набуття чинності ЦК (01.01.2004), посилання на зазначені Правила у гл. 6 ЦК відсутні. При застосуванні Правил підлягає врахуванню ієрархічність системи актів цивільного законодавства. Підзаконні нормативно-правові акти, до яких належать і Правила, можуть регулювати цивільні відносини *лише у випадках і в межах*, установлених Конституцією України та законом. Такі випадки і межі судами у рішеннях по справі не наведено. З цього приводу у літературі доводиться, що ЦК має вищу юридичну силу, ніж Правила. Тому обмеження до кандидатури опікуна, що встановлені Правилами, які усупереч їх розумності встановлюють вищі за ЦК вимоги і можуть, але не обов'язково, братися до уваги при призначенні особи опікуном чи піклувальником, однак їх застосування може бути предметом оскарження²⁰.

У зв'язку з цим обмеження у призначенні особи опікуном застосовуються судами виходячи з положень, визначених ст. 64 ЦК. Конструкція цієї статті **не передбачає** обмеження у призначенні особи опікуном через перебування останньої на військовій службі, у тому числі й у зв'язку з мобілізацією. Тому факт перебування на військовій службі за мобілізацією сам по собі не є законодавчою перешкодою для призначення опікуном. Більше того, законодавство передбачає механізм

реалізації права на опіку при вирішенні питання про призначення опікуном мобілізованого військовослужбовця не шляхом обмеження чи заборони призначення такого військовослужбовця опікуном, а навпаки шляхом визначення такої підстави для звільнення із військової служби, у тому числі й за мобілізацією. Відповідно законодавство не тільки не забороняє призначати військовослужбовця опікуном, а встановлює наслідки такого призначення — звільнення особи із військової служби, у тому числі й за мобілізацією.

Згідно з п. «г» ч. 4 ст. 26 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» військовослужбовці, які проходять службу за мобілізацією, звільняються зі служби через такі сімейні обставини, як необхідність здійснення опіки над особою з інвалідністю, визнаною судом недієздатною. Відповідно до абз. 15 пункту 3 частини дванадцятої ст. 26 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» військовослужбовці звільняються з військової служби через сімейні обставини або з інших поважних причин під час дії воєнного стану у зв'язку з необхідністю здійснення опіки над особою, визнаною судом недієздатною, за умови що за такою особою не здійснюється піклування (опіка) іншими особами.

Наведені норми визначають наслідки призначення військовослужбовця опікуном у вигляді підстави звільнення з військової служби через сімейні обставини або з інших поважних причин. Причому визначена єдина умова звільнення з військової служби через сімейні обставини — за недієздатною особою не здійснюється піклування (опіка) іншими особами. Ця умова у контексті із обмеженнями у призначенні особи опікуном вимагає детального аналізу.

По-перше, темпоральний аспект — використання теперішнього часу дієслова *здійснюється*, означає, що за особою не здійснюється опіка саме *на момент звільнення*. Відповідно тлумачення цитованої норми таким чином, що *військовослужбовці звільняються з військової служби через сімейні обставини у зв'язку з необхідністю здійснення опіки над особою, визнаною судом недієздатною, за умови що за такою особою не може здійснюватися піклування (опіка) іншими особами, суперечить змісту цієї норми.*

По-друге, виходячи з буквального змісту норми умовою звільнення із військової служби є те, що за такою особою не здійснюється піклування (опіка) ін-

шими особами. Під останніми слід розуміти фізичних осіб, які здійснюють функції опікуна (піклувальника), але не є органами опіки і піклування. Відповідно тимчасове покладення судом обов'язків опікуна над недієздатним на орган опіки і піклування (до призначення йому опікуна) **не є перешкодою** для застосування абз. 15 пункту 3 частини дванадцятої ст. 26 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» і звільнення особи із військової служби.

Крім аналізу обмежень у призначенні особи опікуном, які визначені у ст. 64 ЦК, доцільно наголосити, що призначення опікуном близького родича (який вже здійснював догляд) априорі у більшій мірі відповідає інтересам підопічного, ніж опіка з боку органу опіки і піклування, що є крайнім заходом, який не замінює повноцінного сімейного догляду. При оцінці кандидатури опікуна недієздатної особи важливим є *пріоритет сімейного і приватного характеру* опіки, навіть опіки над особою, яка визнана судом недієздатною і щодо якої може скластися хибне уявлення про відсутність у неї власного уявлення про сімейне життя. На відміну від деяких інших країн Європи (наприклад, Швейцарії), в Україні опіка носить у більшій мірі сімейний характер, що зумовлено особливостями історичного розвитку законодавства про опіку і піклування. Якщо за радянського етапу розвитку законодавства опіка розглядалася як публічно-правовий інститут, як державна функція, то з прийняттям чинних ЦК та СК як кодексів приватного права вектор поглядів змістився саме у бік сімейного (приватного) характеру інституту опіки і піклування. У зв'язку з цим при призначенні опікуна критерієм слід визнати пріоритетне призначення опікуна із сімейного кола, звичного оточення підопічного, яким ніяк не є орган опіки і піклування.

При призначенні особи опікуном враховується зміст права на повагу до свого приватного і сімейного життя (ст. 8 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод). Практика ЄСПЛ із застосування цієї статті вказує на зобов'язання держави забезпечити захист прав особи, яка страждає психічним захворюванням, на приватне і сімейне життя (наприклад, рішення ЄСПЛ від 19.02.2013 за заявою по. 1285/03 у справі B. v. Romania (№ 2)²¹, § 117, від 12.07.2001 за заявою № 25702/94 у справі K. and T. v. Finland²² [14], від 08.01.2013 (final 08.04.2013) за заявою

²¹ Рішення ЄСПЛ від 19.02.2013 за заявою № 1285/03 у справі B. v. Romania (№ 2). URL: hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-116959%22%5D%7D.

²² Рішення ЄСПЛ від 12.07.2001 за заявою № 25702/94 у справі K. and T. v. Finland. URL: hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-59587%22%5D%7D.

№ 37956/11 у справі A.K. and L. v. Croatia)²³. Тому коли суд призначає опікуном, навіть тимчасово, орган опіки і піклування, за наявності особи із сімейного оточення, яка може бути опікуном, він діє з порушенням пропорційності, балансу інтересів і на шкоду праву на повагу сімейного і приватного життя особи, яка визнається недієздатною.

Наявність чи відсутність іншої особи, навіть із кола найближчого сімейного (приватного) оточення, не тільки не є абсолютною підставою для відмови іншій особі бути опікуном, а повинна розглядатися крізь призму умов і підстав призначення особи опікуном. Відповідно до ч. 3 ст. 63 ЦК фізична особа може бути призначена опікуном *лише* за її письмовою заявою. Наведена норма є імперативною, а використання частки *лише* спрямоване на підсилення характеру і смислового навантаження цієї норми. При цьому особа, не подаючи таку заяву, відмовляється бути опікуном, не наводячи при цьому жодних мотивів, оскільки цього не вимагається. Таке тлумачення ч. 3 ст. 63 ЦК цілком збігається з європейською правовою традицією добровільності виконання функцій опікуна.

У більшості країн виконання функцій опікуна є суто добровільним, законодавством закріплено можливість відмовитись від прийняття функцій опікуна, причому здебільшого без наведення мотивів. Лише у Швейцарії особа може відмовитись від ролі опікуна «в силу розумних причин». У цьому аспекті доцільним є подальше формування інституту опіки і піклування на приватно-правових засадах, з використанням договірних форм, шляхом укладання договору про виконання особою функцій опікуна. Стороною такого договору може бути орган опіки і піклування і фізична або юридична особа. Запровадження договірних форм опіки над особою та її майном, у поєднанні із договірним управлінням майном, може стати етапом запровадження інституту професійних опікунів і управителів (включаючи управління спадщиною). Безумовно, конструкція договору про виконання функцій опікуна, як альтернатива існуючому порядку призначення опікуна, його структурно-нормативна регламентація, має стати предметом і результатом наукових розробок, особливо в рамках рекодифікації цивільного законодавства.

ПРАВОВА ПРИРОДА І ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНКИ ПОДАННЯ ОРГАНУ ОПІКИ І ПІКЛУВАННЯ

Досліджуване питання було б неповним без визначення сутності *подання* органу опіки і піклування і його місця у фактичному складі призначення опікуна. Видається, що вживання законодавцем термінологічної форми *подання* свідчить про близькість його природи до адміністративно-правової. Водночас внесення подання не є результатом виключно адміністративно-правового розсуду органу опіки і піклування, оскільки ініціюється заявником, який подає до органу опіки заяву із відповідними документами, по якій і здійснюється провадження, збираються відповідні документи, приймається рішення про внесення подання. Власне, при підготовці подання орган опіки і піклування перевіряє ті обставини, які неможливо або ускладнено перевірити суду, наприклад умови життя кандидата в опікуни і підопічного. Подання органу опіки і піклування вноситься до суду за результатами перевірки умов призначення особи опікуном, що виключає дискрецію органу опіки і піклування у питанні призначення опікуна. Обрання кандидатури опікуна не може бути віднесено до функцій органу опіки і піклування, тому при призначенні опікуна або піклувальника за поданням органу опіки та піклування не йдеться про дискреційні повноваження суду у виборі такої особи. На подання органу опіки і піклування, порядок його складання поширюються вимоги Закону України «Про адміністративну процедуру», зокрема у частині обґрунтованості, безсторонності (неупередженості) органу опіки і піклування як адміністративного органу, не допускається неправомірний заінтересованість адміністративного органу в результатах розгляду та вирішення справи. Незважаючи на те, що відносини із опіки і піклування є цивільно-правовими, Закон України «Про адміністративну процедуру» не звільняє процедуру визначення опікуна від дії цього Закону. Відповідно до п. 2 ч. 2 ст. 1 Закону його дія не поширюється на відносини, що виникають під час судового провадження, але порядок складання, подання і внесення його до суду не є судовим провадженням.

²³ Рішення ЄСПЛ від 08.01.2013 (final 08/04/2013) за заявою № 37956/11 у справі A.K. and L. v. Croatia). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-115868%22%5D%7D>.

НЕДІЙСНІ ПРАВОЧИНИ У ТЕНДЕРНІЙ ПРОПОЗИЦІЇ: ЧИ ЗОБОВ'ЯЗАНИЙ ЗАМОВНИК НАДАВАТИ ЇМ ПРАВОВУ ОЦІНКУ?

Олег Кулик, секретар Комітету НААУ з питань господарського права та процесу, д. ю. н.

Статтю присвячено аналізу обов'язку замовника надавати правову оцінку правочинам, поданим учасником у складі тендерної пропозиції на підтвердження відповідності кваліфікаційним критеріям. Обґрунтовано, що під час такої оцінки слід виходити з презумпції правомірності правочину, яка може бути спростована лише у разі визнання правочину недійсним судом або якщо його недійсність прямо встановлена законом (нікчемні правочини). Особливу увагу приділено нікчемним правочинам, які не створюють правових наслідків і, відповідно, апriori не можуть підтверджувати відповідність учасника встановленим кваліфікаційним критеріям. Зроблено висновок, що подання нікчемних правочинів у складі тендерної пропозиції свідчить про її невідповідність кваліфікаційним критеріям.

Публічні закупівлі відіграють важливу роль у державному регулюванні економіки та підтриманні правового господарського порядку. На законодавчому рівні ці процедури регламентовані досить детально. Ба більше, вимоги до учасників конкретизуються в оголошенні про проведення закупівлі (додатках до нього) через визначення кваліфікаційних критеріїв до учасників. З урахуванням цього постає питання: наскільки детально замовник має аналізувати тендерну пропозицію з доданими документами на підтвердження відповідності кваліфікаційним критеріям?

Профільне законодавство передбачає, що від учасників процедури закупівлі вимагається подання ними документально підтвердженої інформації про їх відповідність кваліфікаційним критеріям. Таким критерієм може бути, зокрема, наявність в учасника процедури закупівлі обладнання, матеріально-технічної бази та технологій. При цьому якщо для закупівлі робіт або послуг замовник встановлює такий кваліфікаційний критерій, учасник може для підтвердження своєї відповідності такому критерію залучити спроможності інших суб'єктів господарювання як субпідрядників / співвиконавців (ст. 16 Закону України «Про публічні закупівлі»).

Отже, учасник закупівлі може як мати у наявності обладнання, матеріально-технічну базу тощо, так і ви-

користувати виробничі потужності інших суб'єктів господарювання. Однак у будь-якому разі учасник має документально підтвердити відповідність цьому критерію. Наприклад, може вимагатися подання у складі пропозиції документального підтвердження права користування або права власності на відповідну матеріально-технічну базу — договір оренди або договір суборенди, які повинні містити інформацію про площу приміщення тощо.

При цьому відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 31 Закону України «Про публічні закупівлі» замовник відхиляє тендерну пропозицію із зазначенням аргументації в електронній системі закупівель у разі, якщо учасник процедури закупівлі не відповідає кваліфікаційним (кваліфікаційному) критеріям, установленим у статті 16 цього Закону.

Тлумачення цієї норми дає підстави для висновку, що замовник позбавлений дискреції у питаннях відхилення тендерної пропозиції: цей обов'язок у нього виникає за будь-яких умов, у випадку невідповідності кваліфікаційним критеріям.

За загальним правилом замовник має послуговуватися презумпцією правомірності правочину, відповідно до якої правочин є правомірним, якщо його недійсність прямо не встановлена законом або якщо він не визнаний судом недійсним (ст. 204 Цивільного кодексу України¹). Презумпція правомірності

¹ Далі за текстом — ЦК.

правочину означає те, що вчинений правочин вважається правомірним (тобто таким, що породжує, змінює або припиняє цивільні права та обов'язки) доки ця презумпція не буде спростована. Таким чином, до спростування презумпції правомірності правочину всі права, набуті сторонами за ним, можуть безперешкодно здійснюватися, а створені обов'язки підлягають виконанню. Спростування презумпції правомірності правочину відбувається, коли недійсність правочину прямо встановлена законом (тобто має місце його нікчемність), або якщо він визнаний судом недійсним (тобто оспорюваний правочин визнаний судом недійсним) — така правова позиція викладена у постанові Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 28.07.2021 у справі № 759/24061/19².

Тобто недійсність правочину має встановлюватися або законом, або судом. Зазначене розкривається у ч. 2 — 3 ст. 215 ЦК, де визначено, що недійсним є правочин, якщо його недійсність встановлена законом (нікчемний правочин). У цьому разі визнання такого правочину недійсним судом не вимагається. Якщо недійсність правочину прямо не встановлена законом, але одна зі сторін або інша заінтересована особа заперечує його дійсність на підставах, встановлених у законі, такий правочин може бути визнаний судом недійсним (оспорюваний правочин).

Реалізацію таких положень на практиці можливо розглянути на прикладі договору оренди складського приміщення, поданого у складі тендерної пропозиції на підтвердження наявності матеріально-технічної бази. Так, замовник має керуватися презумпцією правомірності правочинів та, відповідно, презюмувати, що поданий договір оренди не є фіктивним. Адже, кваліфікуючи оспорюваний правочин як фіктивний, саме суди повинні встановити, що обидві сторони вчинили його лише для створення видимості правових наслідків (п. 10.61 постанови Великої Палати Верховного Суду від 07.09.2022 № 910/16579/20)³. Позаяк фіктивний правочин є оспорюваним, то у замовника немає компетенції оцінювати фіктивність правочину без рішення суду, яким правочин визнано недійсним.

Однак кардинально інша ситуація з нікчемними правочинами. На прикладі того ж таки договору орен-

ди складського приміщення можна розглянути випадок його нікчемності.

Так, у чинному законодавстві України чітко визначено, які правочини підлягають обов'язковому нотаріальному посвідченню. Договори найму будівлі або іншої капітальної споруди (їх окремої частини), укладені строком на три роки і більше, мають бути нотаріально посвідчені згідно з вимогами ч. 2 ст. 793 ЦК. При цьому у ч. 1 ст. 220 ЦК передбачено, що у разі недодержання сторонами вимоги закону про нотаріальне посвідчення договору такий договір є нікчемним.

Практика Верховного Суду це підтверджує, адже у постанові Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 10.10.2018 у справі № 910/21570/17 зазначено, що взявши до уваги відсутність нотаріального посвідчення і державної реєстрації договору, укладеного між сторонами більше як на три роки, такий правочин не створює прав та обов'язків для сторін, а у відповідача відсутні правові підстави займати нежитлове приміщення⁴.

Водночас на практиці трапляється ситуація, коли договір оренди навмисне укладається на строк до трьох років, зокрема аби уникнути нотаріального посвідчення, але маючи на меті цей строк згодом продовжити. У такому разі після спливу строку договору оренди або продовжується шляхом внесення до нього змін додатковими угодами, або пролонгується «автоматично» на підставі того, що жодна сторона не заперечила проти його продовження. Звісно, якщо сторони передбачили таке положення про пролонгацію в договорі. У такому разі слід враховувати, що внесення змін додатковими угодами та «автоматична» пролонгація обумовлюють абсолютно різні наслідки.

У 2013 році пленум Вищого господарського суду України дійшов висновку, що якщо із закінченням строку договору найму будівлі або іншої капітальної споруди (їх окремої частини) його дію було продовжено і наведене призвело до збільшення загального строку користування орендованим майном, який складає понад три роки, це не може бути підставою для визнання такого договору нікчемним у зв'язку з відсутністю його нотаріального посвідчення та державної реєстрації. Однак у разі якщо внаслідок унесення змін до договору

² Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 28.07.2021 у справі № 759/24061/19. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/98765019.

³ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 07.09.2022 у справі № 910/16579/20. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/107140913.

⁴ Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 10.10.2018 у справі № 910/21570/17. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/77257890.

така його істотна умова, як строк його дії, сторонами визначена більш ніж три роки (а саме якщо додатковою угодою відповідним чином змінюється пункт договору, який передбачав менш ніж трирічний строк), то відповідна додаткова угода чи договір у редакції такої угоди підлягають нотаріальному посвідченню⁵.

Така позиція надалі знайшла своє відображення і в сучасній практиці Верховного Суду. Зокрема, у постанові від 04.09.2024 у справі № 910/8871/23 Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду підсумував, що у договір було внесено зміни і така його істотна умова, як строк його дії, сторонами визначена більш ніж три роки. Отже, суд дійшов висновку, що такий договір оренди, з урахуванням додаткових угод, мав бути нотаріально посвідчений відповідно до вимог ст. 793 ЦК⁶.

Щодо продовження дії договору через пролонгацію, то варто врахувати позицію, викладену у постанові Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 26.06.2019 у справі № 923/759/18, відповідно до якої якщо із закінченням строку договору найму будівлі або іншої капітальної споруди (їх окремої частини) його дію було продовжено і наведене призвело до збільшення загального строку користування орендованим майном, який складає понад три роки, це не може бути підставою для визнання такого договору нікчемним у зв'язку з відсутністю його нотаріального посвідчення та державної реєстрації, якщо на момент укладення такого договору він відповідно до ч. 2 ст. 215 ЦК відповідав вимогам ч. 2 ст. 793 та ст. 794 ЦК⁷.

Таку ж правову позицію висловлено у постанові Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 17.04.2025 у справі № 910/3201/24, де зазначено, що якщо за умовами договору оренди після спливу календарного року цей договір автоматично пролонгується на кожен наступний календарний рік, якщо жодна зі сторін не заявила письмово про його припинення не пізніше ніж за один календарний місяць до закінчення відповідного календарного року, то його нотаріальне посвідчення не є обов'язковим. Отже, позиція позивача про необхідність нотаріально-

го посвідчення такого договору не ґрунтується на чинному законодавстві⁸.

Зазначена відмінність є вкрай важливою, адже замовнику необхідно оцінювати, чи не перевищують подані у складі тендерної пропозиції договори оренди (чи інші договори найму приміщення) трирічний строк, або ж, якщо за їх укладення не перевищували, чи не були внесені зміни в такий договір додатковими угодами, які змінили його загальний строк. В останньому випадку договір оренди вважатиметься нікчемним з огляду на закон, а тому не може підтверджувати відповідність кваліфікаційним критеріям.

Такий детальний правовий аналіз правочинів у складі тендерної пропозиції є доцільним, адже за схожих обставин Шостий апеляційний адміністративний суд дійшов висновку, що, перевіряючи чинність договорів, замовник повинен надавати їм оцінку, у тому числі й на предмет відповідності загальним вимогам, установленим, зокрема, у ЦК, позаяк нікчемний з огляду на закон договір не створює жодних правових наслідків, окрім його нікчемності, а відтак не може вважатися чинним. З урахуванням цього суд визнав протиправним і скасував рішення про визначення переможця закупівлі через невідповідність кваліфікаційним критеріям⁹.

Отже, замовники зобов'язані надавати правову оцінку правочинам, які подані учасником у складі тендерної пропозиції на підтвердження відповідності кваліфікаційним критеріям. За правового оцінювання доцільно виходити з презумпції правомірності правочину. Спростування презумпції правомірності правочину відбувається, якщо він визнаний судом недійсним або якщо недійсність правочину прямо встановлена у законі (тобто має місце його нікчемність). Особливу увагу варто приділяти аналізу відповідності загальним вимогам закону до таких правочинів, адже нікчемний з огляду на закон правочин не створює жодних правових наслідків, окрім його нікчемності. Своєю чергою, відсутність чинних документів у тендерній пропозиції свідчить про її невідповідність кваліфікаційним критеріям, визначеним у тендерній документації.

⁵ Постанова Пленуму Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики застосування законодавства про оренду (найм) майна» від 29.05.2013 № 12. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012600-13#Text.

⁶ Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 04.09.2024 у справі № 910/8871/23. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/121591857.

⁷ Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 26.06.2019 у справі № 923/759/18. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/82672332.

⁸ Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 17.04.2025 у справі № 910/3201/24. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/126799967.

⁹ Постанова Шостого апеляційного адміністративного суду від 12.05.2026 у справі № 320/19433/26. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/136448754.

ПОДІЛ СПІЛЬНОГО МАЙНА ПОДРУЖЖЯ: ВИХІД СУДОМ ЗА МЕЖІ ПОЗОВНИХ ВИМОГ І ВСУПЕРЕЧ ПРИНЦИПУ ДИСПОЗИТИВНОСТІ

Ольга Розгон, доц., к. ю. н.

Статтю присвячено аналізу правових аспектів поділу спільного майна подружжя. Ця проблема є актуальною, оскільки потребує з'ясування питання: чи був вихід за межі позовних вимог і всупереч принципу диспозитивності зі сторони суду, зокрема стосовно визнання права вимоги грошових коштів щодо різниці між ринковою вартістю і встановленою сумою викупу акцій ПАТ.

Статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод визнається право людини на доступ до правосуддя, а ст. 13 — на ефективний спосіб захисту прав, і це означає, що особа має право пред'явити в суді таку вимогу на захист цивільного права, яка відповідає змісту порушеного права та характеру правопорушення. Пряма чи опосередкована заборона законом захисту певного цивільного права або інтересу не може бути виправданою.

Частиною 2 ст. 3 Сімейного кодексу України¹ визначено, що сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки.

Відповідно до частин 1 і 2 ст. 21 СК шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у державному органі реєстрації актів цивільного стану. Проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без шлюбу не є підставою для виникнення у них прав та обов'язків подружжя.

Згідно з ч. 1 ст. 36 СК шлюб є підставою для виникнення прав та обов'язків подружжя.

Особистою приватною власністю дружини, чоловіка є майно, набуте нею, ним за час шлюбу, але за кошти, які належали їй, йому особисто (п. 3 ч. 1 ст. 57 СК).

Відповідно до ст. 60 СК майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловіку на праві спільної сумісної власності незалежно від того, що один із них не мав із поважних причин (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самостійного заробітку (доходу). Вважається, що кожна річ, набута за час шлюбу, крім речей індивідуального користування, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Частинами 1, 2 ст. 368 Цивільного кодексу України² визначено, що спільна власність двох або більше осіб без визначення часток кожного з них у праві власності є спільною сумісною власністю.

Майно, набуте подружжям за час шлюбу, є їхньою спільною сумісною власністю, якщо інше не встановлено договором або законом (ч. 3 ст. 368 ЦК).

¹ Далі за текстом — СК.

² Далі за текстом — ЦК.

У ч. 1 ст. 61 СК передбачено, що об'єктом права спільної сумісної власності подружжя може бути будь-яке майно, за винятком виключеного з цивільного обороту.

Відповідно до ст. 63 СК дружина та чоловік мають рівні права на володіння, користування і розпорядження майном, що належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено домовленістю між ними.

Розірвання шлюбу не припиняє права спільної сумісної власності на майно, набуте за час шлюбу. Розпорядження майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності, після розірвання шлюбу здійснюється співвласниками виключно за взаємною згодою, відповідно до ЦК (ст. 68 СК).

Частиною 1 ст. 69 СК визначено, що дружина і чоловік мають право на поділ майна, що належить їм на праві спільної сумісної власності, незалежно від розірвання шлюбу. Законодавцем визначено, що право на поділ майна, яке перебуває на праві спільної сумісної власності подружжя, належить кожному з них незалежно від того, в який момент здійснюється поділ: під час шлюбу або після його розірвання. Поділ може бути здійснений як за домовленістю подружжя, так і за судовим рішенням. В основу поділу покладається презумпція рівності часток подружжя, яка може бути спростована домовленістю подружжя або судовим рішенням.

Згідно з ч. 1 ст. 70 СК у разі поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, частки майна дружини та чоловіка є рівними, якщо інше не визначено домовленістю між ними або шлюбним договором. Аналогічні положення містяться у ч. 2 ст. 372 ЦК.

Зазначені норми закону свідчать про презумпцію спільної сумісної власності подружжя на майно, яке набуто ними за час шлюбу.

Законом встановлено *презумпцію спільності права власності подружжя* на майно, набуто ними в період шлюбу. Ця презумпція може бути спростована, й один із подружжя може оспорювати поширення правового режиму спільного сумісного майна на певний об'єкт, у тому числі в судовому порядку. Тягар доказування обставин, необхідних для спростування презумпції,

покладається на того з подружжя, який її спростує (див. постанову Великої Палати Верховного Суду від 11.10.2023 у справі № 756/8056/19³).

Отже, на майно, набуто за час шлюбу, діє презумпція виникнення права спільної сумісної власності подружжя, а визнання такого майна особистою приватною власністю дружини чи чоловіка потребує доведення.

Частиною 3 ст. 61 СК визначено, що якщо одним із подружжя укладено договір в інтересах сім'ї, то гроші, інше майно, у тому числі гонорар, виграш, які були отримані за цим договором, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Відповідно до положень ст. 71 СК майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, ділиться між ними в натурі. Якщо дружина та чоловік не домовилися про порядок поділу майна, спір може бути вирішений судом. При цьому суд бере до уваги інтереси дружини, чоловіка, дітей та інші обставини, що мають істотне значення. *Неподільні речі присуджуються* одному з подружжя, якщо інше не визначено домовленістю між ними. Присудження одному з подружжя грошової компенсації замість його частки у праві спільної сумісної власності на майно, зокрема на житловий будинок, квартиру, земельну ділянку, допускається лише за його згодою, крім випадків, передбачених ЦК України.

Як *поділ спільного сумісного майна в натурі*, так і визначення розміру часток кожного з них можуть здійснюватися на підставі: договору подружжя, рішення суду за наявності спору між подружжям. Якщо дружина та чоловік не домовилися про порядок поділу майна, спір може бути вирішений судом (абз. 2 ч. 1 ст. 71 СК) (див.: постанову Верховного Суду від 12.04.2023 у справі № 648/3137/15-ц).⁴

Тобто суд має вирішити переданий на його розгляд спір про поділ спільної сумісної власності саме тоді, коли *подружжя не домовилося про порядок такого поділу*. Вирішення цього спору, зокрема щодо *неподільної речі*, не має зумовлювати у співвласників потребу після судового рішення домовлятися про порядок поділу цього ж майна, а саме про виплату одному з них компенсації іншим співвласником і про гарантії її отримання. Якщо одна зі сторін спору довірила його вирішення суду, відповідний конфлікт треба

³ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 11.10.2023 у справі № 756/8056/19, провадження № 14-94цс21. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/114228699.

⁴ Постанова Верховного Суду від 12.04.2023 у справі № 648/3137/15-ц, провадження № 61-17560св21. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/110910067.

вичерпати внаслідок ухвалення судового рішення та подальшого його виконання (див.: п. 27 постанови Великої Палати Верховного Суду від 08.02.2022 у справі № 209/3085/20).⁵

До складу майна, що підлягає поділу, включається спільне майно подружжя, наявне у нього на час розгляду справи, у тому числі яке знаходиться у третіх осіб. При поділі майна враховуються також борги подружжя та правовідносини за зобов'язаннями, що виникли в інтересах сім'ї (див. постанову Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 12.06.2023 у справі № 712/8602/19).⁶

Розглянемо приклад судової практики щодо поділу спільного майна подружжя та вирішення вимог про визнання права вимоги грошових коштів щодо різниці між ринковою вартістю і встановленою сумою викупу акцій ПАТ.

У березні 2020 р. ОСОБА_1 звернулася до суду з позовом до ОСОБА_2 про поділ майна подружжя.

В обґрунтування позову посилається на те, що з 22.04.2013 проживала однією сім'єю без реєстрації шлюбу з ОСОБА_2, а 10.10.2015 між ними укладено шлюб, проте з 02.11.2019 вони припинили подружнє життя, спільне проживання та спільне ведення господарства.

За час шлюбу ними придбано 2 квартири, нежитлові приміщення і транспортний засіб марки «Porsche» моделі «Масап» 2018 р. випуску. Крім того, за час шлюбу ОСОБА_2 укладено договір у фонді фінансування будівництва об'єкта інвестування, яким є квартира.

Оскільки між ними відсутня домовленість щодо порядку поділу майна, ОСОБА_1 просила суд здійснити поділ майна подружжя, що є об'єктом права спільної сумісної власності, визнавши за нею право власності на квартиру АДРЕСА_2, транспортний засіб марки «Porsche» моделі «Масап» 2018 р. випуску, майнові права на об'єкт інвестування, яким є квартира, та визнати за ОСОБА_2 право власності на квартиру і майнові права на об'єкт інвестування, яким є квартира.

В обґрунтування позову ОСОБА_2 посилається на те, що з грудня 2013 р. перебував у фактичних шлюбних відносинах з ОСОБА_1 та 10.10.2015 між ними укладено шлюб.

Оскільки шлюбні відносини між ними фактично припинені, квартира, транспортний засіб марки «Porsche» моделі «Масап» 2018 р. випуску, акції ПАТ «Шахтоуправління «Покровське» у кількості 200 000 штук, акції ПАТ «Житомирський маслозавод» у кількості 110 000 штук, акції ПАТ «ДТЕК Дніпроенерго» в кількості 400 штук та ювелірні прикраси, придбані ним за особисті кошти, квартира набута подружжям під час перебування у шлюбі, а грошові кошти розміром 20 000 доларів США позичались на потреби сім'ї, ОСОБА_2 просить суд визнати за ним право приватної власності на транспортний засіб марки «Porsche» моделі «Масап» 2018 р. випуску, квартиру, 200 000 акцій у статутному капіталі ПАТ «Шахтоуправління «Покровське», ювелірні прикраси (кільце TIFFANY, дві сережки MIKIMOTO, кільце з чорними перлинами MIKIMOTO, дві сережки MIKIMOTO з чорними перлинами); право вимоги грошових коштів у розмірі 3 158 100 грн 00 коп. до ПАТ «Житомирський маслозавод», що є різницею між ринковою вартістю цих акцій станом на дату їх продажу та фактично виплаченими коштами, право вимоги грошових коштів у розмірі 44 744 грн 00 коп. до ПАТ «ДТЕК Дніпроенерго», що є різницею між ринковою вартістю цих акцій станом на дату їх продажу і фактично виплаченими коштами; в порядку поділу спільного майна подружжя визнати за ним право власності на частку квартири АДРЕСА_5 та зобов'язання на частку боргу за договором безвідсоткової позики від 14.05.2019, укладеним між ОСОБА_2 та ОСОБА_4; в порядку поділу спільного майна подружжя визнати за ОСОБА_1 право власності на частку квартири АДРЕСА_5 та зобов'язання на частку боргу за договором безвідсоткової позики від 14.05.2019 р. Заяву про зміну позовних вимог від 18.10.2023 ОСОБА_2 відкликав.

Заслухавши пояснення учасників процесу, дослідивши матеріали справи, суд дійшов висновку про часткове задоволення позовів, виходячи з такого.

Як вбачається із заяв сторін по суті справи, з листопада 2019 р. подружнім життям вони не проживають і спільне господарство не ведуть.

Ураховуючи, що за наслідками розгляду справи суд, оцінивши надані сторонами докази за внутрішнім переконанням, ґрунтуючись на принципах їх належності,

⁵ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 08.02.2022 у справі № 209/3085/20, провадження № 14-182цс21. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/105325146.

⁶ Постанова Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 12.06.2023 у справі № 712/8602/19, провадження № 61-14809сво21. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/111871301.

допустимості та достатності, встановив, що спірне майно набуто сторонами у власність *під час перебування у зареєстрованому шлюбі*, в період, коли поділяли між собою побут, взаємні права та обов'язки, вели спільне господарство, разом формували спільний бюджет, кошти з якого використали для набуття зазначеного майна, дійшов висновку про те, що це майно є спільною сумісною власністю колишнього подружжя та підлягає поділу між ними в рівних частках.

При цьому суд вважає *не доведеними доводи* ОСОБА_2 щодо придбання зазначеного спірного майна *за рахунок його особистих коштів і не спростованою ним презумпцію спільної сумісної власності на ці об'єкти*.

З огляду на те, що право власності на квартири оформлялось *за кожним із подружжя окремо*, вони мають однакову площу з незначною різницею в 30 кв. см, що не впливає на частки сторін при поділі цього майна, є цілком логічним залишення права власності на ці об'єкти спільної сумісної власності подружжя відповідно за ОСОБА_2 та ОСОБА_1.

Оскільки *грошові кошти подружжя внесені* за укладеним 09.11.2018 р. з ТОВ «ФК «ПрімІнвест» договором № 155 про участь у фонді фінансування будівництва повернуті ОСОБА_2 вже після припинення фактичних шлюбних відносин з ОСОБА_1, то їх половина у сумі 340 220 грн 00 коп. (680 440 грн 00 коп./2) підлягає *стягненню з відповідача на користь позивачки*.

Ураховуючи, що під час шлюбу сторін спірний автомобіль був придбаний на ім'я ОСОБА_1, вона фактично ним користувалася і продовжує користуватись, інших транспортних засобів у власності не має, оскільки автомобіль марки «Ford» моделі «Mondeo» 2011 р. випуску, що був їй подарований ОСОБА_1 за договором дарування від 24.05.2018 р., відчужений 09.11.2019 р., а у власності та користуванні ОСОБА_2 згідно з матеріалами справи перебуває інший транспортний засіб, а саме марки «Audi» моделі «Q5» 2012 р. випуску, *цілком логічним є залишення цього транспортного засобу як неподільної речі* у власності ОСОБА_1 зі стягненням із неї на користь ОСОБА_2 компенсації частини його вартості, що, на думку суду, сприятиме збереженню балансу майнових прав сторін і вичерпанню конфлікту.

При визначенні *розміру компенсації* суд виходить із вартості цього транспортного засобу, визначеного звітом із незалежної оцінки вартості колісного транспортного засобу, складеним ТОВ «КК «Острів», за яким

вартість автомобіля марки «Porsche» моделі «Macan» 2018 р. випуску становить 1 445 470 грн 00 коп.

При цьому суд *критично ставиться та не бере до уваги при вирішенні спору висновок оціночного дослідження про середню ринкову вартість автомобіля* марки «Porsche» моделі «Macan», складений ТОВ «Трендинг», оскільки при його складенні огляд спірного транспортного засобу не проводився.

Таким чином, розмір компенсації за частку спірного транспортного засобу становить 722 735 грн 00 коп. (1 445 470 грн 00 коп./2), яку ОСОБА_1 згідно з наданими нею документами про її фінансовий стан спроможна компенсувати.

Окрім цього, не підлягає урахуванню при поділі майна колишнього подружжя ОСОБА_2 та ОСОБА_1 *боргове зобов'язання* ОСОБА_2, що виникло з розписки від 14.05.2019 р. про отримання ним у безвідсоткову позику від ОСОБА_4 грошових коштів у розмірі 20 000 доларів США, які згідно із заявами по суті справи були повернуті, оскільки матеріали справи не містять доказів того, що грошові кошти за цією позикою бралися і були використані ОСОБА_2 в інтересах сім'ї.

За таких обставин *розмір грошової компенсації за різницю у вартості виділеної частки у спільному сумісному майні подружжя* у сумі 382 515 грн 00 коп. (722 735 грн 00 коп. - 340 220 грн 00 коп.) підлягає стягненню з ОСОБА_1 на користь ОСОБА_2.

Вирішуючи питання поділу 200 000 акцій ПАТ «Шахтоуправління «Покровське», суд *ураховує ту обставину*, що після початку розгляду справи виникли незалежні від волі сторін обставини, за яких ці акції були викуплені в порядку процедури, визначеної ст. 65-2 Закону України «Про акціонерні товариства», чинної на час виникнення цих правовідносин, для задоволення публічної безвідкличної вимоги, а їх вартість у сумі 2 560 000 грн 00 коп. (200 000 x 12 грн 80 коп.) зберігається на відкритому рахунку умовного зберігання (ескроу) — АТ «ПУМБ», право вимоги на які підлягає розподілу між сторонами в рівних частках на суму 1 280 000 грн 00 коп. (2 560 000 грн 00 коп./2).

Разом з цим *не підлягає задоволенню вимога* позову ОСОБА_1 про поділ нежитлового приміщення, а саме групи приміщень, оскільки право власності на ці *нежитлові приміщення хоч і було зареєстровано як єдиний об'єкт нерухомості під час перебування сторін у шлюбі*, однак ця державна реєстрація сталася внаслідок реконструкції двох нежитлових приміщень,

що були набуті ОСОБА_2 у власність до шлюбних відносин з ОСОБА_1, шляхом об'єднання в одне, тому ця нерухомість поділу між сторонами не підлягає.

Крім того, *не підлягає задоволенню* вимога позову ОСОБА_2 про поділ квартири, оскільки ця квартира набута ОСОБА_1 під час перебування у шлюбі з ОСОБА_2, однак внаслідок її дарування ОСОБА_11, тому є її особистою власністю.

При цьому суд критично ставиться до тверджень ОСОБА_2 про придбання зазначеної квартири шляхом оплати боргового зобов'язання ОСОБА_11, забезпеченого іпотекою цієї квартири, під умовою оформлення ним дарування зазначеної нерухомості ОСОБА_1, оскільки належних і допустимих доказів цих обставин суду не надано.

Також не може бути задоволена позовна вимога ОСОБА_2 про поділ зобов'язання з *виплати різниці між фактично виплаченими коштами за акції* ПАТ «Житомирський маслосадовий завод» та ПАТ «ДТЕК Дніпроенерго» станом на дату їх викупу в порядку процедури, визначеної ст. 65-2 Закону України «Про акціонерні товариства», чинної на час виникнення цих правовідносин, та їх ринковою вартістю, оскільки ці зобов'язання є спірними щодо осіб, які до участі у справі не залучалися, тому не можуть бути враховані при поділі майна подружжя.

Спірні коштовності <...> за своєю суттю є *речами індивідуального користування* ОСОБА_1, перебувають у її володінні, тому в силу ч. 2 ст. 57 СК не підлягають поділу між сторонами.

При цьому, з огляду на *встановлені обставини*, суд критично ставиться до доводів ОСОБА_2 про те, що їх було *придбано як інвестицію*, а його посилення на наявність у нього документів щодо опису цих коштовностей не впливають на їх правовий статус.

Інші доводи ОСОБА_1 та ОСОБА_2, в тому числі ті, що стосуються *неприятних відносин*, які між ними виникли, не спростовують установлені у справі фактичних обставини та зроблені на підставі них висновки і виходять за межі підстав і предмета позовів.

Оболонський районний суд міста Києва вирішив позов ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про поділ майна подружжя та позов ОСОБА_2 до ОСОБА_1 про поділ майна подружжя задовольнити частково⁷.

Апеляційну скаргу на рішення Оболонського районного суду міста Києва від 23.02.2024 подала ОСОБА_1.

Заслухавши доповідь судді-доповідача, пояснення представників ОСОБА_3 адвокатів, які просили *апеляційні скарги ОСОБА_1 залишити без задоволення*, а *апеляційне провадження, відкрите за апеляційною скаргою, поданою в інтересах особи, яка не брала участі у розгляді справи — ОСОБА_2, закрити з підстав непорушення судовим рішенням її прав*, дослідивши матеріали справи, обговоривши доводи апеляційних скарг, *апеляційний суд дійшов таких висновків*.

Долучені до справи виписки з банківських рахунків, відкритих на ім'я ОСОБА_1, свідчать про наявність на них грошових коштів, набутих скаржником до шлюбних відносин з ОСОБА_3.

Правомірно суд визнав неналежним доказом по справі висновок судових експертів від 06.07.2020, а також складених 17.01.2024 та 16.02.2024 експертом роз'яснень і доповнень до цього висновку експертів, оскільки за змістом зазначених висновків *всупереч установленим обставинам справи, вдавшись до надання правової оцінки подіям щодо їх доведеності на користь ОСОБА_1, експерти вийшли за межі своїх повноважень і поклали в основу висновків неналежні докази (афідевіти), які є штучними доказами, наданими ОСОБА_1 у своїх інтересах*.

Установлено, що висновок експертів базується на даних, наведених у зазначених афідевітах, що свідчить про *неналежність* такого висновку як доказу у справі, який ґрунтується на сумнівних даних.

Афідевіти *не є первинними бухгалтерськими документами*, тому в силу положень ст. 1, 9 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» не можуть підтверджувати або спростовувати наявність чи відсутність грошових коштів або здійснення будь-яких фінансових операцій.

Неможливо визнати належним доказом у справі також *рецензію судового експерта ОСОБА_12 на висновок експертів від 13.07.2020 за результатами проведення судово-економічної експертизи за заявою ОСОБА_1*, оскільки процесуальним законом не передбачено інституту рецензування експертних висновків і передбачено, що такі висновки підлягають оцінці нарівні з іншими доказами.

Порядком проведення рецензування висновків судових експертів і висновків експертних досліджень, затверджених наказом МЮ України від 25.05.2015 № 775/5, врегульовано інститут рецензування

⁷ Рішення Оболонського районного суду міста Києва від 23.02.2024. Справа № 756/3128/20. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/117476385.

висновків експертів, проте зі змісту Порядку вбачається, що таке рецензування не проводиться з метою спростування чи підтвердження висновків.

Апеляційний суд відхиляє твердження апеляційної скарги ОСОБА_1 про фактичне набуття у спільну сумісну власність зазначеного нерухомого майна у зв'язку з оплатою боргового зобов'язання ОСОБА_13, забезпеченого іпотекою цієї квартири, оскільки ці доводи мають голослівний характер і нічим не підтверджені.

Апеляційний суд відхиляє посилання апеляційної скарги про те, що суд не вирішив спір щодо жодної позовної вимоги обох позивачів, оскільки залишив майно у власності кожного з позивачів без зазначення відповідного права.

За наслідками вирішення спору про поділ майна подружжя суд залишив за кожною зі сторін право власності на зареєстровані на їх ім'я квартири й, окрім цього, за ОСОБА_3 — на транспортний засіб.

Отже, задоволення вимоги про поділ квартири як спільної сумісної власності шляхом визнання за позивачем і колишньою дружиною права власності на її частину за кожним саме собою свідчить про припинення правового режиму спільної сумісної власності на такий об'єкт. Тому в судів попередніх інстанцій *не було підстав для зазначення* в резолютивній частині рішення про припинення такого режиму щодо квартир.

Апеляційний суд вважає, що обрання судом при вирішенні спору варіанта поділу майна подружжя за наявності вимоги про його поділ, відмінного від того, про який просив позивач, не може бути *розцінено як вихід судом за межі позовних вимог, оскільки позовна вимога — це поділ майна подружжя, і вона є незмінною при будь-якому варіанті його поділу.*

Судом апеляційної інстанції встановлено, що ОСОБА_2 не брала участі у цій справі, тому оскарження нею рішення суду необхідно розглядати як подання апеляційної скарги особою, яка не брала участі у справі, але вважала, що оскаржуваним судовим рішенням вирішено питання про її права та (або) інтереси.

Вивчивши матеріали справи та перевіrivши доводи скарги, апеляційний суд з урахуванням викладених обставин вважає, що *оскаржуваним судовим рішенням не вирішувалися питання про права, свободи, інтереси (або) обов'язки ОСОБА_2, тому вона не має права*

на апеляційне оскарження рішення Оболонського районного суду міста Києва від 23.02.2024 р.

Між тим зазначені посилання належними доказами не підтверджені, оскільки шлюб між ОСОБА_2 та ОСОБА_1 розірвано 06.08.2013, а будь-який зв'язок ОСОБА_2 з майном, щодо якого судом *здійснено поділ*, спростовується матеріалами справи і встановленими районним судом обставинами про доведеність його придбання і набуття ОСОБА_1 та ОСОБА_3 під час їх шлюбу.

Постановою Київського апеляційного суду від 23.01.2025 апеляційні скарги ОСОБА_1 на рішення Оболонського районного суду міста Києва від 23.02.2024 та додаткове рішення Оболонського районного суду міста Києва від 14.03.2024 залишено без задоволення⁸.

ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ⁹

Касаційна скарга ОСОБА_2 підлягає частковому задоволенню.

У справі, яка переглядається Верховним Судом (в оскаржуваній частині), спір стосується *майна, набутого* ОСОБА_2 і ОСОБА_11 *за час їх перебування у шлюбі* (квартира АДРЕСА_11, автомобіль «Porsche» модель «Macan», 200 000 акцій ПрАТ «Шахтоуправління «Покровське», грошові кошти, внесені за договором про участь у фонді фінансування будівництва, право вимоги грошових коштів до ПАТ «Житомирський маслозавод», ПАТ «ДТЕК Дніпроенерго»). Сторони звернулися до суду з відповідними позовами про поділ спільного майна подружжя.

ОСОБА_1 просила суд: визнати за нею право приватної власності на квартиру, автомобіль «Porsche» модель «Macan»; визнати за відповідачем право власності на квартиру і стягнути з відповідача на її користь половину грошових коштів, виплачених йому за договором № 155 про участь у фонді фінансування будівництва від 09.11.2018, укладеним ОСОБА_2 з ТОВ «ФК «ПріміІнвест».

У свою чергу, ОСОБА_2 просив суд: визнати за ним право приватної власності на квартиру, автомобіль «Porsche» модель «Macan», 200 000 акцій у статутному капіталі ПрАТ «Шахтоуправління «Покровське»; право вимоги грошових коштів до ПАТ «Житомирський

⁸ Постанова Київського апеляційного суду від 23.01.2025. Справа № 756/3128/20. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/125275748.

⁹ Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 04.03.2026 у справі № 756/3128/20. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/134688241.

маслозавод», ПАТ «ДТЕК Дніпроенерго», що є різницею між ринковою вартістю цих акцій станом на дату їх продажу і фактично виплаченими коштами.

Суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, частково задовольнив позовні вимоги сторін.

У справі, яка переглядається Верховним Судом, вирішуючи вимоги первісного та зустрічного позовів щодо поділу нерухомого і рухомого майна, суд першої інстанції застосував такий спосіб захисту, який не передбачений законом, а саме: залишив за ОСОБА_1 право власності на квартиру; транспортний засіб марки «Porsche» модель «Масап» 2018 р. випуску; залишив за ОСОБА_2 право власності на квартиру.

Разом із тим Верховний Суд звертає увагу на те, що положеннями ч. 2 ст. 16 ЦК і нормами СК не передбачений такий спосіб захисту порушених прав, як залишення права власності. Більше того, це є порушенням ч. 1 ст. 13 ЦПК (диспозитивність цивільного судочинства), оскільки позивачі просили визнати за ними право власності на певне майно, а не залишити у власності. Отже, суд першої інстанції обрав *неправильний спосіб захисту*.

Апеляційний суд на це увагу не звернув і залишив без змін рішення суду першої інстанції. Тим самим апеляційний суд не виправив неповне з'ясування обставин районним судом і неправильно застосування норм матеріального права.

Диспозитивність — один із базових принципів судочинства, керуючись яким позивач самостійно вирішує, які позовні вимоги заявляти. Суд позбавлений можливості формулювати позовні вимоги замість позивача. Якщо особою заявляється належна позовна вимога, яка може її ефективно захистити, суди не повинні відмовляти в її задоволенні виключно з формальних міркувань. Така відмова призведе до необхідності особи повторно звертатися до суду за захистом своїх прав (які при цьому могли бути ефективно захищені), що не виправдано зтягне вирішення справи по суті (див.: п. 118 постанови Великої Палати Верховного Суду від 21.12.2022 у справі № 914/2350/18 (914/608/20) (провадження № 12-83Гс21)¹⁰).

Вирішуючи вимоги щодо поділу 200 000 акцій ПрАТ «Шахтоуправління «Покровське», суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, виходив із того, що придбані ОСОБА_1 акції є спільною сумісною власністю подружжя, проте після початку розгляду

справи ці акції були викуплені у порядку процедури, визначеної ст. 65-2 Закону України «Про акціонерні товариства», для задоволення публічної безвідкличної вимоги, а їх вартість у сумі 2 560 000 грн зберігається на відкритому рахунку умовного зберігання (ескроу) АТ «ПУМБ», тому право вимоги на них підлягає поділу між сторонами у рівних частках у розмірі по 1 280 000 грн.

Разом із цим, залишаючи за ОСОБА_1 та визнаючи за ОСОБА_2 право на отримання 1 280 000 грн грошової компенсації за вартість 100 000 акцій у статутному капіталі ПрАТ «Шахтоуправління «Покровське», суди не звернули уваги на те, що ОСОБА_1 *взагалі не заявляла вимог щодо поділу акцій* у статутному капіталі зазначеного товариства, а ОСОБА_2 *просив визнати за ним право приватної власності на акції у статутному цьому капіталі товариства*, посилаючись на те, що вони були придбані за грошові кошти, які належали йому особисто, тому також є його особистою приватною власністю відповідно до ст. 57 СК.

Отже, суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, вирішуючи зазначені зустрічні вимоги ОСОБА_2, вийшов *за межі позовних вимог і в супереччю принципу диспозитивності* не вирішив справу з урахуванням заявлених сторонами первісного та зустрічного позовів.

Крім того, апеляційний суд не перевіряв доводи ОСОБА_2 про те, що публічна безвідклична вимога не є доказом, який підтверджує зберігання коштів подружжя за 200 000 штук акцій на ескроу-рахунок в АТ «ПУМБ», і те, що грошові кошти, сплачені за вказані акції, вже були отримані ОСОБА_1 протягом 2021 — 2024 років.

Отже, доводи касаційної скарги ОСОБА_2 частково знайшли своє підтвердження під час касаційного перегляду справи.

Оскільки суд касаційної інстанції позбавлений процесуальної можливості під час розгляду справи в касаційному порядку встановлювати *нові обставини або вважати доведеними обставини*, що не були встановлені судами попередніх інстанцій, збирати і надавати правову оцінку новим доказам у справі, то усунути зазначені недоліки розгляду справи на стадії касаційного перегляду неможливо, тому оскільки порушення норм процесуального права допущені обома судами, справу у відповідній частині необхідно передати на новий розгляд до суду першої інстанції.

¹⁰ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 21.12.2022 у справі № 914/2350/18. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/108480607.

Під час нового розгляду суду *належить урахувати викладене, розглянути справу з дотриманням вимог процесуального права, дослідити і належно оцінити подані сторонами докази, з наведенням відповідних обґрунтувань, дати правову оцінку доводам і запереченням сторін та ухвалити законне і справедливе судові рішення відповідно до встановлених обставин і вимог закону.*

Колегія суддів *відхиляє посилання касаційної скарги на порушення апеляційним судом норм процесуального права, яке, на переконання ОСОБА_2, полягає в необґрунтованій відмові у задоволенні клопотання про відкладення розгляду скарги, з огляду на таке.*

Верховний Суд погоджується з висновками судів попередніх інстанцій про відмову в задоволенні вимог ОСОБА_2 про визнання за ним права вимоги грошових коштів щодо різниці між ринковою вартістю і встановленою сумою викупу акцій ПАТ «Житомирський маслозавод» і ПАТ «ДТЕК Дніпроенерго», оскільки по суті він *не погоджується з вартістю акцій, набутих у власність іншими особами, тобто оспорує дії осіб, які не є учасниками справи, що виключає правові підстави для встановлення обставин їх придбання заявленими особами у межах розгляду цієї справи, предметом спору якої є поділ майна подружжя.*

Апеляційний суд правильно зазначив, що ОСОБА_2 не позбавлений можливості вжити заходи щодо захисту своїх майнових прав, пов'язаних з отриманням різниці між ринковою вартістю акцій зазначених товариств і встановленою сумою їх викупу, звернувшись до суду з вимогами безпосередньо до осіб, діями яких, на його думку, було порушено права.

Верховний Суд відхиляє доводи касаційної скарги про незабезпечення повного і всебічного розгляду справи судами та неврахування наявних у матеріалах справи доказів, оскільки вважає, що суди встановили обставини справи в достатньому обсязі для правильного її вирішення та ухвалення законних судових рішень по суті спору в цій частині.

Колегія суддів вважає, що суди попередніх інстанцій у зазначеній частині надали правильну оцінку спірним правовідносинам і правильно застосували до них норми матеріального права.

Оскільки доводи касаційної скарги висновків судів попередніх інстанцій не спростовують, на законність та обґрунтованість судових рішень не впливають, то колегія суддів вважає за необхідне залишити *касаційну скаргу без задоволення, а рішення суду першої інстанції та постанову апеляційного суду в частині вирішення зустрічних вимог ОСОБА_2 про визнання права вимоги грошових коштів щодо різниці між ринковою вартістю та встановленою сумою викупу акцій ПАТ «Житомирський маслозавод» та ПАТ «ДТЕК Дніпроенерго» — без змін.*

Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду постановив заяву ОСОБА_2 про відмову від частини позовних вимог задовольнити.

Прийняти відмову ОСОБА_2 від позову в частині позовних вимог до ОСОБА_1 про визнання за ним права приватної власності на коштовності <...> та в цій частині визнати нечинними рішення Оболонського районного суду м. Києва від 23.02.2024 і постанову Київського апеляційного суду від 23.01.2025.

Таким чином, робимо висновки:

— якщо суд не звернув уваги на те, чи заявляє сторона спору *вимоги щодо поділу спільного майна акцій у статутному капіталі зазначеного товариства, а інша сторона спору просила визнати за нею право приватної власності на акції у статутному капіталі товариства, посилаючись на те, що вони були придбані за грошові кошти, які належали їй особисто, тому є її особистою приватною власністю, то, вирішуючи зустрічні вимоги іншої сторони спору, суд вийшов за межі позовних вимог (оскільки позовна вимога — це поділ майна подружжя і вона є незмінною при будь-якому варіанті його поділу) і всупереч принципу диспозитивності не вирішив справу з урахуванням заявлених сторонами первісного та зустрічного позовів;*

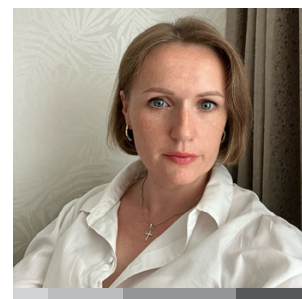
— обраний позивачем спосіб захисту прав повинен відповідати правовій природі тих правовідносин, що виникли між сторонами, зокрема, нормами СК *не передбачений такий спосіб захисту порушених прав, як залишення права власності.*

«DOMJÁN REMEDY»: КОМПЕНСАЦІЙНИЙ ЗАСІБ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ^{1 2}

Віталій Ковтун, доцент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доцент, к. ю. н.

Марина Ковтун, шеф-редактор Вісника НААУ, адвокат, доцент кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доцент, к. ю. н.

10 березня 2015 року ЄСПЛ ухвалив пілотне рішення щодо умов тримання під вартою в Угорщині (див. *Varga and others v. Hungary*, № 14097/12 та 5 інших, 10.03.2015). Він встановив порушення ст. 3 та 13 Конвенції, вважаючи, що ці порушення виникли «внаслідок поширеної проблеми, що виникла внаслідок неправильного функціонування угорської пенітенціарної системи», та постановив, що Угорщина «повинна розробити під наглядом Комітету Міністрів <...> часові рамки для вжиття відповідних заходів та впровадження на практиці превентивних та компенсаційних засобів правового захисту щодо ймовірних порушень ст. 3 Конвенції у зв'язку з нелюдськими та такими, що принижують гідність, умовами тримання під вартою» (§§ 110 та 113 та п. 9 резолютивної частини). Суд також ухвалив пілотні рішення щодо питання переповненості в'язниць стосовно таких держав: Румунії (див. *Rezmiveş та інші проти Румунії*, № 61467/12 та 3 інші, 25.04.2017); Болгарії (див. *Neshkov та інші проти Болгарії*, 36925/10, 21487/12, 72893/12, 73196/12, 77718/12 та 9717/13, 27.01.2015); Італії (див. *Torreggiani та інші проти Італії*, № 43517/09, 08.01.2013); Польщі (див. *Orchowski v. Poland*, № 17885/04, 22.10.2009; та *Norbert Sikorski v. Poland*, № 17599/05, 22.10.2009) та Росії (див. *Ananyev and Others v. Russia*, № 42525/07 та 60800/08, 10.01.2012). Крім того, у ньому узагальнено стандарти, що застосовуються для оцінки переповненості в'язниць у справі Великої палати *Muršić v. Croatia* ([GC], № 7334/13, §§ 102-141)³.

У справі «Дом'ян проти Угорщини» (*Domján v. Hungary*), Суд зазначив, що у відповідному законі було встановлено **дві передумови для використання компенсаційного засобу правового захисту (the compensatory remedy)** (подання заяви про фінансову компенсацію залежить від цих двох умов):

— перша умова — попереднє використання превентивного засобу правового захисту (попереднього подання скарги про умови тримання під вартою, що порушують основні права);

— друга умова — дотримання шестимісячного строку, який відраховується від дня, коли неналежні умови тримання під вартою перестали існувати (дотримання шестимісячного терміну, що починається з дня, коли умови тримання під вартою, що порушують основні права, припинили існувати), або для тих, хто вже був звільнений на дату набрання чинності новим законом, — від певної дати, встановленої законом (або для тих, хто вже був звільнений на дату набрання чинності Законом 2016 року, з 01.01.2017).

¹ Сталій переклад — «Засіб правового захисту Дом'яна».

² Аналітичний огляд окремих рішень ЄСПЛ (станом на червень 2026 року) має науково-практичний та консультативний характер. Для повного розуміння суті висловлених у судових рішеннях юридичних позицій необхідно ознайомитися з їх повними текстами, що розміщені на веб-сайтах ЄСПЛ: URL: hudoc.echr.coe.int.

³ *Csaba Domján against Hungary*, (application № 5433/17), 14.11.2017, § 19. URL: hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-179045.

Суд вважає, що жодна з цих двох умов не є необґрунтованими перешкодами для доступності засобу правового захисту. Він зазначає, що перехідні положення були запроваджені для того, щоб дозволити заявникам, які подали заяву до Суду, вимагати компенсації на національному рівні⁴.

Рішення по справі «Оттлакран проти Угорщини» (Case of Otlakán v. Hungary)⁵, заява № 17201/23, від 16.06.2026⁶. Заява стосується наявності ефективного засобу правового захисту щодо неналежних умов утримання ув'язненого до довічного ув'язнення в контексті нового законодавства, яке набуло чинності у 2021 році. Відповідне положення цього нового законодавства передбачає, що компенсація, присуджена за тісні умови ув'язнення, має бути відкладена на депозитному рахунку ув'язненого (тип ескроу-рахунку (*a type of escrow account*), що адмініструється пенітенціарною установою) до його звільнення.

Суд зазначає, що головне питання у цій справі стосується ефективності засобу правового захисту *Дом'яна* у справі заявника, який є ув'язненим до довічного ув'язнення. Зокрема, питання полягає в тому, чи було заявнику надано належне відшкодування засобом правового захисту *Дом'яна*, враховуючи, що відповідно до Поправки 2020 року присуджена йому компенсація не була йому виплачена та була залишена на його депозитному рахунку до його потенційного звільнення. Суд повторює, що він вже встановив, що засіб правового захисту *Дом'яна* був доступним та ефективним, тобто що засіб правового захисту, в принципі, гарантував справжнє відшкодування за порушення Конвенції, що виникли внаслідок переповненості в'язниць та інших неналежних умов утримання в Угорщині (див. *Дом'ян проти Угорщини* (рішення), № 5433/17, § 30, 14.11.2017). З огляду на вищезазначене, у цій справі сфера розгляду Суду стосується наступної Поправки 2020 року (п. 22).

ОЦІНКА СУДУ

1. Загальні принципи

Суд зазначив загальні принципи щодо ефективного засобу правового захисту в контексті умов тримання ув'язнених під вартою у справі *Ananyev and Others v. Russia* (№ 42525/07 та № 60800/08, §§ 93-98, 10.01.2012)

та повторив їх у справі *Neshkov and Others v. Bulgaria* (№ 36925/10 та 5 інших, §§ 180-91, 27.01.2015) (п. 33).

Зокрема, Суд нагадує, що ст. 13 Конвенції гарантує наявність на національному рівні засобу правового захисту для забезпечення сутності прав і свобод, гарантованих Конвенцією, у будь-якій формі, в якій вони можуть бути забезпечені у національному порядку (див. *Rotaru v. Romania* [GC], № 28341/95, § 67, та *Mugemangango v. Belgium* [GC], № 310/15, § 130, 10.07.2020) (п. 34).

Таким чином, наслідком ст. 13 є вимога надання національного засобу правового захисту, який дозволяє компетентному «національному органу» як розглядати суть «спірної скарги» щодо порушення права, гарантованого Конвенцією, так і надавати відповідне відшкодування, хоча Договірні держави мають певну свободу дій щодо того, як вони виконують свої зобов'язання за Конвенцією згідно з цим положенням (див. *Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania* [GC], no. 47848/08, § 148, and *Nicolae Virgiliu Tănase v. Romania* [GC], № 41720/13, § 217, 25.06.2019) (п. 35).

Обсяг зобов'язання за ст. 13 варіюється залежно від характеру скарги заявника згідно з Конвенцією. Тим не менш, засіб правового захисту, що вимагається ст. 13, має бути «ефективним» на практиці, а також у законі, зокрема в тому сенсі, що його здійснення не повинно мати невинуватених перешкод через дії чи бездіяльність органів влади держави-відповідача (див. *İlhan v. Turkey* [GC], № 22277/93, § 97, and *Nicolae Virgiliu Tănase*, § 218) (п. 36).

Термін «ефективний» означає, що засіб правового захисту повинен відповідати зобов'язанню щодо оперативності (див. *Çelik and İmret v. Turkey*, № 44093/98, § 59, 26.10.2004, та *Kadiķis v. Latvia* (№ 2), № 62393/00 § 62, 04.05.2006). Засіб правового захисту, який не принесе результатів у достатній термін, є неадекватним та неефективним (див. *Pine Valley Developments Ltd and Others v. Ireland*, 29.11.1991, § 47, та *Payet v. France*, № 19606/08, §§ 131-134, 20.01.2011) (п. 37).

Зобов'язання держав за ст. 13 охоплює обов'язок забезпечити, щоб компетентні органи застосовували засоби правового захисту, коли вони надані. Було б немислимо, якби стаття 13 забезпечувала право на засіб правового захисту та передбачала його ефективність,

⁴ Csaba Domján against Hungary, (application № 5433/17), 14.11.2017, § 25. URL: hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-179045.

⁵ Case of Otlakán v. Hungary, (application № 17201/23), 16.06.2026. URL: hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-250564. (Дата звернення: 29.06.2026).

⁶ Прим.: Це рішення набуде остаточного характеру за обставин, передбачених ст. 44 § 2 Конвенції. Воно може бути піддане редакційному перегляду.

але не гарантувала успішного застосування засобів правового захисту. Протилежне призвело б до ситуацій, несумісних з принципом верховенства права, який Договірні держави зобов'язалися дотримуватися, ратифікуючи Конвенцію (див. *Kenedi v. Hungary*, № 31475/05, § 47, 26.05.2009, and *Kaić and Others v. Croatia*, № 22014/04, § 40, 17.07.2008) (п. 38).

Щодо захисту прав ув'язнених відповідно до ст. 3 Конвенції, превентивні та компенсаційні засоби правового захисту повинні бути взаємодоповнювальними, щоб цей захист вважався ефективним (див. *J.M.B. and others v. France*, № 9671/15 and 31 others, § 167, 30.01.2020, and *Ulemek v. Croatia*, № 21613/16, §§ 71-72, 31.10.2019) (п. 39).

У контексті компенсаційних заходів грошова компенсація повинна бути доступною для будь-якого чинного або колишнього ув'язненого, який утримувався в нелюдських або принизливих для гідності умовах і подав відповідну заяву (див. *Neshkov and Others*, § 190, та *Barbotin v. France*, № 25338/16, § 47, 19.11.2020). Більше того, заявник зазвичай повинен вдаватися лише до тих засобів правового захисту, які є доступними та достатніми для відшкодування за стверджені порушення. Існування відповідних засобів правового захисту має бути достатньо певним не лише в теорії, а й на практиці, інакше вони не будуть мати необхідної доступності та ефективності (див., зокрема, *Ananyev and Others*, § 94; *Vernillo v. France*, 20.02.1991, § 27; та *Johnston and Others v. Ireland*, 18.12.1986, § 45) (п. 40).

2. Застосування цих принципів до цієї справи

Суд зазначає, що у цій справі заявник, ув'язнений довічно, успішно скористався засобом правового захисту у справі *Дом'яна*, отримавши компенсацію у розмірі приблизно 1500 євро за нелюдські умови тримання під вартою, де він перебував протягом 488 днів (п. 41).

Однак виплату зазначеної компенсації заявнику спочатку було призупинено відповідно до ст. 436(16) Закону про виконання покарань до 31.12.2020. Згодом компенсацію було виплачено на рахунок заявника, і з того часу вона знаходиться там відповідно до ст. 75/S та 133(4а) Закону про виконання покарань, для цілей реінтеграції. З того часу заявник не мав доступу до компенсації (п. 42).

З огляду на те, що довічне ув'язнення заявника не може вважатися таким, що підлягає зменшенню для цілей ст. 3 Конвенції, Суд не може не дійти вис-

новку, що заявник не має реальної перспективи звільнення, а також не має перспективи отримання компенсації після звільнення. Такий стан справ робить недійсним твердження Уряду щодо цілей реінтеграції. Крім того, Суд зазначає, що компенсація спочатку була недоступна до 31.12.2020 через розділ 436(16) Закону про виконання покарань, який мав на меті усунути «несправедливу практику» отримання ув'язненими «мільйонної компенсації», скориставшись засобом правового захисту *Дом'яна*. Це обґрунтування також було підтверджено в загальному поясненні, що супроводжує Поправку 2020 року (п. 43).

Суд зазначає, що дискреційні повноваження, надані державам щодо способу виконання ними своїх зобов'язань за Конвенцією згідно зі ст. 13 Конвенції, не є необмеженими; зокрема, здійснення прав, що впливають з цього положення, не повинно мати невиправданих перешкод через дії чи бездіяльність органів влади держави-відповідача (див. *Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu*, § 148). Таким чином, він вважає, що встановлення звільнення заявника, яке є ілюзорним *по суті*, як умови виплати його компенсації, суперечить принципу оперативності, який необхідний для того, щоб засіб правового захисту був ефективним у значенні ст. 13. З цього випливає, що засіб правового захисту *Дом'яна* у справі заявника не може принести результатів у достатній термін (п. 46).

Вищенаведені міркування є достатніми для того, щоб Суд дійшов висновку, що з огляду на індивідуальні обставини заявника як ув'язненого, який відбуває довічне ув'язнення, засіб правового захисту у справі *Дом'яна* в його конкретній справі не може вважатися ефективним через зобов'язання відкладати компенсацію до його звільнення (п. 47).

Відповідно **мало місце порушення ст. 13, розглянутої разом зі ст. 3 Конвенції** (п. 48).

Зокрема, Суд встановив, що *оскільки не існувало механізму перегляду довічного покарання пана Оттлакана (Mr Ottlakán's), який міг би реально призвести до його звільнення, у нього не було жодних перспектив отримати цю компенсацію. Отже, встановлення звільнення пана Оттлакана (Mr Ottlakán's) як умови для виплати йому компенсації суперечило принципу оперативності, необхідному для того, щоб засіб правового захисту був ефективним у розумінні ст. 13.*

АД'ЮТАНТ, ДИПЛОМАТ, АДВОКАТ І БІБЛІОГРАФ: ЖИТТЄПИС ДОКТОРА ОСИПА СУХОВЕРСЬКОГО (1888 — 1962)

Андрій Бойда, історик, лауреат літературно-мистецької премії імені Марка Черемшини (2025), учасник Всеукраїнського проекту «Історія адвокатури України» Центру досліджень адвокатури і права НААУ

Галицько-Буковинська біографістика річ цікава і доволі вагома. Без неї фактично неможливо скласти своєрідний пазл у вивченні вагомих історичних процесів у літописі краю. Не випадково тут було вжито термін «галицько-буковинська». Вся справа в тім, що значній частині діячів з Галичини або Буковини часто доводилось поєднувати свої періоди життя в обох регіонах. Так було в житті Ольги Кобилянської, у долі генпрокурора і нарком'юста УСРР Василя Порайка, старшин Легіону УСС Антіна Вариводи, Володимира Орзи, австро-угорського капітана Василя Оробка та у життєписі львівського адвоката з Чернівців, четаря Легіону УСС, дипломата, мецената і студентського активіста Осипа Суховерського (1888 — 1962).

Осип Суховерський народився 9 січня 1888 року в Чернівцях. Про ранній період життя відомо вкрай мало. Історія поки що не дала нам ані імені батьків, ані будь-якої історії з дитинства діяча. Очевидно, що як вихідцю з міщанської родини, Осипу Суховерському цілком логічно було продовжувати здобувати освіту у рідному місті. Таким закладом для нього стала Друга державна німецько-українська гімназія у м. Чернівці. Після її завершення в 1906 році Осип Суховерський вступає на правничий факультет Чернівецького університету імені Франца-Йосифа. У грудні 1906-го отримує стипендію в рамках спеціальної програми для студентів-українців. Розмір стипендії склав 210 австро-угорських крон.

З врахування того, що після офіційної реєстрації австро-угорською владою Українського Студентського Союзу у Львові у вересні 1909-го як консолідуючої організації нашої молоді, по-новому розвивається боротьба за українську вищу освіту і на Буковині. Одним із таких борців стає Осип Суховерський, який на студентському віці 31 жовтня 1909 р. закликав до рівноправного використання української мови у стінах Чернівецького університету.

Хоч і Суховерський на віці наголошував на ряді інших проблем українських студентів у Чернівцях,

зокрема і на національній дискримінації, результати віча не дали бажаних результатів. Через те, що влада не почула вимоги буковинського студентства до ректорату Чернівецького університету, згодом кількість українців на юридичному факультеті суттєво зменшилась. Натомість О. Суховерський, який, на відміну від своїх побратимів по Львівському університетові в 1910 — 1911, не зазнав жодних утисків як студентський активіст.

Після отримання свідоцтва абсолювента Суховерський у серпні 1910 року вирішує продовжити навчання на докторантурі. Для цієї мети він отримав урядову стипендію у 200 крон, яку розділяв разом із іншими двома студентами. 20 червня 1911 р. Осипу Суховерському під час офіційної промоції¹ у стінах Чернівецького університету було присвоєно ступінь доктора права. З тих пір до свого імені він додавав звання доктор (д-р). На яку тему була його дисертація — встановити не вдалось. З врахування того, що керівником його докторантури був професор права Фердинанд Коглер, ймовірно за все, це була тема, яка мала відношення до теорії держави і права. Саме такі наукові інтереси були відображені в усіх відомих працях професора Коглера.

З 1911 по 1914 рр. Осип Суховерський продовжував проживати у Чернівцях, де здобував адвокатську

¹ Промоція звання (від лат. *promoveo* — рухаю вперед) — це процес присвоєння вищого вченого, військового або спеціального звання.

практику. Очевидно, що якби не початок Великої війни у серпні 1914, доктор Суховерський міг би здати кваліфікаційні іспити і відкрити власну справу в рідних Чернівцях. Правда, цю ідею йому як правнику за фахом і адвокатуві за покликанням довелось відкласти.

У серпні 1914-го його було призначено командиром чети (взводу) в щойно сформований Легіон Українських січових стрільців. Не маючи досвіду військової служби, посаду взводного йому надали як через наявність вищої правничої освіти, так і через організаторські навички у громадсько-культурному житті. Згодом Суховерському надали посаду сотенного писаря, що цілком відповідало його спеціальності як правника з вищим ступенем освіти.

Курінний отаман Сень Горук і його ад'ютант Осип Суховерський під час бойових навчань Легіону УСС у Маловодах, 1915 р.

17 серпня 1915 р. Осип Суховерський був призначений ад'ютантом курінного отамана Легіону УСС Сєня Горука. Завдяки численним опублікованим фотографіям і листівкам про Легіон на сайті діаспорного діяча Василя Лопуха, автору цих рядків вдалось побачити як О. Суховерського, так і багато спільних фотографій з С. Горуком. На них можна побачити, що відносини д-ра Суховерського і колишнього журналіста, одного із лідерів товариства «Сокіл» Сєня Горука були теплими. Вони не нагадували відносини шефа і підлеглого, а скорше, відносини побратимів, компаньйонів по побуту, друзів і порадників. Хоча Горук та Суховер-

ський були людьми різних поколінь, але вони були людьми одного часу, спільних поглядів та інтересів. На окремих фото їх можна бачити під час спільного відпочинку за газетами, вивченням карт і документів.

У лютому 1916 р. Суховерський і Горук ледь не були розділені через ініціативу командира 1-го полку УСС Гриця Коссака щодо відправки д-ра Суховерського на Волинь. Пропонувалось, що він може стати одним із українських комісарів у зайнятих австро-угорцями територіях Волинської губернії. Через те, що конфлікт між Коссаком та старшинами добігав до логічного кінця, Суховерський так і не був направлений на Волинь.

У серпні — вересні 1916-го Суховерському довелося показати свою мужність у боях з росіянами поблизу гори Лисоня на Тернопільщині. Його не раз бачили у боях зі звичайними стрільцями, яких він особисто вів в бій на окупантів. Згодом його особиста участь зіграє потрібну роль у конфлікті, який стався між 1-м полком УСС і командуванням 11-го австро-угорського корпусу фельдмаршала Петера фон Гофмана. Останній вважав, що в бою 14 серпня 1916-го поблизу Лисони бійці 1-го полку УСС не надали росіянам достатній опір і в паніці поспішно залишили позиції. На військово-польовому суді О. Суховерський проявив себе як блискучий

Четар 1-го полку УСС Осип Суховерський, 2 липня 1916 р.

правник і своєрідний адвокат-захисник для всього січового стрілецтва. Суховерський на судді зміг довести, що у ситуації, яка склалась поблизу Лисоні, винно насамперед командування дивізії, адже воно не надало можливості стрільцям підготувати для себе належну оборону і воно само не попередило українців, що вони відступають з-під позицій на Стрипі.

Курінний отаман УСС Сень Горук і його ад'ютант, четар Осип Суховерський, 29 березня 1916 р.

Блискуча доказова база та ораторське мистецтво Суховерського дозволило звільнити стрільців від покарання. Згодом через катастрофу, яка сталась біля села Потутори біля Бережан, 30 вересня 1916 р. Сень Горук, який був командиром по куреню у Осипа Суховерського, потрапив до російського полону. Дещо раніше, 3 вересня 1916, і сам Осип Суховерський ледь не став жертвою полону. Того ж дня в полон потрапило ще декілька старшин 1-го полку УСС. Завдяки оперативному втручанню стрільців 7-ї сотні УСС Суховерський був відбитий у росіян і згодом повернувся в стрій. 16 вересня 1916 р. він особисто брав участь у розвідці, де під час пошуку турецького союзного підрозділу ледь не потрапив під обстріл. Його відвага показувала, що навіть у найскладніших ситуаціях йому як штабному офіцерові не було страшно виконувати і безпосередні фронтові задачі.

За яких обставин д-р Суховерський опинився восени 1917 року у Києві — загадка. Цілком ймовірно, що у битві під Конюхами в липні 1917 він разом з багатьма іншими січовими стрільцями потрапив у російський полон. Подібно до випадку над Стрипою у вересні 1916 р., він зміг визволитись, але значно пізніше по часу через очевидні обставини. Точно відомо, що з листопада 1917 р. він перебував на посаді діловода

Осип Суховерський і Сень Горук читають пресу під час обіду, 22 лютого 1916 р.

різних дипломатичних установ УНР. 29 березня 1918 р. йому було надано звання старшого урядовця з особливих доручень. Станом на квітень 1918 р. доктор Осип Суховерський очолював консульський відділ міністерства міжнародних справ УНР.

У зв'язку з тим, що з 30 квітня 1918 р. Осип Суховерський продовжив служити на дипломатичній службі в Українській Державі гетьмана Павла Скоропадського і ця держава потребувала налагодження контактів поза межами України, 27 серпня 1918 р. діяч отримав чергову посаду. Цього разу йшла мова про позицію консульського агента в Новомиколаївську (тепер Новосибірськ). Місія з прибуттям Суховерського до Сибіру не вдалась, оскільки стати консулом Української Держави в одній зі столиць цього регіону не було можливим через численні перешкоди більшовицької Москви. Востаннє українська дипломатія спробувала отримати у Кремля дозвіл на призначення О. Суховерського українським консулом у Новомиколаївськ 25 жовтня 1918 р.

Не діставшись до Сибіру і затримавшись на кілька місяців у Москві, Суховерський згодом повернувся в Україну, де до влади прийшла Директорія, і продовжував працю дипломата. Одна з останніх згадок про О. Суховерського в цій сфері датована жовтнем 1919-го. Тоді він був одним із представників української військово-санітарної місії УНР в Берліні.

До Галичини й у Львів, зокрема, Суховерський переїхав на початку 1920-х. У проміжку між 1921 — 1923 рр. він одружився з відомою хореографинею Оксаною Федів. Те, що це сталось у цей час, засвідчує той факт, що в 1924 р. праця Оксани Суховерської «Рухові забави й гри з мелодіями й примівками» вийшла у Львові накладом Осипа Суховерського. В 1926 році

Осип Суховерський відкрив адвокатську практику у містечку Вашківці на Буковині. Через те, що адвокатура на Буковині не була такою прибутковою, як за австрійських часів, у 1927 році Суховерський переїздить до Жовкви. Оскільки Львів і за мірками міжвоєнного часу був містом з доволі великою конкуренцією поміж адвокатами, Осип Суховерський спершу відкрив свою контору у містечку Куликів у січні 1932 року. В середині того ж року він перевів її до містечка Винники. У жовтні 1932 року Осип Суховерський переніс свою канцелярію з Винник до Львова.

Про справи, які доводилось вести Осипу Суховерському, відомо небагато. Можливо, вони не мали такого суспільного резонансу, як справа газети «Діло» у вересні 1938 року. Тоді він виступав як професійний захисник-заступник відповідального редактора цього видання. Головним завданням на цій процесі було довести перед судом, що публікація пастирського листа Отця-глави УГКЦ митрополита Андрея Шептицького щодо захисту прав українських православних церков на Холмщині та Поліссі була законним висвітленням трагічних подій в цих регіонах. Суховерський доводив, що така публікація не була порушенням закону. Він намагався перевести процес із площини «державної зради» на площину захисту прав людини і свободи віросповідання. В рамках процесу захиснику Суховерському 13 вересня 1938 року доводилось застосувати активну наступальну тактику.

Він наполягав також і на виклику свідків, які бачили руйнування 114 православних церков. Серед свідків був і голова Польської православної церкви митрополит Діонісій. В такий спосіб Суховерський намагався легалізувати через судову трибуну правду про репресії польської влади, яку цензура намагалась сховати. І хоч трибунал під головуванням доктора Льюкера відхилив клопотання Суховерського і затвердив право на конфіскацію накладу газети «Діло», роль адвоката Суховерського у справі була вагомим. Його спроба захистити українську пресу була прикладом того, що українська адвокатура того часу використала зал суду як єдину доступну платформу для публічного протесту проти дискримінації українців за їх право на рідну віру.

У 1939 р. О. Суховерський на якийсь час вимушено не проживав у Львові і зміг повернутись лише у серпні того ж року. Про це він традиційно сповістив у «Ділі». Тоді його контора розташовувалась у будинку на площі

Надгробок Осипа Суховерського на Янівському цвинтарі у Львові

Ринок 43. Повернення до практики було недовгим, адже вже у вересні 1939-го у Львів увійшли червоні війська. Повернутись до практики Осип Суховерський зміг лише в 1941 р. Тоді він розмістив свою канцелярію на вул. Танненштрассе 4 (зараз Новаківського). З поверненням Галичини під радянський контроль, з середини 1944 по 18 січня 1950 Суховерський працював у Львівській Національній бібліотеці ім. Василя Стефаника при Академії наук УРСР. Останні роки життя провів на пенсії у Львові, де і помер 24 лютого 1962 року. Він був похований на полі № 21 на Янівському цвинтарі. У 1977 р. поруч з ним була похована і його дружина. Оскільки подружжя не мало дітей, могилу подекуди доглядають різні громадсько-культурні організації Львова.

У майбутньому хотілося б, щоб про долю Осипа Суховерського вдалось знайти більше матеріалів, більше інформації про справи, які він вів як адвокат. Слід сподіватись, що на його честь буде вулиця у Львові чи Чернівцях, меморіальна дошка на місці хоча б однієї з його адвокатських контор. Такі люди, як Осип Суховерський, не мають бути забутими ані поміж військових, ані між адвокатами чи дипломатами. Чин пана Осипа має бути взірцем для кожного справжнього чоловіка і для кожного українського адвоката у наші дні.

30-РІЧЧЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ: ВІДБУЛАСЯ ОНЛАЙН-ЛЕКЦІЯ З ІСТОРІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

26 червня 2026 р. відбулась онлайн-лекція вченого секретаря Національного історико-меморіального заповідника «Биківнянські могили», активного учасника Всеукраїнського проєкту «Історія адвокатури України» Центру досліджень адвокатури і права НААУ **Валерія Філімоніхіна** «Вони були у витоків державності», присвячена 30-й річниці ухвалення Конституції України (28 червня 1996 р.).

Потрібно сказати, що Центр більше 10 років співпрацює із заповідником, і маємо чудовий результат — спільну підготовку і видання книги «Київська адвокатура в складних історичних умовах: від 1900 до Другої світової війни».

Тривають пошуки матеріалів до другого тому.

ІСТОРІЮ АДВОКАТУРИ ДРОГОБИЧЧИНИ ВІВЧАТИМУТЬ З НААУ

Представники адвокатури відвідали Дрогобиччину, де обговорили дослідження і популяризацію історії адвокатури регіону. У межах заходу було укладено меморандум між НААУ, Радою адвокатів Львівської області та Дрогобицьким державним педагогічним університетом ім. Івана Франка.

Документ передбачає обмін інформацією і досвідом у сфері наукової та освітньої діяльності, забезпечення верховенства права, захисту прав і свобод людини. Серед напрямів роботи — освітні та освітньо-наукові програми, дослідження, семінари, круглі столи, підготовка колективних монографій, науково-практичних робіт, збірників документів і науково-довідкових видань.

Також ідеться про підвищення правової обізнаності населення області, надання правової допомоги, залучення адвокатів до навчального процесу, розроблення вибіркового дисциплін з історії становлення та розвитку інституту адвокатури, відкриття тематичних кабінетів-музеїв і навчальних аудиторій.

Нагадаємо, співпраця з університетом триває не перший рік. У 2024 році на факультеті історії, педа-

гогіки та психології Дрогобицького педуніверситету за участю НААУ та Ради адвокатів Львівської області було відкрито навчальну аудиторію імені адвоката Володимира Ільницького та проведено урочисту академію на його пошану.

Надалі плануються відкриті лекції з історії адвокатури та правил адвокатської етики, майстер-класи адвокатів, презентації книжок, зустрічі з відомими людьми, а також нові дослідження з історії адвокатури

Дрогобиччини. Ще одним напрямом можуть стати екскурсії містом, де жили і працювали відомі адвокати краю.

«Дрогобиччина розглядається як один із важливих регіонів Львівщини для вивчення адвокатської спадщини, — говорить очільниця Центру досліджень адвокатури і права НААУ Ірина Василик. — Зокрема, в одному з університетських корпусів свого часу розміщувався повітовий суд, а саме місто пов'язане з діяльністю багатьох представників української адвокатури».

Під час візиту представники адвокатури також привітали музей «Дрогобиччина» з 85-річчям від початку

діяльності. З директоркою музею **Аллою Гладун** обговорили можливість окремої співпраці у сфері збереження національної спадщини адвокатури та церкви регіону, проведення нових досліджень, створення експозицій і формування екскурсійних маршрутів Дрогобичем разом із місцевими краєзнавцями.

Учасники заходу (адвокати Львова і Дрогобича, зокрема адвокати, які брали участь у захисті України) також відвідали церкву Петра і Павла та монастир отців Василян, де зберігаються стародруки починаючи від XVI століття.

НА МОСТИЩИНІ З'ЯВИЛАСЯ НАВЧАЛЬНА АУДИТОРІЯ ТА МУЗЕЙНА ЕКСПОЗИЦІЯ З ІСТОРІЇ АДВОКАТУРИ

Центр досліджень адвокатури і права НААУ відкрив навчальну аудиторію імені адвоката Степана Барана у Судово-Вишнянському ліцеї ім. Тадея Дмитрасевича. Захід відбувся спільно з Радою адвокатів Львівської області та Народним музеєм історії м. Судова Вишня, де також розпочала роботу постійна експозиція, присвячена адвокатури Мостищини.

Навчальна аудиторія покликана стати майданчиком для вивчення історії української адвокатури, її ролі у державотворчих процесах та дослідження правничої спадщини регіону. До оформлення проекту долучилися учні ліцею, які підготували інформаційні стенди з історії адвокатури, застосувавши власні дослідницькі та дизайнерські напрацювання.

У відкритті взяли участь голова Ради адвокатів Львівської області **Уляна Ковна**, голова Комітету історії та культурної спадщини адвокатури Львівщини Ради адвокатів Львівської області **Любомир Каралюс**, директор Народного музею історії м. Судова Вишня **Мар'ян Хомяк**, міський голова Судової Вишні **Зеновій Фольтович** та директор Судово-Вишнянського ліцею **Ігор Тиндик**.

Керівниця Центру досліджень адвокатури і права **Ірина Василик**, яка координувала проект, наголосила на внеску адвокатів Галичини у розбудову української державності, їхній участі у національно-визвольному та культурно-просвітницькому русі. Вона також окрес-

лила перспективи подальшої співпраці та передала для ліцею і музею комплекти видань Центру досліджень адвокатури і права з історії адвокатури України.

«Історія української адвокатури виходить за межі наукових досліджень і архівів, стаючи частиною освітнього процесу та культурного життя громад, — відзначила Ірина Василик. — Приємно, що до створення нових просторів, присвячених адвокатському спадку, долучаються учні та музейники».

Продовженням заходу стало відкриття у Народному музеї історії м. Судова Вишня постійної експозиції, присвяченої адвокатури Мостищини. Виставка розміщена у двох музейних залах і висвітлює історію місцевої адвокатури та її представників.